ARKITEKTUR

7/2017
SEK 115
NOK 145
EUR 15
BYGGNAD
INTERIÖR
PLAN
LANDSKAP

NOMINERAD 2017 PUBLISHINGPRISET

UNG SVENSK ARKITEKTUR-PRISET
YR/JZ, SKÄLSÖ OCH CREAM
THAM & VIDEGÅRDS KREATIVA KLUBB
DORTE MANDRUP OCH IKEA

Hubhult

Så skapas det nya kontorslivet.

Times Square
New York City
DESIGN TANK PHOTO JÚLIA MARTINS MIRANDA
THE LION KING
WICKED
Enjoying the
outdoors
since 1947
vestre
vestre.se
Vestre April Go
Design: Espen Voll,
Tore Borgersen & Michael Olofsson

louis
poulsen

Design: Jakob Wagner

louispoulsen.com

Ett industriellt hantverk för nästa århundrade. Och nästa.

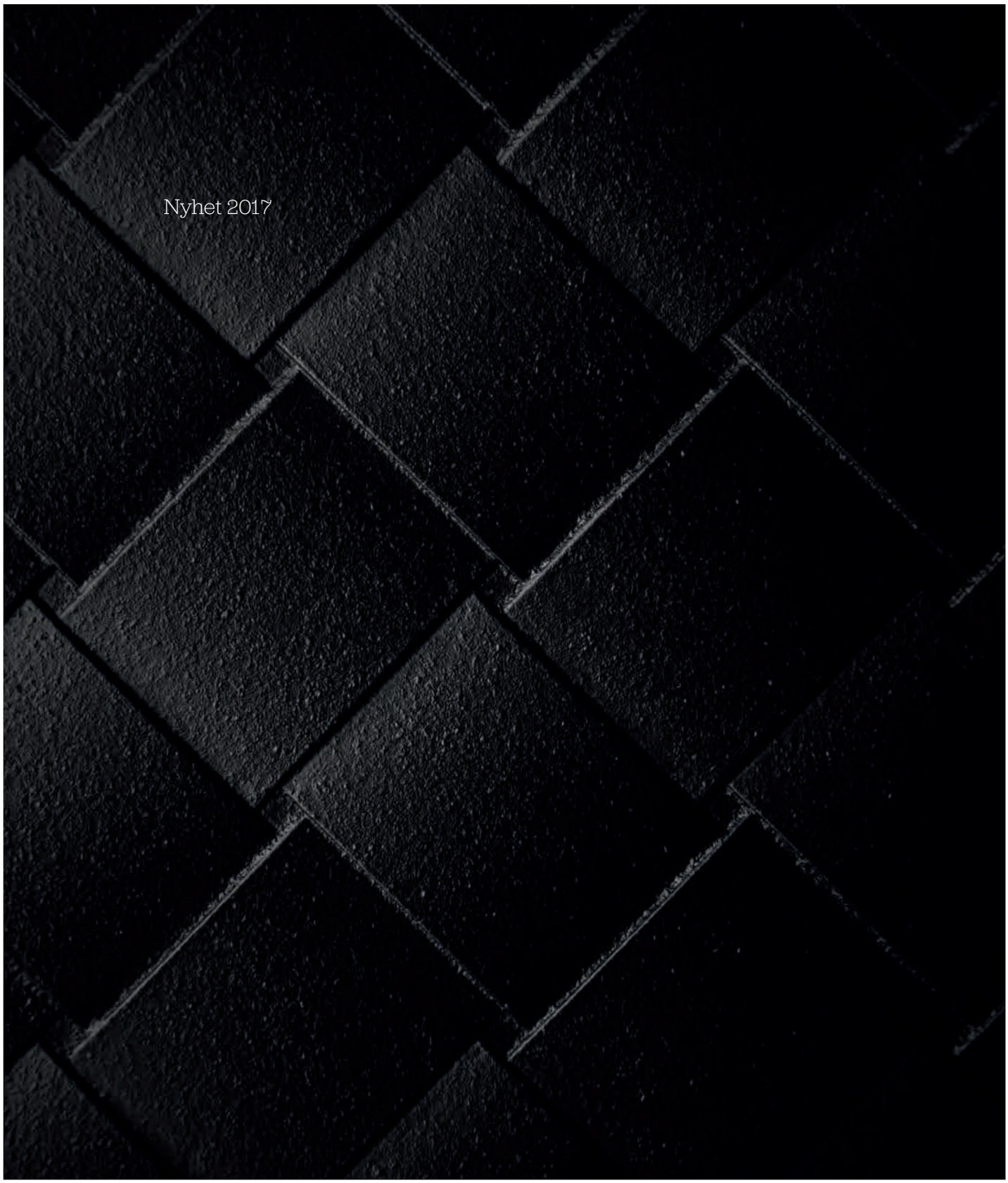

GRAND PUBLIC FOTO SAM SYLVEN

På Byarums Bruk ser vi saker på lite längre sikt. Det gäller såväl våra produkters framtid som vår tillverknings historia. Vi gjuter enbart i återvunnen aluminium – ett material som kan återanvändas gång på gång, generation efter generation. Tidsrymder som ger perspektiv på tillvaron och sätter sin prägel på våra produkter.

Byarums Bruk

VÄXTKÄRL NÄVER FORMGIVARE Mårten Cyrén

www.byarumsbruk.se

NR 7 · 2017

INNEHÅLL

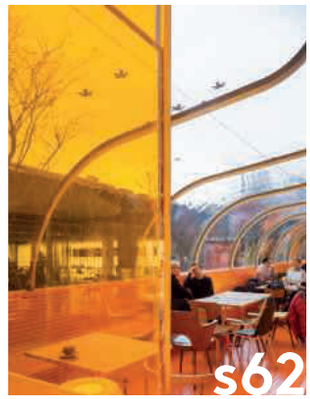

Selgascano har designat co-*working spaces* åt Second home i London och Lissabon. I en intervju berättar de om att låta människor, natur och tid sätta sina spår i arkitekturen.

*KONTORSLIV

På grund av digitaliseringen och förändringar i arbetslivet blir allt fler kontor aktivitetsbaserade. Samtidigt blir de – på en och samma gång – mer lika både hemmiljöer och stadsrum. Något som bland annat syns i Dorte Mandrups kontorsbyggnad Ikea Hubhult i Malmö.

FOTO ADAM MØRK

s72

CREAM Architects projekt Lilla Fjellsholmen i Kungälv är en av tre nominerade till Ung Svensk Arkitektur-priset.

FOTO EMMY JONSSON

s17 **Ledare.**

NYTT OM ARKITEKTUR
s18 **Vinkel.** Frida Grahn om det runda fönstrets återkomst.
s21 **Spårat.** Ylva Frid om liggande skyskrapor.
s23 **Jargong.** Add ons och New Urbanity – nya ord i tiden.
s25 **Vad bör göras?** Karin Ahlzén om att bygga i människors livsmiljö.

TEMA: KONTORSLIV
s26 **Idé.** Julia Svensson om det ständigt arbetande samhället.
s28 **Estetik och pragmatism.** Hubhult i Malmö av Dorte Mandrup.
s36 **Reportage.** De nya kontoren och slaget om skrivborden av Annica Kvint.
s44 **Det kreativa arvet.** Alma av Tham & Videgård.
s50 **Essä.** Jesper Meijling om New Public Management.
s54 **Flytande modernitet.** SEB Arenastaden av Ripellino Arkitekter.
s62 **Scen.** Intervju med spanska Selgascano.

UNG SVENSK ARKITEKTUR: DE 3 NOMINERADE
s72 **Sveriges bästa arkitekter under 40**
s74 **Nominerad 1.** Goethe/Cervantes i Stockholm av YR/JZ.
s78 **Nominerad 2.** Bungenäs på Gotland av Skälsö Arkitekter.
s82 **Nominerad 3.** Lilla Fjellsholmen i Kungälv av CREAM Architects.

KULTUR
s91 **Krönikan.** Annica Kvint om Scapes Oyster-tecture.
s92 **Recenserat**. Böcker om Cedric Price samt utställningar om HI-gruppen, Commoning Kits och Zaha Hadid.
s99 **Podcast Staden.**
s101 **Nästa nummer.**
s102 **Arkitekturfotot.**

OMSLAGSBILD
Ikea Hubhult i Malmö av Dorte Mandrup.
FOTO ADAM MØRK

ARKITEKTUR

BYGGNAD
INTERIÖR
PLAN
LANDSKAP

SVENSK
ARKITEKTUR
SEDAN 1901

www.arkitektur.se

REDAKTION

Julia Svensson
chefredaktör

Annica Kvint
redaktör

Per Bornstein
redaktör

Claes Caldenby
redaktör

Medarbetare i detta nummer:
Karin Ahlzén
Mikael Andersson
Michael Bergquist
Kajsa Eldsten
Bruno Ehrs
Katarina Elvén
Ylva Frid
Felix Gerlach
Frida Grahn
Dan Hallemar
Erica Jacobson
Andrea Johnson
Emmy Jonsson
Moa Karlberg
Jens Lindhe
Åke E:son Lindman
Johan Linton
Jesper Meijling
Joachim Lundgren
Adam Mørk
André Pihl
Per Ranung
Ingrid Sommar
Moa Tunström
Carlos A Wandosell

Redaktionskommitté:
Love Arbén, arkitekt, inredningsarkitekt
Mikael Bergquist, arkitekt
Per Bornstein, arkitekt
Ylva Frid, arkitekt
Lena From, projektchef,Statens Konstråd,
Catharina Gabrielsson, arkitekt, forskare
Per Haupt, arkitekt
Susanne Ingo, arkitekt, regionplanerare
Bengt Isling, landskapsarkitekt
Ulrika Karlsson, landskapsarkitekt
Anders Kling, landskapsarkitekt
Tomas Lauri, arkitekt
Tomas Lewan, arkitekt
Helena Mattsson, arkitekt, lektor KTH
Johan Mårtelius, arkitekt, professor i arkitekturhistoria KTH
Katarina Rundgren, arkitekt
Rasmus Wærn, arkitekt
Malin Zimm, arkitekt
Johan Örn, arkitekturhistoriker

Lokalombud:
Göteborg: Per Bornstein, arkitekt
Malmö: Katarina Rundgren, arkitekt
Umeå: Karin Berggren, arkitekt

I DETTA NUMMER:

Jesper Meijling forskar om marknadisering av offentliga verksamheter. Doktorand vid Urbana och regionala studier samt Historiska studier, KTH. Hans senaste bok är *Marknad på villovägar* (2014).

Johan Linton är arkitekt och arkitekturhistoriker. verksam vid Chalmers och Luleå tekniska universitet

Adress:
Box 5027
102 41 Stockholm

Besök:
Storgatan 41

E-post redaktion:
redaktionen@arkitektur.se
fornamn.efternamn@arkitektur.se
(För prenumerationsärenden och adressändring se nedan.)

Webb:
www.arkitektur.se

Arkitektur utges av:
Arkitektur Förlag AB

Verkställande direktör:
Malin Nasiell, malin.nasiell@arkitektur.se

Annonsansvarig tidskriften:
Isa Ekstedt, isa.ekstedt@arkitektur.se
tel +46 (0)8 702 78 58

Sälj- och marknadsansvarig förlaget:
Sara Henrikson, sara.henrikson@arkitektur.se

Beställning, böcker och lösnummer:
www.arkitektur.se

Prenumeration/Subscription:
Prenumerationsärenden kan göras på nätet:
arkitektur.prenservice.se
Ha gärna prenumerationsnumret till hands!
För personlig service:
Tel +46 (0)770 45 71 27, 8.30–16

Bankgiro:
532-5642

Priser/Subscription rates:
8 nummer per år/8 issues

SVERIGE (inkl 6% moms)	**SEK**
Helår	745
Helår + klotband	1 810
Helår + halvfranskt band	2 350
Studerandeprenumeration	445
Lösnummer	115
Övriga Norden/Nordic countries:	
(inkl 6% moms)	1 053
Norden företag (ange VAT-nr)	993

UTLANDET/ABROAD	
EU COUNTRIES (VAT 6% included)	1 336
EU VAT-registered companies	1260
OTHER COUNTRIES	1 330

ISSN 0004-2021

För ej beställt insänt material ansvaras ej.
Arkitekturs upplaga kontrolleras av TS.
Medlem i Sveriges Tidskrifter
och Sveriges Kulturtidskrifter.

© Arkitektur Förlag AB

IKEA HUBHULT, MALMÖ
DORTE MANDRUP
ALMA, STOCKHOLM
THAM & VIDEGÅRD ARKITEKTER
SEB ARENASTADEN, STOCKHOLM
ALESSANDRO RIPELLINO ARKITEKTER
GOETHE/CERVANTES, STOCKHOLM
YR/JZ ARKITEKTER
BUNGENÄS, GOTLAND
SKÄLSÖ ARKITEKTER
LILLA FJELLSHOLMEN, KUNGÄLV
CREAM ARCHITECTS

PROJEKT I NR 7 · NOVEMBER 2017

Tidskriften Arkitektur har som uppdrag att dokumentera svensk arkitektur. Sedan 1901.

KVARTERET TÄRNAN, LANDSKRONA
LANDSKRONAGRUPPEN
SERVICEHUS HELGUM, SOLLEFTEÅ
VBB AB
SYMBIOSHUSET, STOCKHOLM
CAN ARKITEKTKONTOR
CARLSLUND, STOCKHOLM
BRUNNBERGSGRUPPEN
SKÄRHOLMENS CENTRUM, STOCKHOLM
KEMPE & LJUNGLÖF ARKITEKTKONTOR

PROJEKT I NR 9 1984

Grafisk form:
Tobias Berving/ETC Kommunikation
Repro och tryck:
Göteborgstryckeriet, Mölndal 2017

BOVALLS

dörrbyggeri

Hållbart sedan 1943

NORDIC ARCHITECTURE FAIR

7-8 NOV 2017 | MONTER: F01:11

SVENSKA MÄSSAN, GÖTEBORG

Bovalls Dörrbyggeri AB | Fabriksgatan 2 | 456 47 Bovallstrand | info@bovalls.com | Tel 0523-51700

www.bovalls.com

FSC
www.fsc.org
FSC® C016807
The mark of responsible forestry

SWECO ARCHITECTS SÖKER EN KONTORSCHEF TILL KARLSTAD

Har du som ledare förmågan att vara en inspirerande chef för Swecos arkitektverksamhet i Karlstad? Vill du leda oss kollegor att gestalta framtidens byggda miljöer på ett kreativt och hållbart sätt?

Varmt välkommen med din ansökan.
Ansök via www.sweco.se/karriar

Vill du veta mer? Kontakta Margareta eller Eva.
Margareta Gelius, Regionchef +46 (0) 70 314 57 31 margareta.gelius@sweco.se
Eva Svensson, Studiochef och tf. Kontorschef +46 (0) 70 539 40 12 eva.svensson@sweco.se

SWECO

FROST

ELEGANT DESIGN MED EN TWIST

Djärva och innovativa produkter med tonvikt på mångsidig design, rena linjer och oändliga kombinationsmöjligheter. Upplev ett komplett produktsortiment i olika material för badrum och garderober. Antingen för att matcha befintlig inredning eller för att förhöja interiören med lyxiga färgaccenter.

Under de senaste åren har FROST lanserat många nya produkter. Flera av dem har fått internationella designutmärkelser. Med Frost kan man skapa en individuell inredningsstil som kombinerar funktion med design.

www.frost.dk

FROST A/S · BAVNE ALLÉ 6E · DK - 8370 HADSTEN · T +45 87 61 00 32

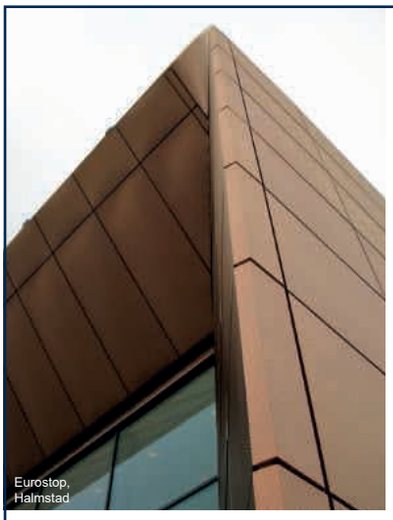
Eurostop, Halmstad

Kvarteret Sirius, Malmö

Millennium Centre, Cardiff, Wales U.K.

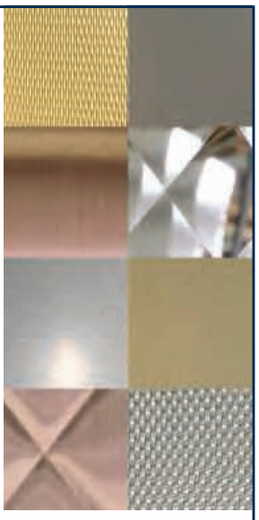

FMH

Vackra plåtar – beständigt och tåligt

Interiört & Exteriört
Arkitektur & Design

FMH Stainless material finns i tusentals varianter med olika kulörer, glans och ytstrukturer.
Våra förädlade ytskikt erbjuder de rostfria materialens styrka, tålighet och stabila egenskaper samtidigt som de är snygga, funktionella och har smarta ytfinishar. Materialet innehåller inga pigment och inga organiska bindmedel och är UV-stabilt samt 100% återvinningsbart. Våra material är registrerade och godkända av BVB ByggVaruBedömningen och SundaHus.

För mer information **www.fmhstainless.se**

Innovativa glaskonstruktioner.

Vår vision: ”Fasadglas skall tillhandahålla kundens krav och önskemål på innovativa, energismarta och banbrytande lösningar för glaskonstruktioner och funktioner.”

Vår styrka är att ständigt anpassa ny teknik till en växande marknad med ständigt ökande krav på säkerhet, miljövänlig energi-lösningar, komplexa konstruktioner samt mångsidiga behov. Vi anpassar glas- och metallkonstruktionen till kundens vision och krav.

Projekt: Mall of Scandinavia, Skärmtak, Stockholm

www.fasadglas.se

FASADGLAS

Innovativa glaskonstruktioner

Bricmate Ceppo di Gre
Granitkeramik med känsla
av italiensk marmor.

Med vår klinker Ceppo di Gre får du det bästa av två världar; slitstark granitkeramik lika naturskön som italiensk marmor. Matt eller blank, golv eller vägg, den här inspirerande serien tål det mesta både under tak och ute i det fria. Upptäck sortimentet på **bricmate.se**

SILIKATFÄRGEN I RUM

ESTETIK UTAN ALLERGI ELLER PROBLEM

KEIM silikatfärg är en extremt diffusionsöppen väggfärg utan lösningsmedel, mjukgörare eller konserveringsämnen som exempelvis MI. KEIMs inomhusmaterial är alla mineraliska - och emissionstestade. Ar ej brännbar.

KEIM Scandinavia A/S
T: 0771-74 23 40 • www.keim.se

HeartFelt®
akustik i linjär design
www.itaab.com

STUDIO B3

Studio B3 är mötesplatsen mitt i city, och det analoga verktyget för dig som jobbar med inredning, arkitektur, belysning och design. 18 av de ledande företagen inom branschen visar här sina produkter för offentlig miljö och personliga hem. Här kan du och dina kunder se och känna på våra utställares produkter. Det allra senaste möter kära klassiker i en unik atmosfär. Välkommen in.

BESÖK OSS PÅ BARNHUSGATAN 3 I STOCKHOLM ELLER PÅ WWW.STUDIOB3.COM

PAROC®

NORDIC ARCHITECTURE FAIR
Monter F01:72

PARAFON® STEP FOR GRIDS

Nola i samarbete med BELLITALIA

Dynamiska möbler med ett tydligt skulpturalt uttryck, utformade för att passa in i den levande staden. Ute och inne.

Nola Industrier AB **Huvudkontor/press/design:** Repslagargatan 15b Box 17701 118 93 Stockholm T:08 702 19 60 headoffice@nola.se
Order/offert/showroom/export: Skeppsbron 3 211 20 Malmö T:040 17 11 90 order@nola.se offert@nola.se **www.nola.s**

CONSOLIS
STRÄNGBETONG

FASADER FÖR UNIKA HUS

Vid utvecklingen av nya ytor arbetar vi med våra kunder för att skapa unika fasader som passar varje specifik byggnad. I våra showrooms kan vi visa upp många exempel på vad som går att göra med en prefabricerad betongfasad. Vi har också laboratorier i anslutning till våra produktionsanläggningar dit vi gärna bjuder in så att vi gemensamt kan ta fram prover och prototyper tidigt i projektet. Tillsammans driver vi fasadutvecklingen framåt. Gå in på strangbetong.se och inspireras och kontakta oss gärna när det är dags för nästa projekt.

1. **Skärvet**, *Växjö* / Klinker / Kjellander Sjöberg
2. **Marieborg**, *Rissne* / Målad / Enter Arkitektur
3. **Distansen**, *Solna* / Matris, frilagd / Scheiwiller Svensson Arkitekter AB
4. **Kajalen**, *Kalmar* / Tegel / Tengbomgruppen

2

3

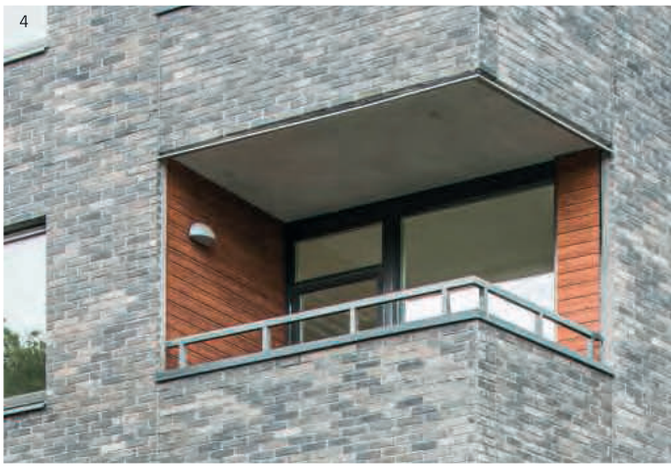

4

LEDARE

De ungas ansvar

Historiskt är tongivande byggnader med relativt unga upphovspersoner inget nytt. Sigurd Lewerentz var 40 när Uppståndelsekapellet stod färdigt i Skogskyrkogården och Stockholms stadsbibliotek var klart innan Gunnar Asplund fyllt 43. Men de nominerade till Ung Svensk Arkitekturpriset, som presenteras i det här numret, förtjänar trots detta en kommentar: Det anmärkningsvärda med 2017 års projekt är att det egentligen inte finns något av ”ung” över dem. Samtliga nominerade, YR/JZ, Skälsö och CREAM, visar på förmåga till grepp om större helheter.

I Sverige har vi just nu en byggtakt som på många sätt minner om rekordårens och behovet både av nya bostäder, offentliga och kommersiella byggnader och institutioner, tycks omättligt. Högkonjunkturen lockar hit både framfusiga danska arkitekter och arkitekter från ett Europa där hjulen snurrar långsammare. Men konjunkturen skapar också plats för yngre kontor att ha hand om omfattande uppdrag, och inte nödvändigtvis vara beroende av familj och vänners villabyggande för sina första arkitektuppdrag.

Det märks hos alla de nominerade projekten, vilket även Arkitekturs kritiker Mikael Bergquist konstaterade i nr 1/2017, att denna nya unga generation arkitekter har ett större intresse för material, detaljer och kvalitet än för att skapa signaturbyggnader med stora gester. Men det är också så att den strama och klassicerande stil som syns på många håll, som skämtsamt kallats ”the new boring”, kräver extraordinärt detaljarbete och precision för att inte bli tråkig. Förhoppningsvis är kvaliteten och detaljerna något man fortsätter argumentera för och hålla fast vid, även i de fall då kontoren expanderar och får större och fler projekt.

Även om ”den gestaltade livsmiljön” betonas från regeringshåll är det i dag, mer än på länge, ekonomin som styr samhällsbyggandet. Det är en balansgång för arkitektkåren, som förutom att vara krassa konsulter förväntas skapa ett godare samhälle.

Som arkitekt gäller det därför att orka ha en övergripande syn. Att glömma konsultrollen och inte kompromissa, vare sig med byggnaderna i sig, med deras interiörer och planlösningar eller med deras omgivande utemiljöer. Dessutom måste vår tids yngre arkitekter, kanske mer än tidigare och mer än på sin tid Asplund och Lewerentz, träna sig i att se större än det egna objektet. För i en värld där det offentliga allt oftare släpper ansvaret för utformningen av samhället till en marknad som prioriterar snabba vinster, är det arkitekten som är brukarnas, människornas, enda hopp.

Julia Svensson

JULIA SVENSSON ÄR ARKITEKTURS CHEFREDAKTÖR.

+

Arkitektur har nu ett lokalombud även i Umeå.

Karin Berggren är arkitekt och sedan sex år tillbaka boende och verksam i Västerbotten. Hon har tidigare undervisat på Arkitekthögskolan i Umeå och arbetar idag som planarkitekt på Umeå kommun.

Karin Berggren är också medgrundare av företaget LandLab Arkitektur, med fokus på projekt som rör glesbygdsutveckling och Norrlands inland.

KORRIGERING

I förra numret presenterades projekten Max IV i Lund av Fojab och Örebros Handelshögskola av Juul Frost. Däremot föll det bort att det i båda projekten var Tengbom som stod för inredningen.

VINKEL ILLUSTRATION ERICA JACOBSON

FRIDA GRAHN

Både kvadraten och cirkeln är geometriska grundformer, universella och tidlösa om man så vill. Men nu signalerar den runda formen återigen samtid i stället för gotik eller nyfunkis, anser Frida Grahn.

En vidsträckt låda med väggar av stampad lera, helt sluten så när som på en rund blank yta. Som ett öga på den sandfärgade muren. Oculus, ett annat ord för runda fönster, betyder öga på latin. I Herzog & de Meurons lerbyggnad för Ricola mäter ögat hela sex meter i diameter. Fönsterformen började dyka upp på den schweiziska arkitekturscenen för några år sedan. Under snedtaket på Pascal Flammers trähus i Balsthal (Arkitektur 5/2014). På gaveln till Basel-kontoret Felippi Wyssens betongvilla. I det skulpturala betonghölje som skyddar Buchner Bründlers hus i Lörrach från omgivningens insyn.

Hur ska man förstå den här utvecklingen? Runda fönster har en mängd konnotationer. De kan vara historiska, maskinella, expressionistiska eller postmoderna. Särskilt frågan om postmodernismen är komplex. Den kan handla om byggnadshistoriska citat och om viljan att förstå arkitekturen som ett språk efter den abstrakta modernismen. Komplicerat blir det eftersom inte ens modernismen var helt fri från historiska referenser. Och varför skulle cirkeln som form vara mer historiserande än kvadraten? Båda är geometriska grundformer, universella och tidlösa om man så vill. Men ändå sticker de runda fönstren ut.

I dag märks ett stort intresse för sjuttiotalets tendenser, inte minst i arkitekturen i den italiensk-schweiziska kantonen Ticino. Aldo Rossi var förgrundsgestalt och återkom i flera projekt till de runda fönster på norditalienska kyrkogavlar han sett i sin barndom. I rakt nedstigande led försåg hans elever Herzog & de Meuron gaveln till sitt Blaues Haus från 1980 med två runda fönster. Riktigt stora runda fönster ritade Mario Botta, exempelvis i Casa Caccia Cadenazzo från 1971. De monumentala murade cirklarna påminner om Louis Kahns projekt i Dhaka och Ahmedabad. Kahn i sin tur hade fått formerna från sin Beaux-Artsinfluerade utbildning, eller kanske från medarbetaren Robert Venturi.

Och om man går längre tillbaka än postmodernismen? De runda fönstren väcker såklart även maskinella associationer. Alla möjliga farkoster utrustas med rundade rutor och ventiler av funktionella skäl, vilket inspirerade en del funktionalister. Men något säger mig att det nya intresset inte bottnar i det maskinella, maritima eller funktionalistiska. Går vi längre tillbaka finner vi gotiska rosettfönster eller Pantheons

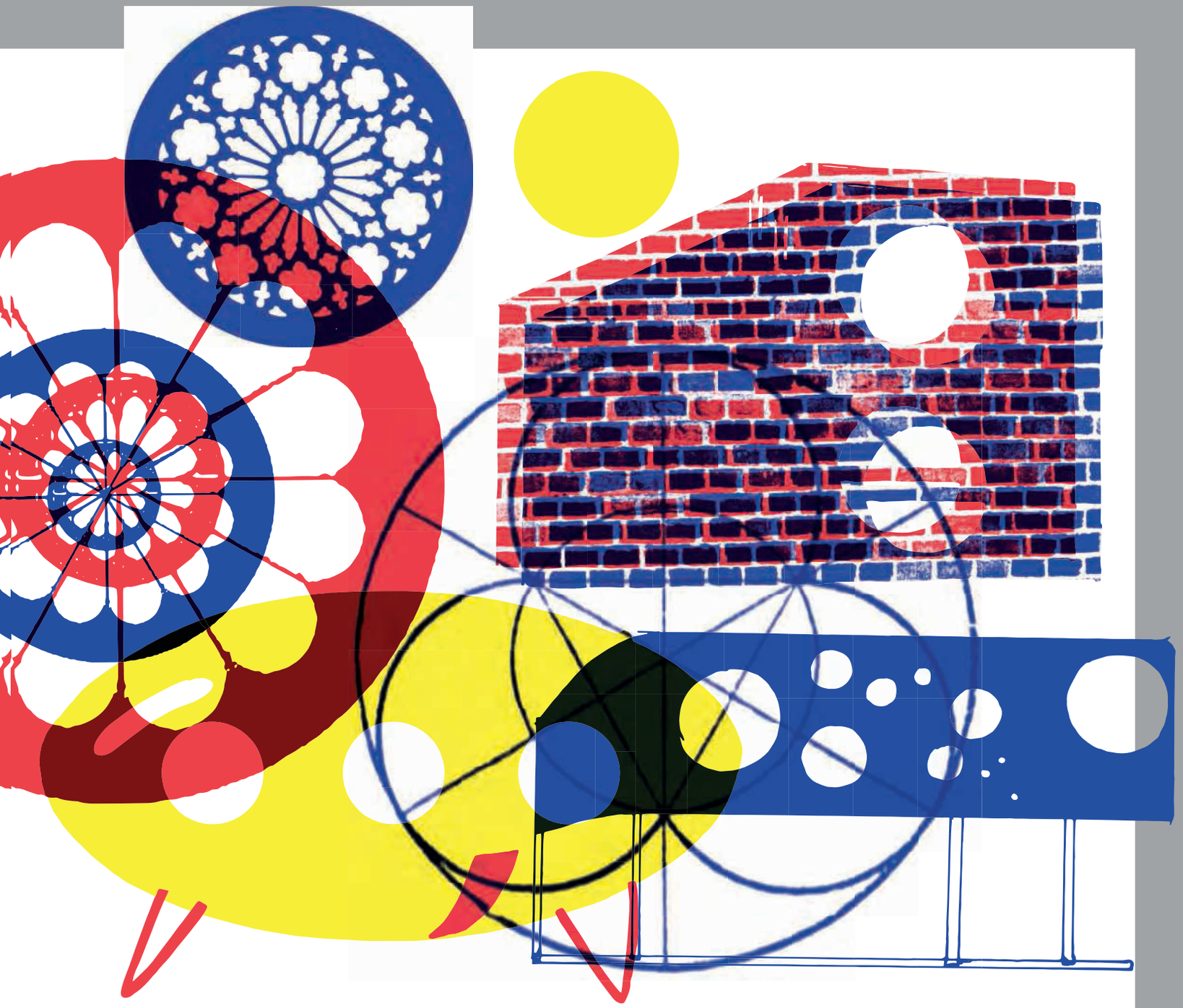

cirkelrunda öppning i kupolen. Formen för tankarna till solen eller månen och har traditionellt stått för enhet och perfektion. Det enskilda stora, runda fönstret har en monumental verkan, en närmast arkaisk utstrålning. De sakrala associationerna ligger som en bakgrundston till mer profana sammanhang genom historien.

10-talet har inneburit de geometriska grundformernas återkomst. Vid sidan av cirkeln börjar vi även se halvmånen och triangeln, åtminstone i tävlingsförslag. Vad är det som händer när en form går från att vara fullständigt otänkbar till att rehabiliteras och bli ett signum för en tidsepok? Plötsligt signalerar den runda formen ”samtid” i stället för ”gotik” eller ”nyfunkis”. Det är svårt att acceptera att stilkonjunkturen är cyklisk, att alla debatter verkar upprepa sig. De postmoderna formerna kritiserades för att de använts godtyckligt. Ett alltför vilt citerande hade traumatiserat arkitektkåren och under 00-talet var runda fönster närapå tabu. Nymodernismen undvek symbolism till förmån för ett rent uttryck, för former utan innehåll.

Jag funderar på om vi återigen riskerar en viss godtycklighet. Det kan vara så att bruket av runda fönster den här gången handlar mer om formal expressionism än om kommunikation. Men skillnaden är hårfin. Även om arkitekten inte syftat på något särskilt väcks associationer hos betraktaren, formen är laddad med olika lager av betydelse. Det runda fönstret blir någonting konstlat eller konstfullt, beroende på hur man ser det. Underförstått dröjer sig det förmoderna kvar som en inte helt ovälkommen aura. ○

FRIDA GRAHN ÄR ARKITEKT OCH SKRIBENT.

→ 10-talet har inneburit de geometriska grundformernas återkomst. Vid sidan av cirkeln börjar vi även se halvmånen och triangeln, åtminstone i tävlingsförslag.

Homes & Neighbourhoods

Vi skapar hem och levande platser

Det händer mycket kring Bonava just nu. Nära 9 000 bostäder är under utveckling i norra Europa och vi kommer att rekrytera många nya kollegor. Så räkna med att se allt mer av oss. Vi förädlar mark till nytt hållbart boende. Vår vision är att skapa hem och levande platser. Följ oss på vår resa på bonava.se

BONAVA

Bonava är en av de ledande bostadsutvecklarna i norra Europa. Bonava har sitt ursprung i NCC och har skapat hem och områden sedan 1930-talet. Idag har Bonava 1 600 anställda med verksamhet i Sverige, Tyskland, Finland, Danmark, Norge, Sankt Petersburg, Estland och Lettland med en omsättning på 13,5 miljarder kronor 2016. Bonava är noterat på Nasdaq Stockholm.

SPÅRAT YLVA FRID

När skyskraporna lägger sig ner

I våras lanserade Google sina planer på nytt huvudkontor i London: 92 000 kvadratmeter kontorsyta som tillsammans med det befintliga huvudkontoret vid King's Cross ska rymma totalt 7 000 anställda. Som en mindre svensk kommun, alltså. Hade byggnaden stått upp hade den varit högre än *The Shard* (306 m): Londons högsta byggnad och Europas fjärde högsta. Men den står inte upp. Den ligger. En elva våningar hög och över 300 meter lång *landscraper*, ritad av Bjarke Ingels Group och Heatherwick Studios blir företagets nya signum. Landskrapa. En skyskrapa som lagt sig ner.

Hur kommer det sig då att inte Google tar tillfället i akt att låta sitt nya flaggskepp ta sig in på topplistan över Europas högsta byggnader? Google har makt. Google har en budget, och skulle lätt kunna bli en hotande konkurrent i denna kapplöpning mot himlen. Men Google låter i stället sitt nya huvudkontor lägga sig till rätta i Londons innerstadskvarter och sträcka ut ett grönskande tak där "trim trails" för de anställda ramas in av fält med krusbär, jordgubbar och salvia. Varför då? Är det en tendens, en signal om att vi har börjat tröttna på de där ständigt skiftande listorna över vilken byggnad som är högst just nu, långt innan Göteborg ens hunnit ur startblocken med sitt Karlatorn? Är det kaxigheten att bre ut sig över dyr Londonmark, en annan form av statusmarkör?

Google lever av innovation. Den nya byggnadens uppgift är att skapa en miljö där de anställda kan prestera på topp och ständigt utveckla sin förmåga att omtolka och återuppfinna allt de vidrör. Att vara en mjukvara av väldigt hög prestanda, ett väloljat maskineri. I mitten av 1990-talet kunde Bartlett-professorn Bill Hillier tydligt påvisa samband mellan hur forskningsmiljöer var organiserade rent rumsligt och vilka prestationer som gjordes. Ju högre grad av rumslig integration, det vill säga hur ofta folk stötte ihop med varandra i korridorer eller på väg till kaffeautomaten, desto bättre forskningsresultat presterade institutionen. Mer spontant småprat gav större utbyte av idéer, vilket påverkade hela forskningsmiljön. Just de möten som skedde *utanför* det faktiska projektet, så där på en takterrass eller en *trim trail*, visade sig ha särskild betydelse. Överfört till ett innovationsföretag blir då trivsel och lönsamhet samma sak. För att skapa den typen av icke-hierarkiska, dynamiska flöden där arbetsmiljö och krusbärsterrasser hela tiden flätas samman, fungerar skyskrapan bättre om den ligger ner. ○

YLVA FRID

Nedan. Visionsbilder av Googles nya huvudkontor i London av BIG.

JARGONG

Add ons

Till den växande floran av engelska uttryck för att marknadsföra storstädernas allt fler, allt mindre lägenheter, lägger vi nu *add ons*. Enligt Östermalmsnytt är add ons, eller tilläggstjänster, något som efterfrågas alltmer på Stockholms bostadsmarknad. Gemensam takterrass, gemensamt spa och stort sällskapsrum med gemensamt kök står högt på listan, där också *work lounge*, biograf och *housemaid* som tar hand om vardagssysslor figurerar. Se där ett kollektivboende på marknadens villkor. ○ AK

Anglifiering

Om du reser i Italien, vill du då bo på, till exempel, Albergo di Cattedrale di Santa Maria del Fiore? Eller tar du hellre in på Haymarket Florence? Nej, just det.

Så frågan är då varför så många *brand managers* i Sveriges huvudstad försöker släta ut varje uns av egenart i stadslandskapet? För om Haymarket var ett svårsmält namn på hotellet på Hötorget i Stockholm, är utvecklingen nu närmast lavinartad. I år står kvarteret *Urban Escape* klart på Brunkebergstorg. En fastighetsägare lockar hyresgäster till *Life City*, planer finns för *Sollentuna Hills*, *Kista Square Garden*, *The Village* (Hammarby) och *West Village Rissne*, bland många fler.

Risken är att Stockholm förvandlar sig själv till en självlig öken, i sin strävan efter att tillfredsställa den tänkta internationella elit man mest av allt själv vill bli en del av.

Capital of Scandinavia. Som en stad utan självkänsla, som anstränger sig lite för mycket för att passa in, men som just därför aldrig kommer göra det.

Så vad är nästa steg? Att låta tunnelbanans T bli S som i *Subway*? Eller att skriva Stockholm på engelska? Lite mer internationellt. Mer modernt. Lite som *Gothenburg*. ○ PB

New Urbanity

I en reklamfilm för Urban Escape, ”Stockholms nya stadsrum” i och ovanpå kvarteret där gallerian vid Sergels torg ligger, berättar några *co-workers* om varför de vill flytta hit. Det är *The New Urbanity: Where work and play meet*. Den nya urbaniteten är ett tredimensionellt pussel av kontor, exklusiva bostäder, ”livsstilshotell”, takterrasser och mängder av barer, kaféer och restauranger. Ett tråkigt stort huvudkontor har blivit ”tredje platsen för bästa möjliga prestation”. Det är inte längre hem eller arbetsplats utan kreativa mötesplatser för dem med inträdesbiljett. I en värld med större klyftor och allt fler hemlösa kan man kosta på sig att döpa hotellen vid Brunkebergstorg till Hobo och Downtown Camper. Och ha som mål: *Ultimately to do nothing less than to change the world*. Men varför skulle dessa företag vilja förändra världen? De har ju redan allt. På engelska dessutom. ○ CC

Franca Zeller

Extraordinära plankgolv i Ek.

Med naturen som grundsten sedan 1898.

dinesen.com

Dinesen

MODULUS

SKRÄDDARSY DIN KONTORSINREDNING

”Tanken bakom Modulus var att ta fram en serie som lätt går att anpassa för våra olika kundgrupper. Förvaringsmodulerna består av ett ramverk som du kan fylla med inredningslösningar och luckor som passar dig.”

Elin Basander André,
designern bakom Modulus

Din kontorsinredning ska vara anpassad efter dig – inte tvärtom. Skapa ett kreativt kontor med möbelserien MODULUS – ett resultat av AJ’s egen design och produktion. Upptäck tusentals produkter och smarta inredningslösningar för kontor, skola, lager och industri på ajprodukter.se.

035-180 500 ajprodukter.se

Besök våra utställningar i Halmstad och Stockholm

OVÄNTAT MYCKET™

Karin Ahlzén, projektchef på Fokus Skärholmen.

VAD BÖR GÖRAS?

→ Som stadsbyggare vill vi ha kvar makten över det som byggs

I framtiden kommer de stora tomma ytorna att ta slut. Redan nu bygger vi i befintlig bebyggelse i människors livsmiljö och det kräver en ny typ av samarbete, hävdar **Karin Ahlzén**, projektchef för Fokus Skärholmen.

Karin Ahlzén är projektchef för Fokus Skärholmen, ett projekt som innebär att fyra stadsdelar – Skärholmen, Bredäng, Vårberg och Sätra – i södra Stockholm ska byggas om och bebyggas med 6 300 bostäder. Hur gör man så att alla kommer med i förändringen? Och vad bör man tänka på nu när allt fler stora stadsbyggnadsprojekt hamnar i befintliga stadsdelar?

”En viktig sak är att vi tar ett stort grepp. Antalet bostäder som planeras är ca 20 procent fler än vad som finns där i dag. Det innebär en stor förändring. Vi har valt en annan organisation i det här projektet. Jag som projektchef sitter inte på stadsbyggnadskontoret eller exploateringskontoret utan på stadsledningskontoret.

Det gör att vi kan ta ett helhetsgrepp redan från början kring till exempel förskoleplanering, samverkan med stadsdelen och intressanta initiativ, i stället för arbeta på ett håll i taget för att sedan lämna över till nästa förvaltning. Vi gör också mer på kortare tid och testar nya arbetssätt och processer och utforskar hur vi kan snabba på byggtakten. Allt detta kräver en samordnande projektchef på Stadsledningskontoret.

Det känns som att vi har möjlighet att göra rätt och ta stora tag. Bostadsutbyggandet kan gå hand i hand med den sociala servicen.

Nu bygger vi i befintlig bebyggelse i människors livsmiljö. Det handlar inte längre om ett vitt ark i något industriområde eller om någon överdäckad väg. Det är så det kommer vara i framtiden. De stora tomma ytorna kommer att ta slut. Det här är ett test på hur man kan göra det på bästa sätt.

Vi har involverat stadsdelsförvaltningen eftersom det är de som känner Skärholmen. Det ska inte vara som att vi från stadshuset dyker upp med 6 000 bostäder. Vi vill göra det utifrån den kunskap som finns på platsen, om platsen. Och stadsdelsförvaltningen har ett bra lokalt nätverk och koll på den resurs som är medborgare, föreningsliv, kulturutövare, sportklubbar, fritidsgårdar.

Vi för också fördjupade samtal med medborgare i stadsdelen. Vi söker upp 150–200 invånare i stadsdelen med fokus på de som inte brukar komma till tals i en vanlig process: till exempel barn, kvinnor, personer som går på svenska för invandrare. Där har vi fått veta att tillskottet av bostäder är välkommet, vilket kan skilja sig från de åsikter som kommer fram i vanliga samråd. Det efterfrågas större lägenheter, många är trångbodda. Man vill att byggandet ska passa in men se modernt ut, att det ska finnas saker att göra för barn. Flera av frågorna som vi ställer i de här fördjupade samtalen kommer från de blivande byggherrarna. Och svaren kommer tillbaka till dem, så de kan använda dem i sina projekt. Allt samlas i en gemensam kunskapsbas.

Som stadsbyggare vill vi ändå ha kvar makten över vad som byggs. De verktyg som vi som stad har är markinnehavet och planmonopolet. Vi testar olika processer och arbetssätt just nu, till exempel generella detaljplaner för en snabbare byggprocess. Vi samarbetar också med vad vi kallar för ankarbyggherrar.

Ankarbyggherrarna erbjuds en andel byggrätter mot att de representerar byggherreperspektivet i hela planområdet. Övriga bostäder markanvisas i ett senare skede vilket ger staden större inflytande.

Kunskapen som vi fått genom intervjuerna är en bra grund för markanvisningsprocessen. Det kan handla om lokaler till föreningar, om en viss typ av lägenhetsstorlekar, eller aktiviteter för barn. Det kan handla om att byggherrarna erbjuder arbete för folk i stadsdelen under byggandet. Vi kan styra markanvisningen med sociala utvärderingskriterier. Vi måste inte ha pris som utslagsgivande faktor utan kan testa andra saker. En viktig målsättning för Fokus Skärholmen är att utveckla området med fokus på social hållbarhet.” ○

BERÄTTAT FÖR
DAN HALLEMAR

TEMA

*KONTORSLIV

Vänster. Second home, en kontorshub för start-ups i östra London, av Selgascano.
FOTO SELGASCANO

Kontorets nya typologier är ett symptom på livstilsidealet om att ständigt arbeta.

IDÉ JULIA SVENSSON

På grund av smartphones och internet är allt fler allt mer uppkopplade mot jobbet. Hemmet blir allt oftare också en arbetsplats. Samtidigt har kontor, hotell och även andra ytor i det offentliga rummet sedan några år alltmer börjat likna hem. På de nya kontoren ser vi färre egna skrivbord och fler hemlika soffgrupper och fåtöljer.

Den term som oftast får beskriva idealet kring livsstilen av ständigt arbete är ”kreativ”. Den kreativa vill, som Jack Self uttryckte det i Architectural Review nr 1/16, gärna likna sig vid en okonventionell konstnär. Och vad är en konstnär, menar han, om inte en sekulär munk eller nunna som ersatt Gud med Konsten? Eller i det här fallet Jobbet.

I det här numret presenterar vi några nya kontor, som kallar sig till exempel *hub* och *co-working space*. Symptomatiskt för dessa nya typologier för arbete, är att arbetet sker i grupp men ändå individuellt, på en plats där det ska kännas som om man inte arbetar, utan som att vara på ett café med kompisar och samtidigt vara ”kreativ”. För enmansföretagaren finns också nya sorters kontor att tillgå, till exempel via sajter där man kan hyra någons lägenhet som frilanskontor dagtid. Symptom på att arbetslivet blir allt mer otryggt, som Annica Kvint konstaterar i ett reportage på sidan 36.

Utvecklingen syntes också i många nybyggda lägenheter i Vallastaden. Här består många hem, tänkta för familjer eller kollektivboende, av ett enda stort generellt rum, med kök och soffa, där alla kan vara tillsammans men ändå ”kreativa” och ensamma med sina laptops. Medan sovrummen krymper, blir som celler i ett kloster.

I sin artikel om SEB:s nya kontor nämner Claes Caldenby Zygmunt Baumans träffande begrepp ”flytande modernitet”, en beskrivning av ett samhälle där allt är föränderligt och ingen har kontroll, varken stater eller företag, och där människor erbjuds individuell frihet i stället för kontinuitet, och det som då återstår är tomhet.

De nya kontorsformerna hittas på av ängslighet att inte locka anställda. Men kanske är det fler än jag som tänker att orden *hub, co-working space* och andra ställen där olika företag hyr in sig, faktiskt har en fullt duglig svensk översättning: kontorshotell. Och att det adekvata ordet för vår tids ideal inte är ”kreativ”, utan lukrativ. ○

PROJEKT FOTO ADAM MØRK

Estetik och pragmatism

Ikeas nya kontor i Malmö är formmässigt och typologiskt intressant, och visar hur arkitekt och beställare uppnått högre kvalitet genom att arbeta tillsammans, skriver Johan Linton.

Ikea Hubhult, Malmö
Dorte Mandrup Arkitekter

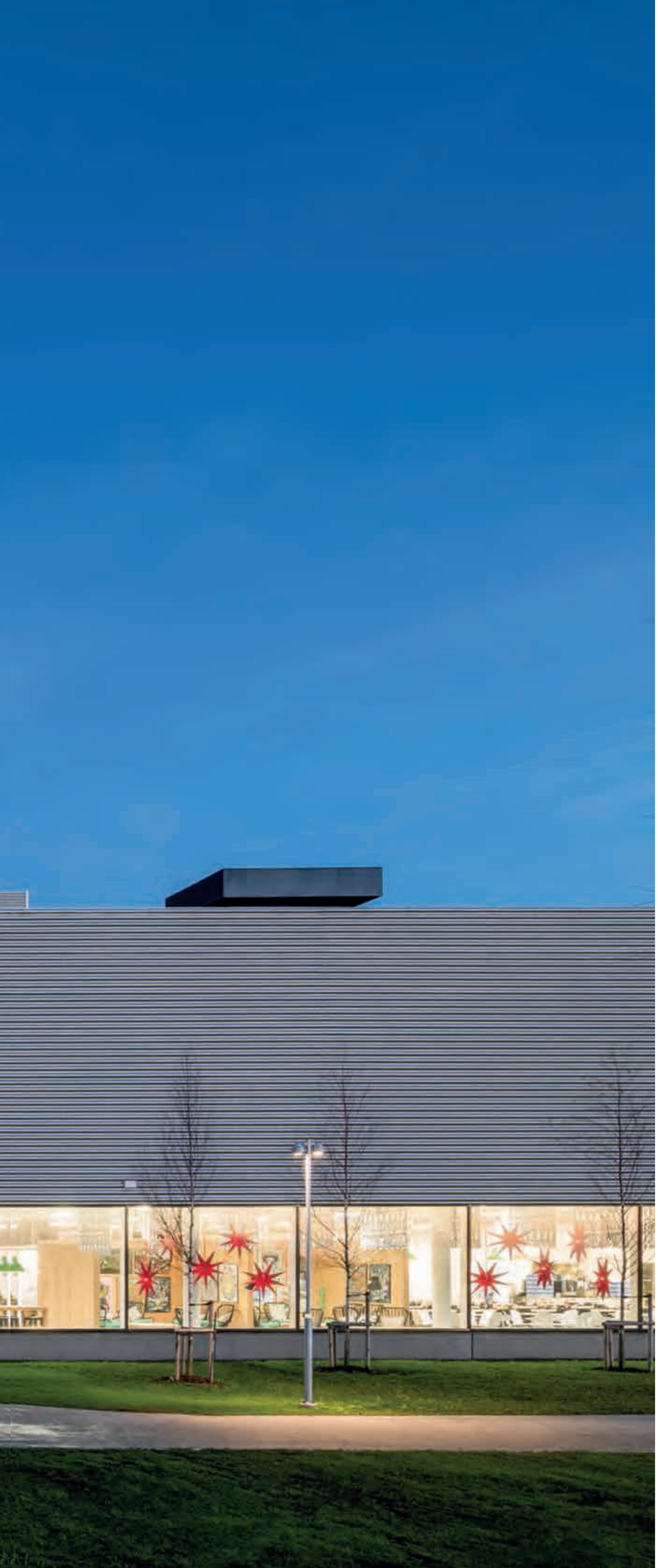

SITUATIONSPLAN
1:2500

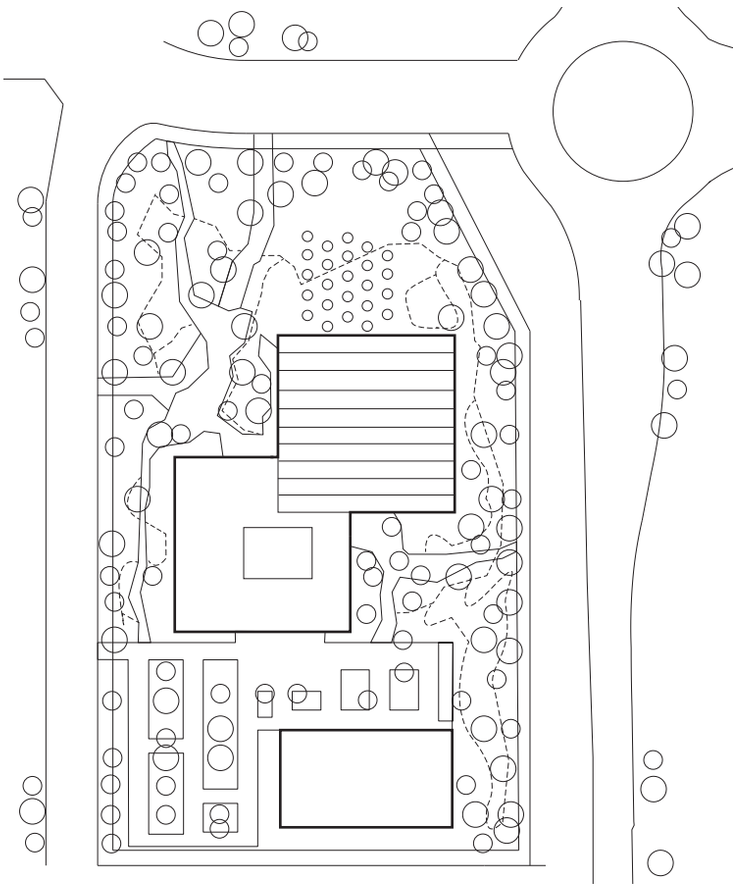

KOMMENTAR JOHAN LINTON

I en av de viktiga texterna om det postmoderna rummet, *Junkspace*, beskriver Rem Koolhaas förändringen av arbete och arbetsplatser. ”En gång fanns en relation mellan fritid och arbete, en biblisk föreskrift kring öppnande och stängning. Nu arbetar vi hårdare, fångade i en evig weekend.” Eller: ”Nu när man kan arbeta hemma försöker kontoret vara hemtrevligt; eftersom man fortfarande behöver ett liv imiterar det staden.” Koolhaas träffande formuleringar har en kritisk udd, och samtidigt får man konstatera att om ett vinstdrivande företag ska kunna fungera i en postmodern, digitalt föränderlig värld så måste det skapa miljöer där de anställda finner det meningsfullt och roligt att vara och där arbetet blir så effektivt och kvalitativt som möjligt.

Ikea:s nya globala mötesplats i Hubhult strax intill Hyllie är ett ambitiöst försök att skapa den samtida arbetsplatsen. Byggnaden är till för ett antal av koncernens globala ledningsfunktioner, huvudkontoret ligger i Holland medan ledningen av design- och produktverksamheten är förlagd till Älmhult. Beroende på logistik (inklusive närheten till Kastrup), tomt- och bostadspriser hamnade huset i Malmö. Man köpte en granntomt till ett befintligt Ikeavaruhus i enlighet med Ingvar Kamprads riktlinjer att »

Föregående uppslag. Hubhult sett från Älmhultsgatan.

Nedan. På bottenvåningen ligger mötescentret, i anslutning till entrén, öppna arbetsytor och ett medarbetarkafé.

FASAD
1:250

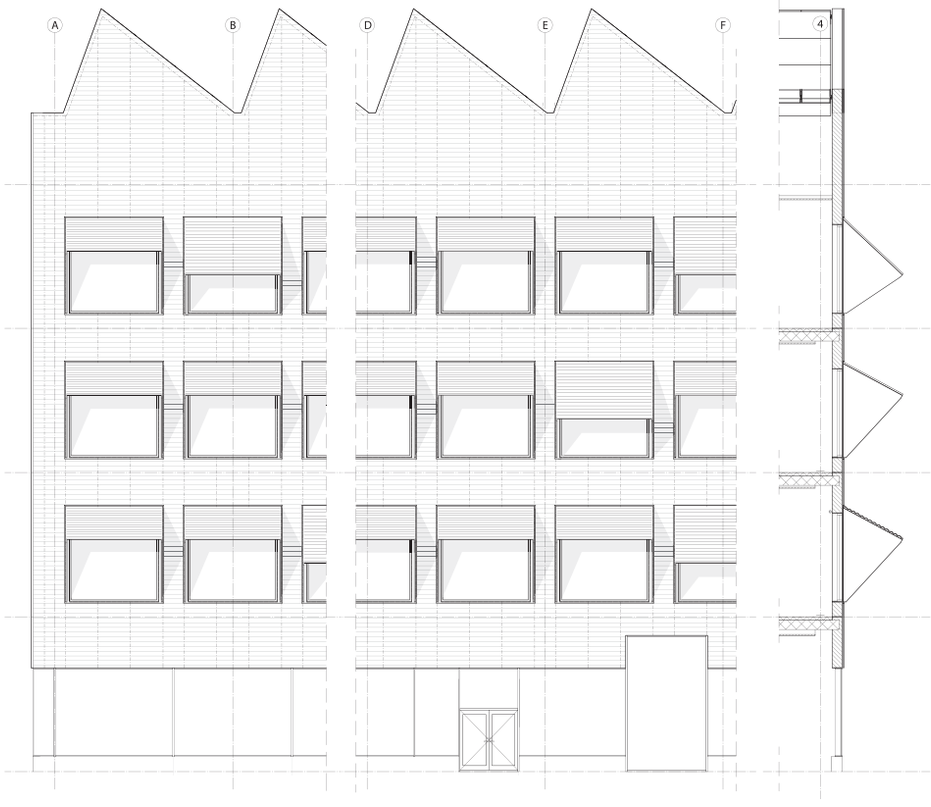

Längst ned. Det primära rumsliga konceptet är tre förskjutna ljusschakt som tillsammans med en väl tilltagen mötestrappa binder samman de olika våningarna, utformade för interaktion och samling.

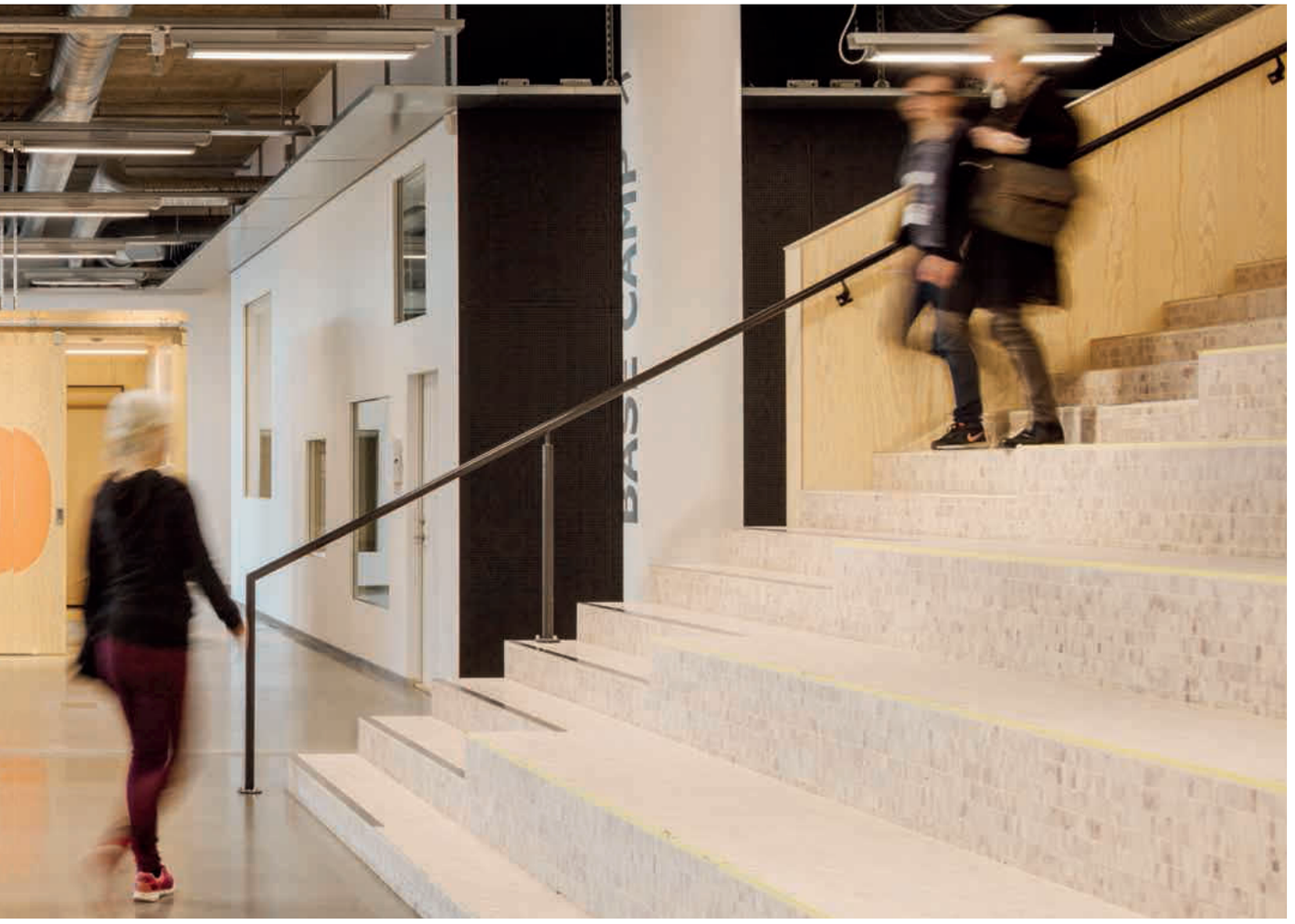

aldrig tappa kontakten med kunderna. Efter ett parallellt uppdrag 2011 där Ikea föreslog tre arkitekter och Malmö kommun tre vann en av kommunens kandidater: Dorte Mandrup.

Utifrån det vinnande förslaget, där verksamheten var samlad i en enkel kvadratisk volym, vidtog sedan samtal och utbyten mellan beställare och arkitekt som resulterade i den befintliga byggnaden, färdig 2015. Man hade kunnat tänka sig att kombinationen av Dorte Mandrups estetiskt medvetna arkitektur och den ibland något charmlösa pragmatismen från Älmhult inte skulle fungera, men resultatet pekar på motsatsen. Det verkar också som om processen varit exempel på något som är alltför sällsynt, i alla fall i Sverige, att beställaren sett arkitektens medverkan genom hela projektet som den bästa investeringen för att nå både kvalitet och kostnadseffektivitet.

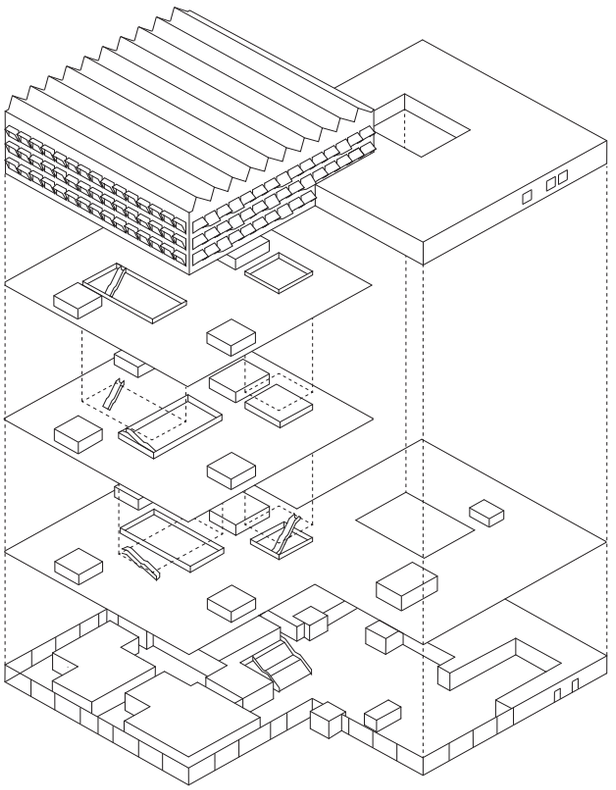

Projektet är intressant som lösning för dagens arbetsplatsers problem. Beställaren hade från början intentionen att driva processen mot en radikal byggnad och man besökte närmare ett 20-tal liknande anläggningar. Den referens som kom närmast dynamiken man sökte var Googles huvudkontor i Zürich, men där noterade man detaljer som att exempelvis de tysta mötesrummen var utformade som liftkabiner. IKEA ville ha en mer neutral och mindre ”fancy” inredning. Den rumsliga gestaltningen och strukturen i Hubhult är just enkel och radikal. Byggnaden är utformad som en rumslig bas för medarbetare som utan fasta arbetsplatser kan röra sig flytande genom huset under arbets- »

Vänster. De stora öppningarna i fasaden hjälper till att skala ner uttrycket av byggnadens totala volym.

Nedan. Det primära rumsliga konceptet är tre förskjutna ljusschakt som tillsammans med en mötestrappa binder samman de olika våningarna, utformade för interaktion och samling.

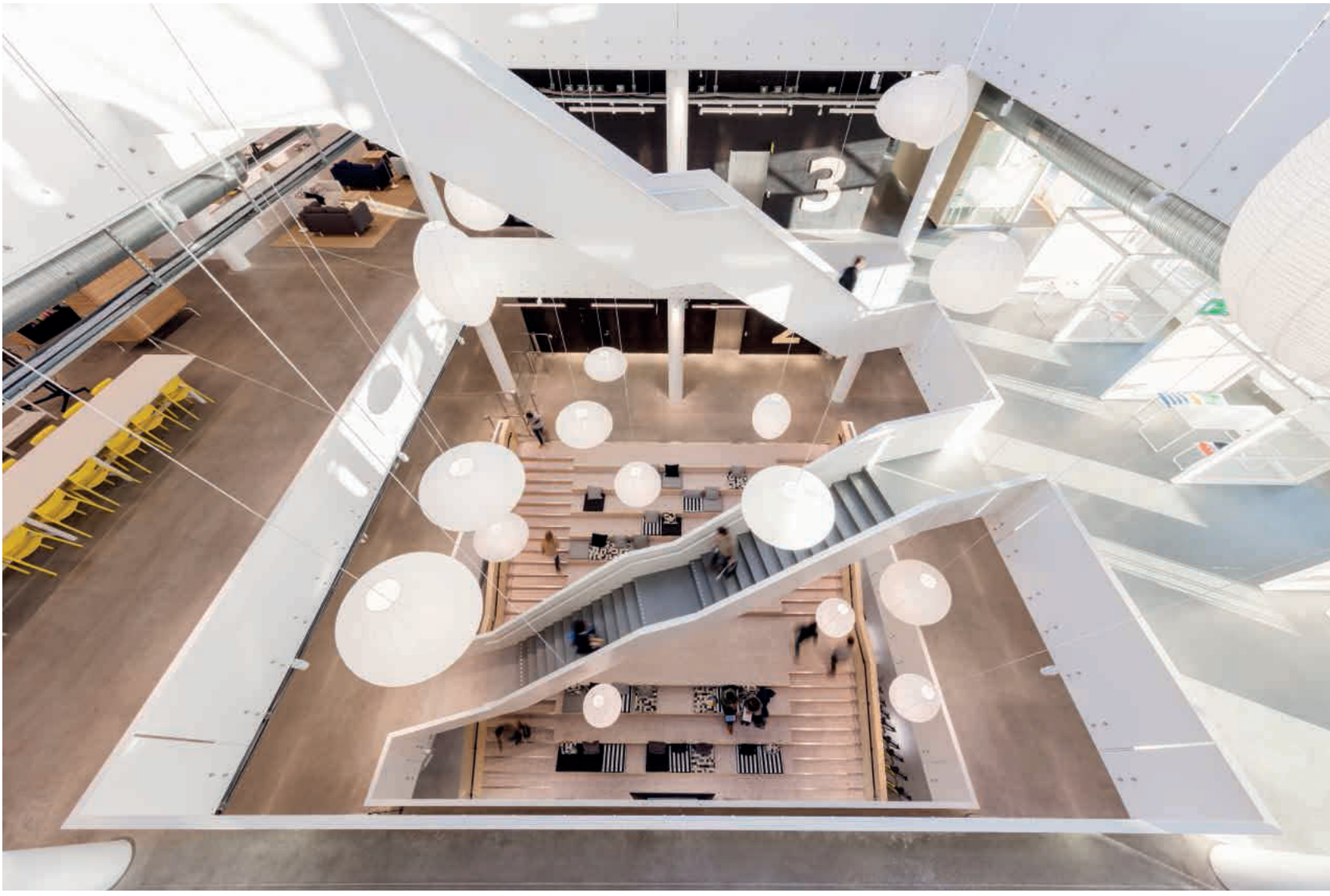

dagen. Hierarkier finns men själva rummen är skapade för alla anställda och artikulerade i skilda typer för olika aktiviteter och möten: slutna och öppna grupprum för projektarbeten av varierande omfattning, mötesrum med olika grader av avskärmning och av olika storlek, ”vardagsrum”, tysta rum, Skype-rum, för att nämna några. Pärmar, dokumentkorgar och annan kontorsmateriel som kan skapa fasta punkter är eliminerade för maximal rörlighet. Var finns det förvaring då, undrar jag? En spärr finns vid entréerna och en annan på andra våningen in till en övre zon dit tillfälliga besökare och konsulter behöver en medföljare. Bottenvåningen är uppglasad och rymmer restaurang, informationsdiskar och loungeutrymmen. Utanför odlar Ikea en trädgård i vilken står tre containerlika paviljonger med stora glasväggar för dem som vill ha möten utomhus.

Planstrukturen är enkel. Av den ursprungliga volymen blev det två sammanfogade enheter där huvudvolymen är genomskuren av två diagonala schakt. På så sätt undviker man det statiska hos de raka vertikala schakt som finns i många kontorshus; man får en vidare ljusföring och större visuell kontakt mellan de olika nivåerna. I schaktet går trapploppen – enkla robusta ståltrappor – och kring schaktet ligger olika typer av volymer som delar in rummet och bidrar med slutna enheter. I bottenvåningen ligger en större trappa, klädd med spillbitar från tillverkningen av Ikeamöbeln Hemnes, vilken även fungerar som sittyta för mindre möten och föredragningar. I huset för nästan 1 500 personer (varav i genomsnitt en tredjedel beräknas vara på resa) finns bara en enda hiss, ett val för att prioritera mötesskapande rörelse.

Byggnaden är välpresterande energimässigt och i grunden tekniskt enkel. Huset är självförsörjande genom akvifärer och solpaneler och tillsammans med en genomtänkt process har det bidragit till en *BREEAM outstanding*-klassificering. Byggnaden är konstruerad enligt principer hämtade från varuhusen med betonggolv, synliga installationer och ”ärliga” material. Samtidigt har man undvikit den mest uppenbara corporatereferensen och fasaden är inte blå utan klädd i grå korrugerad panel där perforering ger djup och elegans. Den fasta solavskärmningen är enkel och robust på nära håll, men ger huset en intressant animerad gestalt på avstånd. Skärmarna har olika djup »

Nedan. Mötescentret i bottenvåningen i anslutning till personalcaféet.

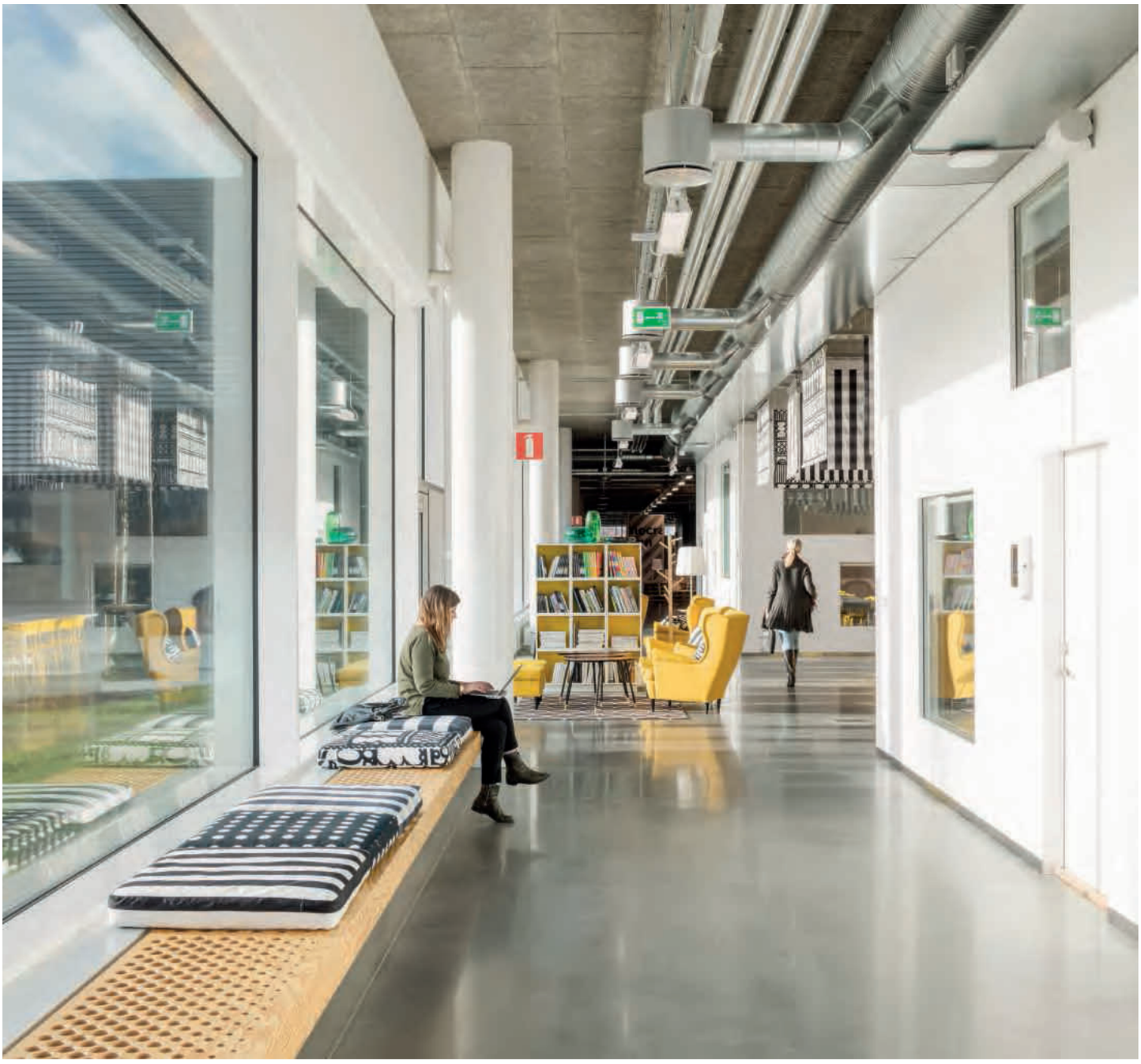

beroende på väderstreck och variationen gör att man läser dem som rörliga fast de inte är det. Enligt uppgift ger de tillräcklig avskuggning i princip alla årets dagar.

Byggformen har varit ett slags ”styrd” totalentreprenad där Ikea i samarbete med arkitekten haft vetorätt vid detaljprojekteringen, något som resulterat i en byggnad som krävt mycket få tilläggsarbeten. Det är ingen tvekan om att komplexet utgör en intelligent och väl genomförd arkitektur där samarbetet mellan arkitekt och beställare, mer än byggare, präglat resultatet. Samarbetet fortsätter nu med projekt kring *Urban farming* och en hotellbyggnad precis intill.

Hur fungerar det då? Enligt Ikea är huset uppskattat av de anställda och effektiviteten har ökat påtagligt. Fortfarande finns svårigheten att finna sin platsidentitet i det sömlösa interiörlandskapet. Medelåldern är mellan 30 och 35 år hos personalen, som i de flesta fall kommer dit med erfarenheten av att ha arbetat i ett Ikeavaruhus. Det är en speciell upplevelse att gå runt i byggnaden. Koolhaas skriver att Junkspace framhäver kontoret som det urbana hemmet, och det upplevs lite på det sättet. Som ett flöde av välfyllda kafé-, restaurang- och loungeutrymmen där flera av de lite mer traditionella mötesrummen står tomma och där helheten har en hemtrevlig karaktär. Oavsett hur man ska förstå det är det en arbetsplatsarkitektur vi troligen får se mer av. Om den kommer att hålla samma höga kvalitet som Ikea Hubhult återstår att se. ○

JOHAN LINTON

Nedan. Varje våning har utformats för att inbjuda till aktivitetsbaserat arbetssätt med hjälp av många olika typer av inredningsdesign.

Arkitekten beskriver: Hubhult, Ikeas globala mötescenter för 1 100 anställda, är Skandinaviens miljövänligaste kontorsbyggnad och den mest miljövänligt ambitiösa Ikeabyggnaden i världen. Hubhult är även certifierad BREEAM – Outstanding, vilket indikerar absolut toppnivå.

Målet var att skapa optimal energieffektivitet och hållbara lösningar i allt från geometrisk utformning till tekniska detaljer. Det arkitektoniska uttrycket är enkelt med associationer till fabrikens ikoniska silhuett. De stora öppningarna i fasaden hjälper till att skala ner uttrycket av byggnadens totala volym.

De fasta solavskärmningarna är designade utifrån noggranna solstudier med fokus på att skapa optimal solavskärmning i förhållande till drift och energiåtgång, utan att kompromissa med dagsljusförhållandena i byggnaden.

Byggnadskomplexet består av tre volymer, varav ett är ett parkeringshus. Själva kontoret och mötescentret är två diagonalt sammankopplade kvadrater.

Det primära rumsliga konceptet är tre förskjutna ljusschakt som tillsammans med en voluminös mötestrappa binder samman de olika våningarna, utformade för interaktion och samling. På bottenvåningen ligger mötescentret, i anslutning till entrén, öppna arbetsytor och ett medarbetarkafé. De övre våningarna är utformade med öppna ytor med god visuell kontakt genom flera förskjutna rum med dubbel takhöjd. Alla våningar är anpassade för aktivitetsbaserat arbete med en variation av interiöra utrymmen. De flexibla öppna utrymmena gör det möjligt för medarbetare att dela med sig av kunskap och lära av varandra.

Hubhult är designat i nära samarbete mellan Dorte Mandrup och Ikea. Ett anmärkningsvärt samarbete över Öresund, där kulturella likheter och skillnader har utnyttjats kreativt för att skapa en lyckad produkt. Ett framgångsrikt lagarbete med ambitionen att skapa en tredimensionell version av varumärket Ikea.

DORTE MANDRUP

FAKTA

Ikea Hubhult, Malmö

Projektets namn: Ikea Hubhult **Adress:** Älmhultsgatan, Hyllie, Malmö, Sweden **Arkitekt:** Dorte Mandrup **Arkitekt, projektering:** New Line Arkitekter AB, Malmö **Inredningsarkitekt:** Ikea **Tekniska konsulter:** Tyréns, AF Consult, Rejlers **Ingenjörer:** Bengt Dahlgren, Firetech **Byggherre:** Ikea Fastighet AB and Ikea Services AB **Bruttoarea:** 25 000 kvm **Övrigt:** BREEAM Outstanding Certification **Byggnadsår:** Färdigställt 2015.

REPORTAGE TEXT ANNICA KVINT

Slaget om skrivborden

Klubb, hubb eller innovationshus. Kalla det vad som helst: bara inte kontor. Digitaliseringen förändrar både tid och rum, konstaterar Annica Kvint.

”Arbete är något du gör. Inte en plats du går till.” Det slog Bill Gates fast redan 2005, och sedan Microsoft lanserade det trådlösa kontoret har utvecklingen gått i en rasande fart.

I Sverige marknadsfördes Microsoftkonceptet Det Nya Arbetslivet (DNA) som ”individuellt, fritt och rörligt”. När Murman Arkitekter 2013 utformade Microsofts huvudkontor i Kista valde man temat ”staden” med tanken att de olika ”kvarteren” skulle skapa lustfyllda, alternativa arbets- och mötesplatser. Det hela resulterade i att de anställda sitter på en mindre yta än tidigare, men att de å andra sidan har fler stolar att välja på. Traditionella arbetsbord har minimerats till hälften, i förhållande till antalet anställda.

I dag är aktivitetsbaserade kontor mer regel än undantag. Men bara på de få år som gått sedan Microsoft Sverige fick sitt

nya kontor har utvecklingen tagit ytterligare ett stort kliv. I dag talar allt fler om kontor i termer av hubb, klubb eller innovationsplattform.

Digitaliseringen håller på att i grunden förändra både hur vi jobbar, handlar, umgås och lever våra liv. Sverige är ett av världens mest digitaliserade länder och Stockholm kommer att bli en av de första städerna i världen att få 5G-nätverk. Det påverkar inte minst våra arbetsplatser.

I utvecklingssammanhang talas om ”Spotify-principen”: att de flesta kommande förändringar handlar om att optimera både tid och rum. Många byggnader står tomma stora delar av dygnet – tänk om det fanns sätt att använda all den där ytan hela tiden?

Kraven på snabbrörlighet och flexibilitet är kanske det som utmärker arbetslivet mest i dag. Digitaliseringen bidrar till att allt fler människor på en och samma gång alltmer sällan och allt oftare är ”på jobbet”. Om de har något jobb att gå till, vill säga. Genomgripande strukturförändringar på arbetsmarknaden gör att den era då anställning var en norm snart är förbi. Många är redan del av vad som kallats den nya ”gigekonomin”.

Ska man tro filosofen, framtidsspanaren och författaren Alexander Bard kommer vi i framtiden inte att ha några kontor över huvud taget, av den enkla anledningen att det inte kommer att finnas några jobb. I boken *Nätokrati* beskriver han en ny tid präglad av automation och mikrokapitalism, där medborgarna försörjer sig på att utföra olika tjänster åt varandra och swisha småsummor fram och tillbaka. Men där är vi inte än, om vi nu någonsin kommer dit.

– I dag befinner vi oss snarare i en experimentfas, menar Mattias Hansson, som tar emot mig i den hotelliknande lobbyn på AMF Fastigheters *co-working space* Epicenter. Det är en av flera nystartade arbetsklubbar i Stockholms city, där företag av olika slag och storlekar hyr in sig och förmodas bli mer kreativa av sitt nätverkande.

Mattias är verksamhetsansvarig för detta 11 000 kvadratmeter stora ”innovationshus” som öppnade under hösten 2016. Han beskriver sig själv som något av en curator:

– Det är jag som ska se till att det är rätt mix av företag som blir medlemmar här, säger han, och öppnar dörren med hjälp av det chip han har inopererat under huden på sin vänstra hand. Chipet, berättar han, är resultatet av att SJ, som hyr några kvadratmeter här, kom i kontakt med en av de it-entreprenörer som också är hyresgäst. På chipet kan han också ladda sina tågbiljetter.

Epicenter är en medlemsklubb med 3 500 medlemmar. Microsoft är ett av de stora företag »

Föregående uppslag. På Epicenter hyr alltifrån storföretag som Microsoft till små digitala *start ups* yta. I ljusgården arrangeras 15–20 events varje vecka.
FOTO PER RANUNG

Nedan. Som medlem på Epicenter kan man till exempel välja att sitta och jobba i en ljudisolerad ”holk”.
FOTO PER RANUNG

med huvudkontor utanför stan som hyr en mindre yta till sin innovationsavdelning här. SEB och Telenor är några av de andra. I övrigt hittar man bland hyresgästerna alltifrån digitala *start ups* till reklambyråer, små kommunikationsbyråer och enstaka enmansföretagare.

– Vi är inte något kontorshotell och inte en *start up-hub*. Snarare en *scale up-hub* och en innovationsplattform, kategoriserar Mattias Hansson.

Allt startade med att en grupp it-entreprenörer, med Ola Alvarsson och Patrik Mesterton i spetsen, besökte AMF Fastigheter och efterlyste en ny typ av kontor, eller snarare kluster, med korta kontraktstider.

– Se det som att ni är TV4 och vi är produktionsbolaget, sade entreprenörerna. Ni har kanalen, vi kan komma med intressant innehåll.

På Epicenter har nu hyresgästerna uppsägningstider på en till sex månader. Ett viktigt kriterium för att bli antagen som medlem är att företaget har ambitioner att växa och vill interagera med företag i andra branscher. I den öppna ljusgården, som lika gärna skulle kunna tillhöra ett hotell, anordnas 15 till 20 olika events i veckan. En trappa ner finns också en eventyta för upp till 360 personer.

Vi går på rundtur i huset och lämnar de öppna ytor där hyresgäster i mån av plats kan sitta och jobba på en caféstol för 2 500 kr i månaden. Vi passerar ytor med små ljudisolerade ”holkar” med höj- och sänkbara stolar på hjul (4 000 kr i månaden) och mötesrum i olika storlekar och med olika typer av möblering.

Inredningskonceptet präglas av flexibilitet. Samtliga ytor har multipla funktioner och alla mötesrum och studios har flyttbara väggar, där man i förväg projekterat för framtida behov av ventilation, belysning och teknik.

Linda Fredén på Codesign, som stått för inredningen, framhåller vikten av lättrörlighet:

– Vi ville ha maximal variation både vad gäller sittplatser, ljudmiljöer och belysningslösningar så att man alltid kan hitta en passande plats.

Epicenter hade tidigare lokaler på en annan adress. Linda Fredén säger att inredningen av dem blev ett slags betaversion som Codesign sedan kunde utveckla till ett ”2.0-Epicenter”:

– I dag pratar man mycket om agila arbetsprocesser och den här processen fick mig att fundera över hur vi som arkitekter kan bli mer agila [lättrörliga, reds.anm.]. Hur ska vi i högre grad få in betaversioner i vårt sätt att tänka?

Teknik och innovation är ledorden också för det estetiska uttrycket i Codesigns koncept. Det gäller allt ifrån rumsindelning och grundstruktur till den specialritade interaktiva belysningen,

Nedan. Codesigns inredningskoncept för Epicenter präglas av elasticitet. Alla mötesrum och studios har till exempel flyttbara väggar.
FOTO PER RANUNG

3D-installationer och konstnärliga inslag. Men Epicenter är också ett aktuellt exempel bland många på att gränserna mellan olika typer av miljöer blir mer och mer otydliga. Kontoren blir allt mer lounge- och hotelliknande, hotellen får allt fler drag av shoppinggalleria – och jobba kan man göra var som helst. Vad händer då med arkitekturen?

– Generellt mår platser av det här slaget bra av att brytas upp, men det ställer höga krav på hur man utformar grundstrukturen, säger Linda Fredén. Med Epicenter ville vi skapa känslan av att vara en del av ett större sammanhang – en plats för rekreation, god mat, kreativitet och inspiration – precis som i en stad med dess caféer, träningscenter, museer, parker etc. Vi har byggt in en flexibilitet som gör att man snabbt kan ställa om de rumsliga funktionerna. Men det är fortfarande viktigt att man i stunden kan skapa tydliga platser.

– Visst finns det utmaningar med en sådan här miljö. Inte minst säkerhetsmässigt. Öppenheten gör att vem som helst kan känna sig välkommen att komma upp och ta en kaffe. Men det funkar ju inte, det här är en medlemsklubb där man i princip ska kunna lämna datorn på bordet när man tillfälligt går iväg.

Annelie Gullström är affärsutvecklingschef på AMF Fastigheter, en nyinrättad tjänst som hon tillträdde för ett och ett halvt år sedan. Hon kommer närmast från Vattenfall, där hon var chef för digitala strategier, och konstaterar att fastighetsbolag i dag går från att vara en aktör som hyr ut yta till att bli en aktör som erbjuder tjänster, eller, som hon uttrycker det, bli en *service provider*.

– I vår snabbrörliga tid måste vi börja se både kontor och fastigheter i allmänhet som plattformar. I framtiden kommer många människor att ha två–tre jobb parallellt och inom en snar framtid kommer de flesta kontorsutrymmen att hyras ut per timma. Som fastighetsägare måste vi särskilja oss med det vi kan erbjuda runt omkring själva ytan.

→ I vår snabbrörliga tid måste vi börja se både kontor och fastigheter i allmänhet som plattformar.

Framför sig ser hon olika typer av hybridmiljöer, där man både kan jobba, shoppa, umgås och roa sig. En ökad generalitet i arkitekturen blir ett slags försäkring för fastighetsägarna, i tider då inte bara arbetsplatserna utan också handeln står inför stora förändringar. E-handeln växer »

Nedan. Före detta KTH Arkitekturskolan rymmer numera arbetsklubben A House. Det tidigare slutna huset ska nu bli mer publikt.
FOTO RICHARD HAMMARSKIÖLD

snabbt och även det bidrar till att fastighetsägarna är måna om att kunna erbjuda lokaler som är multifunktionella. Kanske kan restaurangen fungera som kontor på dagtid? Kanske kan shoppinggallerian bli nattklubb efter stängningsdags?

Före detta KTH Arkitekturskolan i Stockholm är också en ”arbetsklubb” sedan 2016. Men här var utgångspunkten en annan än på Epicenter. När Arkitekturskolan flyttade till sin nya byggnad på KTH:s campus ville Akademiska Hus hitta en ny användning för skolans gamla ritsalar, utan att för den sakens skull bryta den gamla byggnadens betongbrutalistiska prägel. Därför fick kulturentreprenören Jan Åman frågan om han ville göra något ”nytt, publikt” av byggnaden på Östermalmsgatan.

→ Här kan även mindre företag bygga nya ekosystem och förstå ett större sammanhang.

När vi ses på A House talar Jan Åman om huset som ”en maskin för kreativ utveckling med fokus på mode, mat och media”.

– Vi lever i en transformativ tid och det föder oro. Större företag har ofta egna ekosystem och är sig själva nog. Men här kan även mindre företag bygga nya ekosystem och förstå ett större sammanhang.

Precis som på Epicenter poängteras här vikten av samtal, seminarier, events och happenings. Medlemmarna bjuds på yoga och mindfulness och varje torsdag är det frukost *on the house*.

Bland hyresgästerna finns strategibyråer, mindre modeföretag, grafiska formgivare, *start ups*, pr-byråer och en och annan journalist. Totalt rör sig ca 600–700 personer i huset och rätt mix är viktig, enligt Åman.

Han konstaterar att A House är mitt inne i en prototypperiod. Hittills har han till exempel insett att fler än han från början trodde vill sitta i grupp. I dag har de flesta som sitter här fasta platser:

– Jag är tacksam över att Akademiska Hus gått med på att se det här som en process. Verksamheten i huset har fått växa fram och jag tror inte att det hade gått att göra på något annat sätt.

Nu pågår arbetet med att göra ett hus som tidigare varit slutet mer öppet och publikt. Vi går runt i huset och Jan Åman pekar ut en lokal med ingång från Rådmansgatan där A House ska starta *Retail Lab* i samarbete med Handelshögskolan – en experimentplats där man ska visa hur framtidens handel kommer att se ut.

I den del av byggnaden som vetter mot Karlavägen har det redan öppnats ett café, och tanken är att byggnaden på sikt ska rymma fler publika verksamheter.

När vi når Uggelviksgatan visar Jan Åman var arkitekten Mia Häggs solfjäderformade tak i kopparklätt, krysslaminerat trä så småningom ska breda ut sig över ett nytt, multifunktionellt *event space*. En central hub som ska ersätta den del av den existerande byggnaden som brann upp 2011.

Nedan. I entrélobbyn på A House bjuds hyresgästerna på frukost varje torsdag.
FOTO VICTOR WRANGE

– Vi har eftersträvat ett lugn i arkitekturen och utgått från det befintliga. Byggnaden är blåklassad och vi har bevarat muren. Inuti blir det trä och luft – vi vill ha en känsla av balett.

Också invändigt har grundtanken varit att behålla så mycket som möjligt av den gamla skolmiljön. I entrélobbyn delar skolans gamla pinnstolar plats med spegelbord, vars design kom till i ett konstprojekt som Jan Åman var involverad i. I den före detta hörsalen sitter anslagstavlan kvar och ex-studenter känner igen sig också på många andra ställen i huset.

– Men A house är, och ska vara, ett hus i ständig förändring. Vi famlar efter framtiden, precis som alla andra i dag.

För ett halvår sedan öppnade också Alma, ytterligare en ”kreativ klubb”, i de lokaler på Östermalm som tidigare rymde Beckmans Designhögskola. Även här måste man ansöka om medlemskap och väljs man in är man också välkommen på Almas vänklubbar i allt ifrån London och Paris till Madrid och Barcelona.

– New Yorks Soho House är en av förebilderna, berättar Almas vd Anna Behring Lundh, som visar mig runt på de 2 000 kvadratmetrarna fördelade på fem våningar.

Alma kom till på initiativ av kreativt ansvarige Fredrik Carlström, som är delvis baserad i New York och har sett liknande medlemsklubbar där. Med Alma ville han skapa den självklara samlingsplatsen för kreatörer i Stockholm, ”en plats där social interaktion och professionell utveckling för personer inom kreativa discipliner står i fokus”.

– Förr möttes kreativa människor på Berns Röda Rummet eller på Konstnärsbaren. Nu kan de mötas här, säger Anna Behring Lundh, och konstaterar att det bland de 200 medlemmarna finns representanter från både reklam-, pr-, mode-, musik- och arkitekturbranscherna.

Fastigheten ägs av det familjeägda fastighetsbolaget Fondex och Alma finansieras dels av Fondex och dels av riskkapital. I den publika receptionen/caféet vid entrén har Fredrik Carlström startat en filial av sin New York- och Los Angeles-baserade konceptbutik för skandinavisk design. Här säljs både en egenproducerad möbelkollektion och unikt konsthantverk. Även de delar av huset som är öppna enbart för medlemmar präglas av ett tydligt fokus på arkitektur, design, konst och konsthantverk. Alma har en egen takarmatur, ritad av Tham & Videgård, som också stått för inredningskonceptet. Klädhängare och papperskorgar är tillverkade av finsnickaren Moa Ott, keramiken i matsalen är signerad Rikard Palmquist och konsten på väggarna är utvald av Jun-Hi Wennergren Nordling, som tidigare drev konsthantverksgalleriet Crystal Palace.

Bottenplanet domineras av en stor, mörk, grå lounge, där klubbmedlemmar sitter i mån av plats för 4 000 kr i månaden och har en uppsägningstid på en månad. Restaurangen, på den inbyggda innergården en trappa upp, badar däremot i ljus. Bord och bänkar är specialritade för lokalen och maten är grönsaksbaserad och närodlad. Kanske är det hyllpanelerna och den gröngrå färgsättningen som får mig att »

Höger. En av grundtankarna på A House har varit att behålla öppna ytor för event av olika slag.
FOTO VICTOR WRANGE

associera till Ilse Crawfords hotell Ett Hem i Diplomatstaden?

– I restaurangen kan man också sitta och jobba före och efter lunchen om man inte hyr en fast plats, förklarar Anna Behring Lundh.

Ju högre upp i huset man kommer desto mer avskilt blir det. På femte våningen finns det konferensrum och privata kontor för upp till sex personer.

Hela Almakonceptet bygger dock på att man är något av en digital nomad. Även om man hyr en fast plats för 7 000 kronor i månaden inskränker sig förvaringsytan till en hurts och någon hyllmeter.

Också på traditionella arbetsplatser minskar ytan per person och allt fler människor jobbar utan att ha ett eget skrivbord. Är det en bra utveckling? Ja, det är det – för vissa. Men inte för alla.

När tidskriften Finansliv nyligen gjorde en undersökning bland bank- och försäkringsanställda visade det sig att hela 60 procent av de tillfrågade tycker att arbetsmiljön är sämre i ett aktivitetsbaserat kontor än i ett traditionellt. 20 procent tycker att den är bättre, och lika många tycker att den är oförändrad. De som är negativa pekar framför allt på tre faktorer: det tar tid att hitta en sittplats, man tappar kontakten med de närmaste kollegorna och ergonomin blir sämre.

83 procent av de som deltog i Finanslivs undersökning föredrar en arbetsplats där man får ett eget skrivbord. Det kan alltså vara ett argument för arbetsgivare som vill bli mer attraktiva, och vissa använder det faktiskt redan.

Finanslivs undersökning visar också att det främst är chefer, samt anställda med mer varierade arbetsuppgifter, som trivs med aktivitetsbaserade kontor.

På Swedbanks huvudkontor, som varit aktivitetsbaserat sedan 2014, har man konstaterat att fler än vad banken räknat med faktiskt behöver fasta platser. Nu jobbar man med att göra kontoret mer behovsanpassat. Medarbetare som till exempel arbetar i ett visst projekt under en begränsad tid får en yta tillägnad sig där gruppen kan sitta tillsammans under projekttiden.

Yvonne Palm, ansvarig för fastighetsfrågor på Swedbanks huvudkontor, har gjort en viktig erfarenhet: Ett företag som Swedbank lämpar sig inte för ett allt igenom aktivitetsbaserat kontor.

– Det kanske fungerar för mindre konsultföretag, som inte sitter så mycket på kontoret utan mest är ute hos kunder. Men i större verksamheter, som liksom Swedbank är mer kontorsbaserade, kan inte alla sitta aktivitetsbaserat.

I början av maj gick SEB:s flytt från Sergels torg i city till Arenastaden i Solna. Det påstås vara den största kontorsflytten någonsin i Sverige – hela 2 900 medarbetare flyttade i våras och inom ett år kommer också 1 600 medarbetare från Rissne att ansluta. Totalt får det nya huvudkontoret 4 500 anställda – och alla får egna platser. Det var ett av medarbetarnas viktigaste krav inför flytten.

Arkitekten Alessandro Ripellino säger:

– Att alla har egna platser, samtidigt som det finns gott om öppna

ytor och mötesrum, gör att man kan välja själv. Man slipper oroa sig för kring vart man ska ta vägen på morgonen, och kan samtidigt löpa hela linan ut och utnyttja de öppna ytorna när man har lust.

Den typen av valmöjligheter kommer dock att vara ett drömscenario för de allra flesta människor i framtiden.

I USA har WeWork, som startade 2010 som en av pionjärerna inom *co-working*, numera 125 000 medlemmar. Och i Stockholm startade nyligen sajten heywork.se, ett slags arbetslivets Airbnb där småföretagare i sann resursoptimeringsanda erbjuds sittplats, kaffe och fritt wifi mot en rimlig timhyra i någon annans lägenhet. Mer tids- och rumsbesparande än så kan det nästan inte bli. ○

ANNICA KVINT

→ Att alla har egna platser, samtidigt som det finns gott om öppna ytor och mötesrum, gör att man kan välja själv.

PROJEKT FOTO ÅKE E:SON LINDMAN

Det kreativa arvet

I designen av Alma har Tham & Videgård lyckats använda byggnadens inneboende brokighet.

Alma, Stockholm
Tham & Videgård Arkitekter

KOMMENTAR PER BORNSTEIN

Idag, 2017, är det svårt att tänka sig att det en gång låg en symaskinsfabrik på Nybrogatan, i hjärtat av Östermalm, i Stockholm. Att fabriken sedermera blev hem åt Beckmans reklamskola ger bara ytterligare näring åt den verksamhet som nu flyttat in i lokalerna, *co-work*-kontoret (i brist på bättre ord på svenska) Alma. Alma vänder sig till kreativa näringar och erbjuder arbetsplatser, mötesrum, samvaro, måltider och nätverk åt företrädesvis små och medelstora aktörer i branschen. Lokalernas arv av produktion och kreativitet präglar dem än i dag, från spiraltrappornas slitna steg i sten, till hennebique-bjälklagens industriella karaktär med primär- och sekundärbalkar i betong.

Frågan är hur man som arkitekt i dag tar sig an ett sådant arv, i skapandet av en ny interiör? Är det över huvud taget möjligt att skapa en helhet av en miljö som byggts om och fragmenterats över decennier, utan att samtidigt radera de årsringar som utgör så stor del av dess dna? Och hur gestaltar man en miljö för kreativa företag utan att samtidigt konkurrera med dem?

I sin inredning för Alma har arkitekterna Tham & Videgård lyckats utnyttja de gamla lokalernas brokighet och göra den till en integrerad del av den nya gestaltningen. Den gamla miljön har i stor utsträckning lämnats som den är och de nya delar som förts in har gestaltats som ett tydligt avläsbart lager, i tre delar. Ett golv, en väggpanel, och en belysningsarmatur i taket. »

MAGNUM

Föregående uppslag. Långbord och bänk. Tham & Videgård ritade en serie möbler i massiv ask som fungerar som bas för den lösa inredningen genom hela huset. I överkant på ljusgårdens snickrade hyllpaneler finns plats för planteringskärl så att växter kan klättra upp på de putsade murarna.

Vänster. Gathusets äldre och mer bevarade delar med rum för en person eller mindre företag. Tham & Videgård ritade Almalampan för projektet.

Nedan. Ljusgårdens höga glasrum fungerar både som medlemmarnas restaurang och för gemensamma föreläsningar och events. Här har det sågade klinkergolvet och väggsystemet en grönare ton.

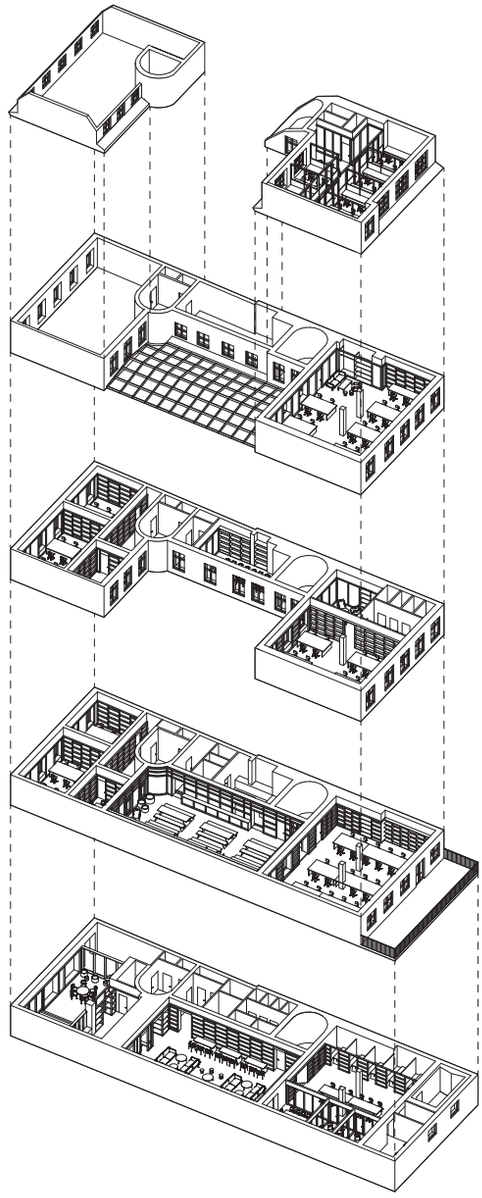

Golvet, en mattsågad klinkerplatta i ett storskaligt fiskbensmönster som känns igen från kontorets projekt på Humlegården för några år sedan, täcker stora delar av lokalen. I några rum har det befintliga golvet fått ligga kvar och i ljusgårdens öppna matsal har klinkerplattan fått en annan grönaktig färg. Det spelar inte så stor roll, det kraftfulla mönstret håller ihop miljön och ger anläggningen en tydligt gestaltad karaktär. Men det är väggarnas målade regelverk som verkligen skiljer ut miljön. Ett enkelt system av reglar i mdf har monterats på de gamla väggarna och målats i samma kulör. Regelverket genererar en ny läsning av rummet och adderar komplexitet, djup och funktionalitet. Ibland blir trästrukturen en enkel hyllförvaring, ibland blir det en kapphängare och ibland täcker det oönskade tekniska installationer. Ibland blir det bara vägg. Det är en effektiv gestaltning, åstadkommen med minsta möjliga medel. Speciellt påtagligt blir detta i den nedre loungen, där väggarnas regelverk saknas och effekten uteblir. Detta rum framstår i relation till de andra som spartanskt och obearbetat, påvert nästan.

Den tredje delkomponenten är en rund plafondlampa som återkommer i hela miljön. Genom att låta plafonden breda ut sig i en generös diameter och samtidigt pocka på uppmärksamhet med en vågformad yta och en glittrande ljuskälla, skapas ett fiktivt tak, en hinna som låter det verkliga innertaket leva sitt eget, mörkare, liv där ovan. Det är ett enkelt trick, men det fungerar. Nästan. Som dekorativ och rumsskapande belysningsarmatur är plafonden klockren. Problemet är att det inte finns någon annan armatur som kan leverera ett funktionellt grundljus i rummet. Konsekvensen blir att de gråmålade rummen blir dunkla och att det ljus som ändå är där bländar. Efter en stunds vistelse i de mörka rummen blir den ljusa inglasade gården till slut en befrielse. Här finns uppenbart utrymme för förbättring. »

Nedan vänster. Dedicated: kontor där medlemmarna har fasta platser med arbetsbord och egen förvaringsmöbel.

Nedan höger. Entréplanets butik mot reception och café. Det ljusa klinkergolvet och väggarna med ett gråmålat träregelverk skapar rumslig kontinuitet genom projektet.

Det finns annars en värdighet och mognad i gestaltningen här som närmast för tankarna till Gunnar Asplund och mer specifikt hans väntrum till Skogskrematoriet på Skogskyrkogården. Ett rum mest berömt för sin ikoniska soffbänk som kommer ut ur väggpanelen i ett enda stycke trä. Här finner man samma lek med lager, plafonder och paneler. Om syftet där är annorlunda är effekten ändå liknande. Med lager-på-lager skapas en intimitet och närhet som är ytterst påtaglig.

Men det finns fler kvaliteter. Genom att den ursprungliga brokiga lokalen tillåts leva kvar bakom de tillägg man gör, skapas en inkluderande karaktär som blir en perfekt bakgrund till de kreativa verksamheterna i huset. Detta är så långt ifrån en ängslig konceptinredning man kan komma och ett bevis för att ett inkluderande angreppssätt inte står i motsats till tydlighet eller konceptualitet. Den grå kulören blir på motsvarande sätt en tydlig men diskret fond för hyresgästerna att projicera sina verksamheter mot. ○

PER BORNSTEIN

SEKTIONSPERSPEKTIV

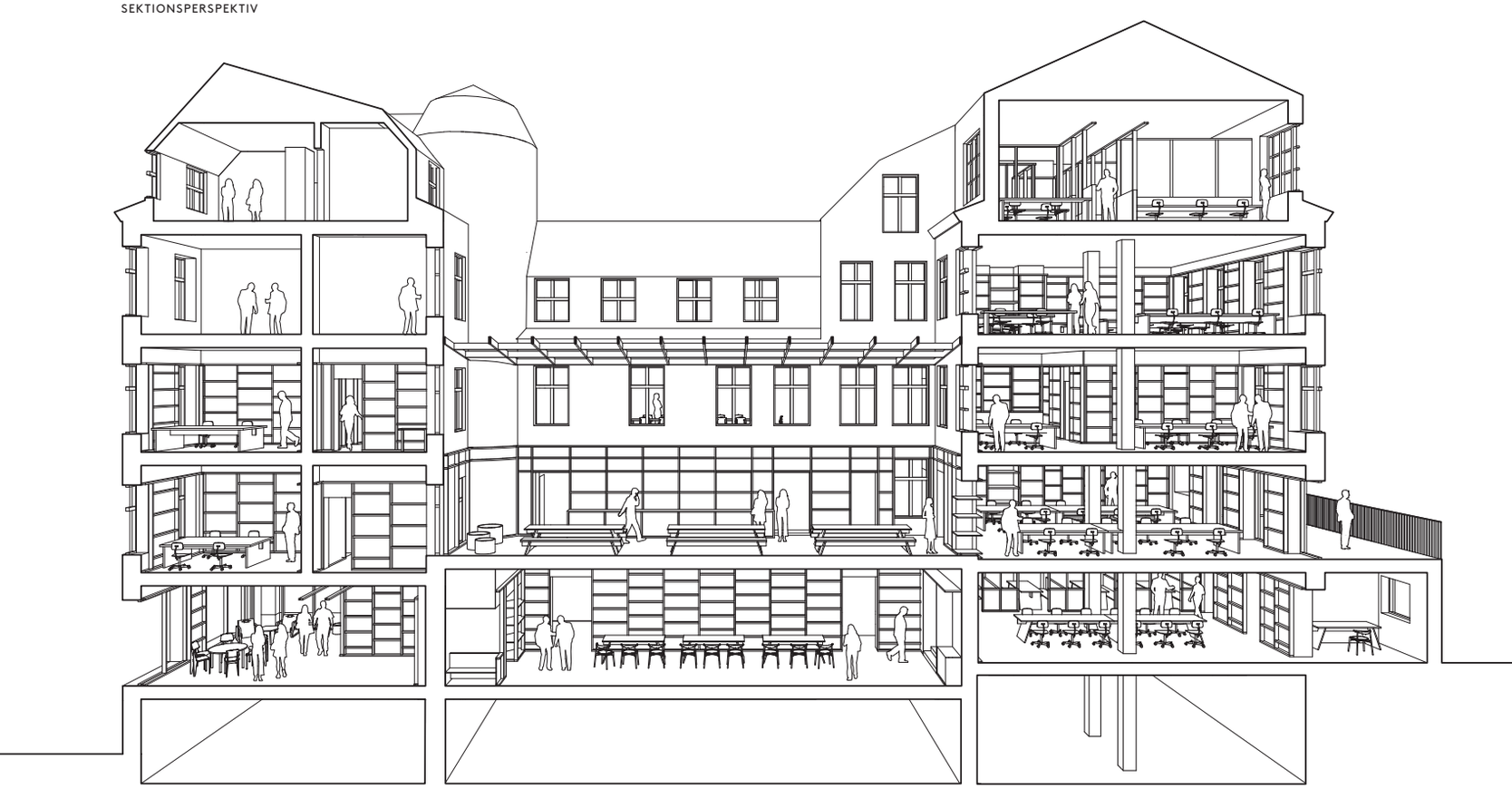

FAKTA

Alma, Stockholm

Projektets namn: Alma **Adress:** Nybrogatan 8 **Arkitekt:** Tham & Videgård Arkitekter **Ansvariga arkitekter:** Bolle Tham och Martin Videgård **Medarbetare:** Oskar Lundahl (handläggande arkitekt), Linda Högberg Andersson, Samuel Vilson. **Byggherre:** Alma **Team:** Anna Behring Lundh, Fredrik Carlström, CD **Byggår:** 2017.

Arkitekten beskriver: Alma ville starta ett *co work*-kontor för medlemmar med inriktning på olika typer av kreativ verksamhet. Byggnaden ligger centralt i Stockholm på Nybrogatan 8, i den fastighet där Beckmans Designhögskola låg fram till 2008.

Uppdraget var att bygga om, renovera och anpassa hela fastigheten, som ursprungligen uppförts i början av 1900-talet för en symaskinsfabrik, bestående av två femvåningsbyggnader med en överglasad ljusgård i mitten. Givet byggprojektets omfattning i kombination med en mycket kort tidplan, sex månader från skiss till första inflyttning, blev det en utmaning att uppnå den höga kvalitet beställaren önskade, såväl arkitektoniskt som i utförande och material.

För att inom dessa ramar hantera den efter årtionden av ombyggnader delvis labyrintiska strukturen med lappade och lagade rumslösningar, föreslog vi tre huvudelement för att uppnå en bearbetad helhet och rumslig kontinuitet genom byggnadens alla delar: ett ljust golv av måttsågad klinker, väggar klädda med ett målat träregelverk, och en ny cirkulär pendellampa som ett svävande undertak av ljus i stället för ett heltäckande undertak.

Väggregelsystemet och alla tak är målade i olika grå valörer, en neutral bakgrund för verksamhetens och medlemmarnas kreativa arbete. Ljusgården utgör ett undantag med golv och väggar i en grönare ton. Träregelverket har olika djup och konfiguration beroende på rumsfunktion, exempelvis genomsiktlig vägghylla i butiken, presentationsyta och förvaring i kontoren, skänk och beredningsyta i restaurangen, linjeglasvägg för avskilda kontor. I överkant på de snickrade hyllpanelerna runt ljusgården finns plats för planteringskärl så att klätterväxter kan fylla de ljusa väggarna.

Programmet efterfrågade en serie olika typer av kontorsmiljöer, från öppna sociala lounger och gemensamma arbetsbord, till avskilda studios och privata kontor för en person eller ett team av medarbetare. Förutom kontorsplatser skulle Almas två femvåningshus också erbjuda plats för events, workshops, musikstudio, utställningar och konferensrum. Huvudentrén rymmer reception, designbutik och café, och ljusgårdens höga glasrum fungerar både som medlemmarnas restaurang och för gemensamma föreläsningar och events, inklusive ett kurerat konstutställningsprogram.

Som en bas för den lösa inredningen ritade vi en serie möbler av massiv oljad ask: förvaring, bänkar och långbord som används både i ljusgårdens restaurang och som arbetsbord i hela huset. Förutom det övergripande inredningsuppdraget ritade Tham & Videgård dessutom den nya Almalampan, som togs fram för projektet och nu produceras av Wästberg. Kompletterande lös inredning togs fram i nära samverkan med Almas egen projektledning. Dessutom finns specialproducerade möbler och objekt av bland andra Erik Järkil, Rikard Palmquist och Kasper Friis Kjeldgaard, samt en rad samtida svenska och internationella konstnärer.

Resultatet av gestaltningens få styrande grundelement har blivit en öppen, föränderlig och ändå sammanhållen helhet som vi tror kan följa verksamheten när den utvecklas över tid.

BOLLE THAM OCH MARTIN VIDEGÅRD

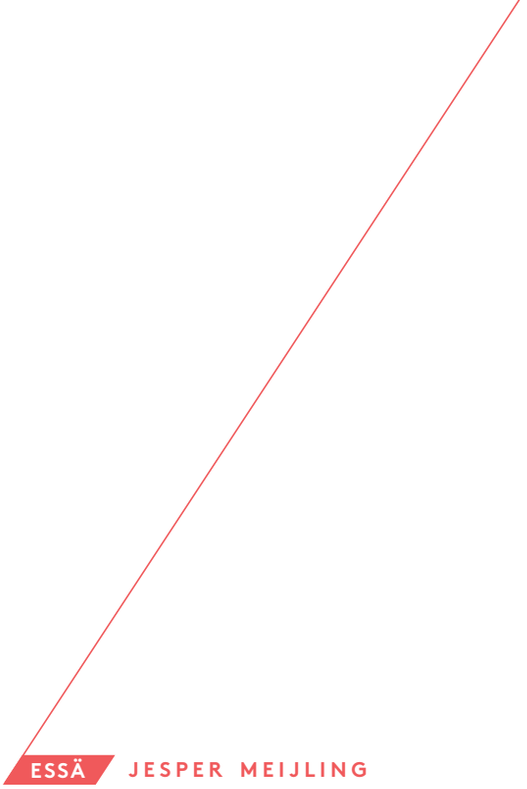

Höger. Malmö högskolas byggnad Niagara av Lundgaard & Tranberg Arkitekter.
FOTO JENS LINDHE

ESSÄ JESPER MEIJLING

Fallet Niagara

Malmö högskola är en av flera nya byggnader som visar hur *new public managements* fiktiva gränser skapar olösliga konflikter.

Malmö högskolas byggnad Niagara i Malmö är ett snyggt och tidstypiskt hus, ritat av Lundgaard & Tranberg för Akademiska hus (Arkitektur nr 5/2015). Skinande blankt och luftigt i klass med ett modernt huvudkontor. Det är också tidstypiskt i fråga om de konflikter det har skapat. Ett utbrett missnöje finns dokumenterat bland de högskoleanställda i huset som handlar om svårigheter att använda lokalerna – så kallade flexkontor i landskap – som arbetsplatser för forskning. En av fakultetscheferna hade intrycket att det ”blev ett byggprojekt, snarare än ett projekt för att utveckla verksamheten”. Enligt en artikel i Sydsvenskan 27/11 2016 fick de som arbetade i huset ”väldigt lite inflytande, trots att de lämnade synpunkter många, många gånger”.

Niagarafallet är exempel på ett bekant men ändå svårbegripligt mönster. Till mönstret hör att det är fråga om offentliga verksamheter både när det gäller användaren och byggaren.

Man kan jämföra Niagara med den utdragna konfliktsituationen mellan Kungl. Konsthögskolan och Statens fastighetsverk. Deras relation verkar ha slipats ner till en ständig hyresförhandling. Fastighetsverket hävdar, aningen förenklat, synsättet att Konsthögskolans lokaler är jämförbara med alla andra lokaler eftersom de består av kvadratmeter. Det, i sin tur, får underbygga en tankekonstruktion om att hyran bör komma upp i nivå med andra hyror i innerstaden. Det intressanta med sådana utgångspunkter är att de i så hög grad bygger på hypotetiska resonemang, om tänkta marknadsförhållanden som inte nödvändigtvis är aktuella.

En effekt av upptagenheten med kvadratmeter i en marknadshypotes är att Fastighetsverket i praktiken utesluter verksamheten i fråga ur diskussionen. Konsthögskolan har bytt lokaler och trixat på olika sätt, för hyrans skull, men menar sig inte klara nästa hyreshöjning. Tomteboda postterminal fördes fram tidigare i år som möjlig lösning av behoven. Fastighetsverket uppfattade det som ett förhandlingsutspel, och erbjöd sig plötsligt att gå ner i pris.

Det är en tydlig förändring över tid sedan den nybyggnad som Fastighetsverket färdigställde för Konsthögskolan på Skeppsholmen 1995. Den var noggrant studerad för verksamhetens behov, utifrån en dialog kring programmet.

Den typ av konflikt exemplen här visar på är olöslig. Anledningen är att den mötespunkt mellan parterna som en verksamhets förutsättningar och behov utgör gradvis har upplösts. Det kan upplevas som att man ”inte blir lyssnad på”, men det handlar snarare om att verksamheters behov och funktioner helt enkelt inte är relevanta faktorer längre. Parterna befinner sig på olika plan. Fastighetsverket – för att fortsätta med det exemplet – tycks inte längre kunna möta sina användare, det vill säga, *användandet*. Konsthögskolan är å sin sida förhindrad att göra hoppet till den mer fiktiva nivå där Fastighetsverket kan röra sig, eftersom utbildningsinstitutionen måste utgå från sin verksamhet och dess behov för att fullgöra sitt uppdrag.

Utvecklingen har pågått länge, och mönstret har snarast förstärkts. Från det som var omdiskuterat redan i slutet av »

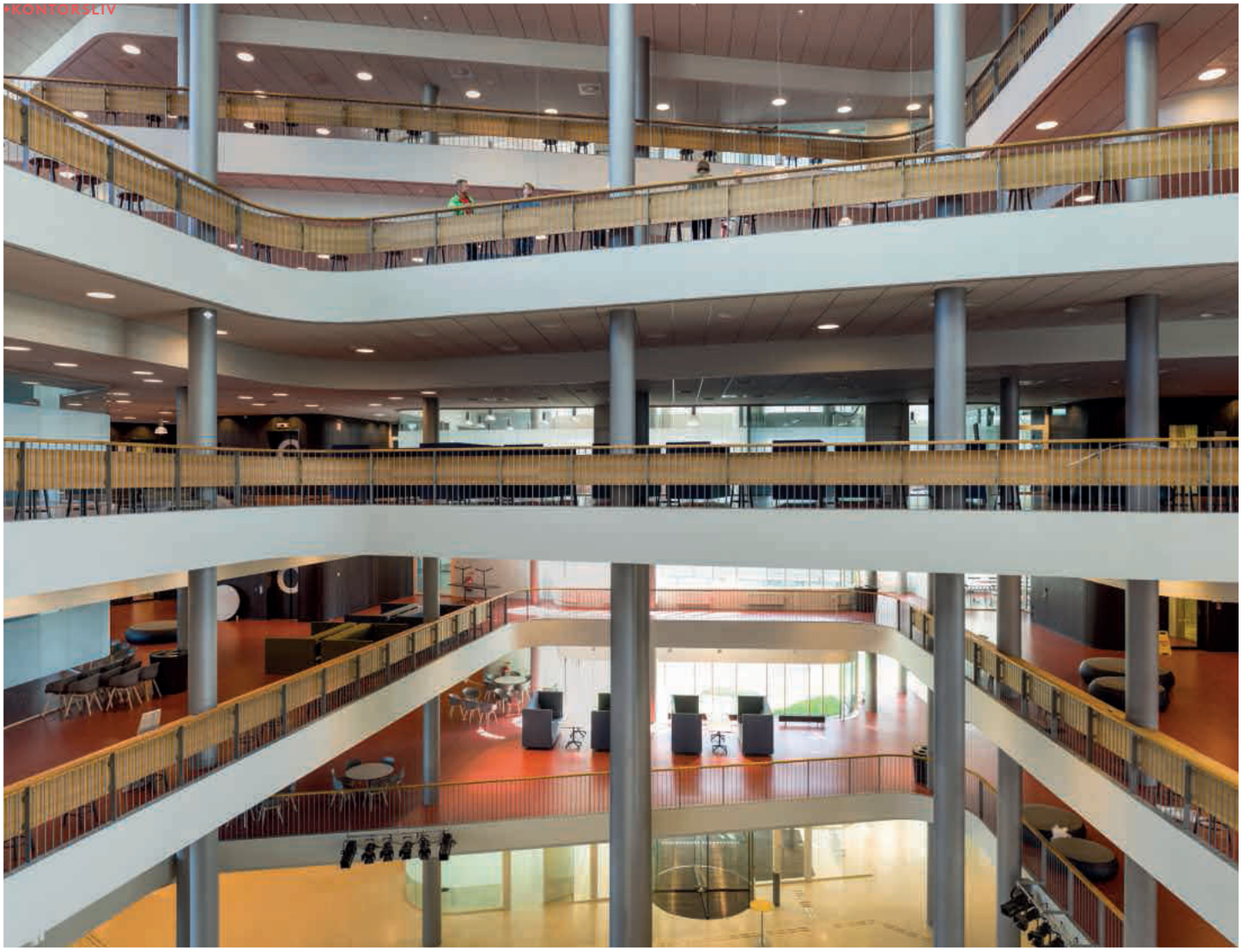

1990-talet och som Konsthögskolefallet beskriver – att applicera ett ”marknadiserande” synsätt på ett befintligt byggnadsbestånd tillkommet med helt andra förutsättningar – till det som nu sker när detta synsätt formar ett byggnadsprojekt redan från början, exempelvis Niagara.

För närvarande är det mest framträdande exemplet på detta ”programlösa byggande” det stora sjukhusprojektet Nya Karolinska i Solna (NKS), en sjukhusbyggnad som utformats och färdigställts utan att det fanns ett utrett program för verksamheten (Arkitektur nr 6/2016). Det har lösts parallellt eller i efterhand. Och – intressant nog i sammanhanget – inte av verksamheten i fråga, utan av en utomstående managementkonsult (Boston Consulting Group), vars mål är att marknadisera även själva sjukvårdsverksamheten. Konflikten som uppstått med vårdverksamhetens företrädare är djupare och med större räckvidd än i de andra exemplen: den gäller sjukvårdens organisation och de medicinska professionernas inflytande över huvud taget.

Vi kan se det också i ett halvoffentligt projekt med större inslag av representation, de omdebatterade planerna på ett nytt Nobel center. Många sakförhållanden skapar frågetecken kring byggnaden, inte minst att det saknas en koppling till tydliga programbehov. Det som motiverar är läget. Nobels renommé stärker en bygginvestering, oavsett innehållet.

Det kanske mest påtagliga exemplet i fråga om att ha skapat ett avstånd mellan lokalförsörjning och verksamhetsbehov är fastighetsbolaget Jernhusen. Det uppstod genom att fastighetsbeståndet som sådant skildes ut ur resterna av SJ, utan avseende på vilken typ av verksamhet det gällde: allt från rangerbangårdar och verkstäder till väntsalar, förenade av att de bestod av kvadratmeter. Dessa (kvadratmeterna) utnyttjar Jernhusen sedan dess efter förmåga, senast vid Friends Arena och Mall of Scandinavia (byggt 2009–2015) som byggts på ett reservat för bangårds- och verkstadsutbyggnad.

I alla dessa exempel kan de inblandade lokalförvaltarna göra något annat än att lösa problem och hantera verksamhetsbehov för att fullgöra sina uppdrag. Det mer övergripande och generella mönstret sträcker sig långt bortom dessa exempel från byggandets sfär. Det började utkristalliseras i slutet av 1980-talet, och var starkt påverkat av det sätt på vilket ekonomer skaffade sig en professionell maktbas i den offentliga sfären. Ekonomer gav sig alltmer in i diskussioner om offentlig organisation – bland annat genom utredningsorganet ESO, Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi – och började föreskriva att verksamheter skulle delas upp och nya gränser dras mellan ”marknadsövervakare” och ”beställare” å ena sidan och ”utförare” av verksamheter å den andra.

En del av den här idéströmningen var den managementtrend som kom att kallas *new public management*, NPM. Kärnan

Vänster. Forskarna på Malmö högskola har vittnat om svårigheter att arbeta i högskolans nya byggnad.
FOTO JENS LINDHE

→Ledning uppfattas och beskrivs som sitt eget syfte, något innehåll är inte nödvändigt.

var – och är – att undvika nära beröring med verksamheter och funktioner. Som i den klämmiga titeln på den mest spridda NPM-boken: *Sluta ro – börja styra!* Den här typen av uppdelningar började med att Banverket bröts ur SJ som en ”infrastrukturförvaltare” 1988, och de fortsatte på bred front till början av 2000-talet. På byggandets område kan idén faktiskt spåras ännu längre tillbaka, till de strukturalistiska experiment som Byggnadsstyrelsen genomförde från slutet av 1960-talet utifrån tankar om bättre ekonomistyrning: ett tidigt exempel på ”programlöst byggande”. Genombrottet skedde dock under 1990-talet – Byggnadsstyrelsen delades 1993 upp i Vasakronan, Akademiska hus och Statens fastighetsverk – med starkt positiva föresatser om fördelarna för alla inblandade. Men det skulle dröja ända till 2010-talet innan NPM-tänkandet började bli ett ämne för offentlig debatt.

Alla exempel företer på ett eller annat sätt en uppdelning mellan en ”infrastruktur” och själva verksamheten, som utförare bedriver utan att ”infrastrukturhållaren” ska behöva engagera sig annat än i kontraktsförhållanden som styr upp ekonomin. Omorganisationer av den här typen är inte passé bara för att de redan är gjorda; de har skapat ett stigberoende, ett djupt mönster i vars riktning man är fast.

Ett generellt mönster har lett fram till ett generellt problem. Den ovan beskrivna logiken hos dessa olika statliga/offentliga ”marknadsorganisatörer” och ”infrastrukturhållare” har etablerats under lång tid: att det står öppet för dem att påverka verksamheter på ett sätt som inte utgör ett stöd för dessa verksamheter. Utan mer av ett problem.

Man kan säga att styrningen av en rad offentliga verksamheter går utmärkt. Men den löser inte nödvändigtvis uppgifter och problem längre. Därför att den konkretiserade problemnivån (ansvarsnivån) har lösts upp. Ledning uppfattas och beskrivs som sitt eget syfte, något innehåll är inte nödvändigt. Det synsättet har blivit tankemässigt möjligt just genom att skilja av verksamhet och konkreta problem från lokalerna.

Det håller naturligtvis inte, det blir för kostsamt i längden. Men frågan kan inte angripas lokalt, den ligger på en nivå som kräver en ganska kraftfull normförändring. Det är svårt för en enskild regering att påverka i någon högre utsträckning (även om ett vällovligt försök för närvarande pågår i den så kallade Tillitsdelegationen). Större effekt skulle det troligen ge att göra några faktiska omdragningar av gränser. Att i några utvalda fall avlägsna den fiktiva uppdelningen.

På byggnadsområdet kunde det handla om att mycket konkret omreglera relationen mellan byggnadsförvaltning och verksamhet (och inte stanna vid undantagslösningar som ”ändamålsklassning”). Låt oss säga genom att ett antal statliga högskolor skulle få juridisk och ekonomisk kontroll över sina lokaler och fastigheter, och därigenom kunna etablera styrning och strategier som stärkte verksamheten. Sådana levande exempel skulle kunna få effekter i andra delar av den offentliga förvaltningen, som *testbed* för mer problemlösningsorienterade och ekonomiskt hållbara ordningar. ○

JESPER MEIJLING ÄR SAMHÄLLS- OCH EKONOMIFORSKARE VID KUNGLIGA TEKNISKA HÖGSKOLAN, INRIKTAD PÅ HISTORISK FÖRÄNDRING AV OFFENTLIGA VERKSAMHETER OCH ORGANISATIONSFENOMENET MARKNADISERING.

LÄS MER

Om hur ekonomer skapade sig en roll som experter på offentlig organisation under 1970- och 80-talen, se Hugemark, Agneta: *Den fängslande marknaden – ekonomiska experter om välfärdsstaten*, 1994.
Om NPM-idéerna, se: Osborne, David & Gaebler, Ted: *Sluta ro – börja styra!*, 1993.
Om kopplingar till strukturalism, se: Sigge, Erik: *From New Empiricism to Structuralism. The Swedish National Board of Public Building (KBS)*, i: East West Central, vol 2, dec 2016, s 215–232.

PROJEKT

Flytande modernitet

Nya SEB-huset i Arenastaden var tänkt som öppna stadskvarter men blir nu ännu en sluten megastruktur där stadslivet är till bara för de som är innanför, skriver Claes Caldenby.

SEB Arenastaden, Stockholm
Alessandro Ripellino Arkitekter

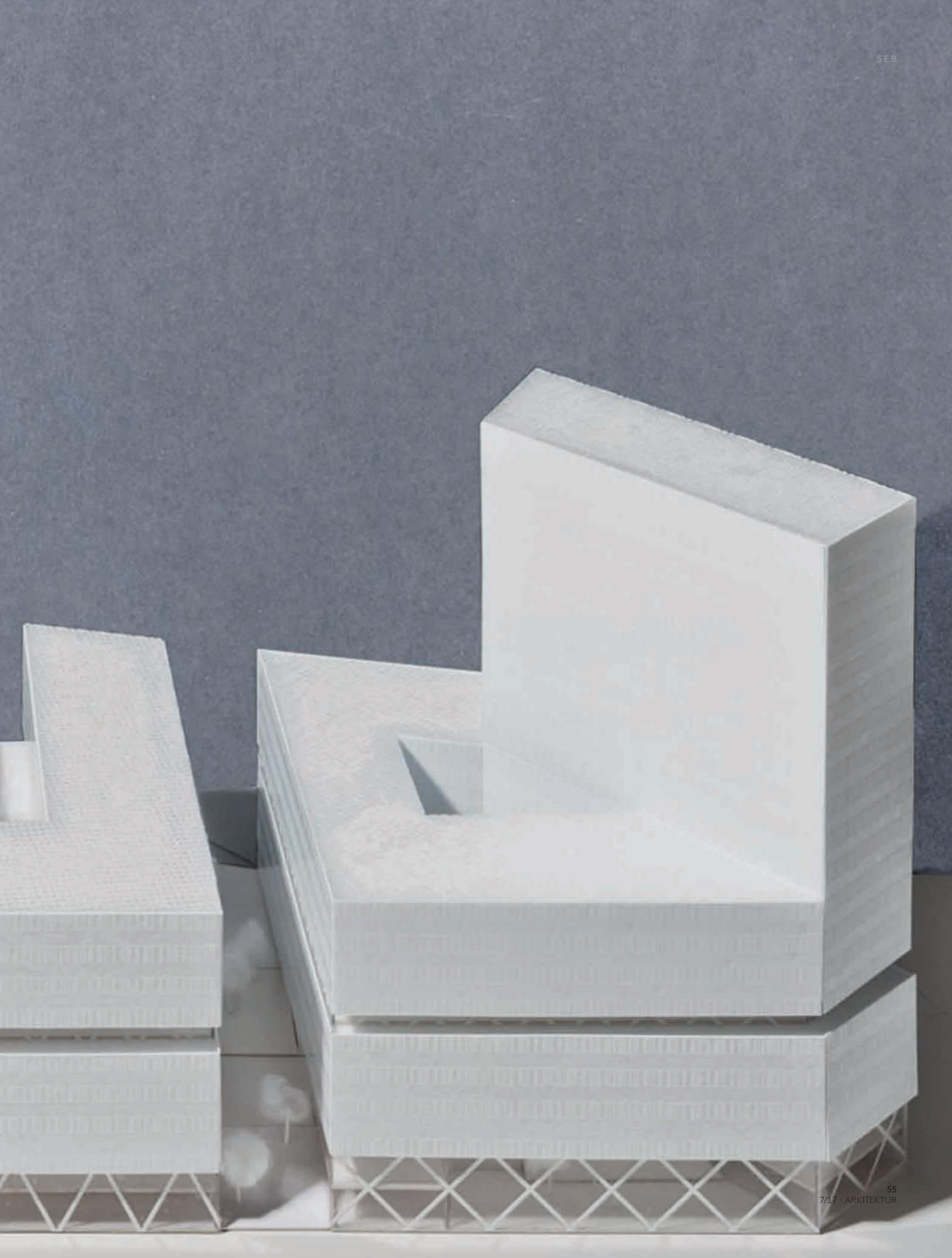

Föregående uppslag. Koncept-modell från programhandlingen.
FOTO RIPELLINO ARKITEKTER

KOMMENTAR CLAES CALDENBY

Banker gillar siffror och storlek är viktigt. Det intrycket kan man få av en grafisk presentation av nya SEB-huset: 97 000 kvm kontor, 4 500 medarbetare, vikt 59 600 ton (som 6 Eiffeltorn!), 28 000 kvm glasfasad … Men vad mer står ”Sveriges största nybyggda kontor” för?

Bankhus 90 för SEB i Rissne för 25 år sedan var en ”siffer-fabrik” och ”solitär i motorvägslandskapet”. Det blev klart mitt i bank- och fastighetskrisen och fick aldrig med sig några andra kontor ut. Mycket har förändrats sedan dess: SEB har inte längre någon egen fastighetsförvaltning (”vi ska göra det vi är bra på”), ”det nya arbetslivet” är inte milslånga korridorer av cellkontor utan ”mötesplatser” och, inte minst, ”den urbana normen” betonar stadslivets lockelser.

Alessandro Ripellino är utbildad i Rom med Aldo Rossi i sitt kulturella bagage. Bankhus 90 var en ”megastruktur” och Gustaf Rosenberg talade gärna om dess ”blodomlopp”. Ripellino, då hans medarbetare, föredrog att se det som en stad med gator och platser. Här möttes en teknisk och en rumslig strukturalism, båda med sikte på förändringsbarhet.

I Rosenbergs IBM Forum och Bankhus 90 fanns också andra Rossi-spår i fasadernas rader av kvadratiska fönster som hål i mur. Abstraktionen präglar även det nya SEB-huset om än i en dubbelglasfasad som är både fönsterband och hål i mur. På ett befriande otidsenligt sätt talar Ripellino om ”charmen med upprepningen” i kontrast till dagens ”tuttifrutti-arkitektur”. Samtidigt tillåts konstruktionens snedsträvor bli till ornament i bröstningarna och delvis även i installationsvåningarnas fackverksmönster.

Stramt utåt, varmare inåt var SEB:s önskan. Wingårdhs hyresgästanpassning av de tre kvarteren, kallade S, E och B, har tre teman i en tidstypisk vilja att skapa berättelser. E, Entréhuset, är ”urbant” med kalkstensgolv. S, det mest Stationsnära huset, är mer ”hemma hos” med parkettgolv, färger och tapeter. B, Bankhuset, som flyttas in 2018, ska präglas av SEB:s ”brandingkulör” grönt. Kvarteren är uppbyggda kring höga överljusbelysta atrier. Ripellino kallar dem piazzor med läktare. Här har allt gjorts för att åstadkomma ”dynamik” och ”flöden”. Kaffestationerna ligger mot atriet och balkongerna saxar med informella sittplatser. Trapporna hänger ut medan hissarna ligger längre in, ett ”hälsotema” för att prioritera trappan. Till

LÄNGDSEKTION
1:500

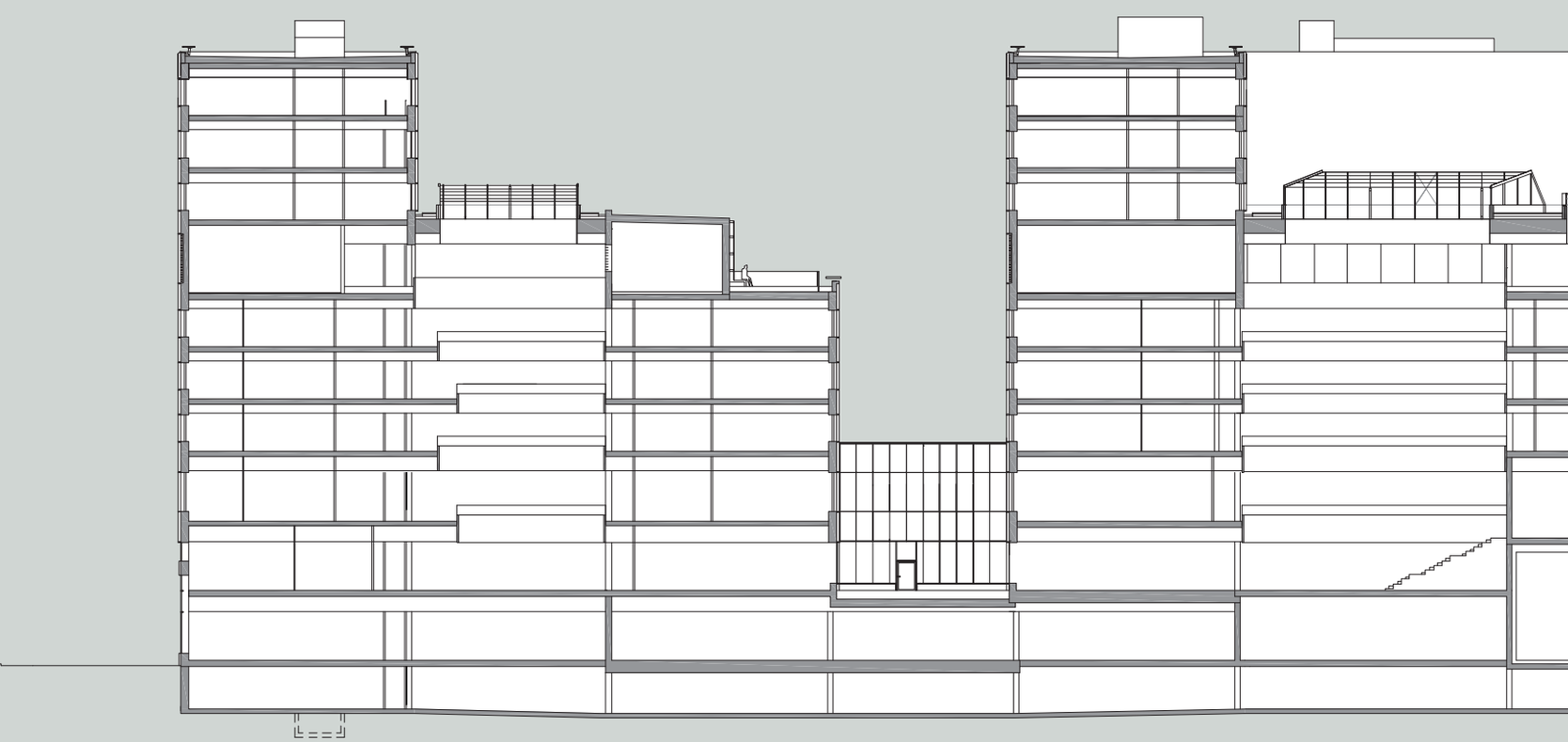

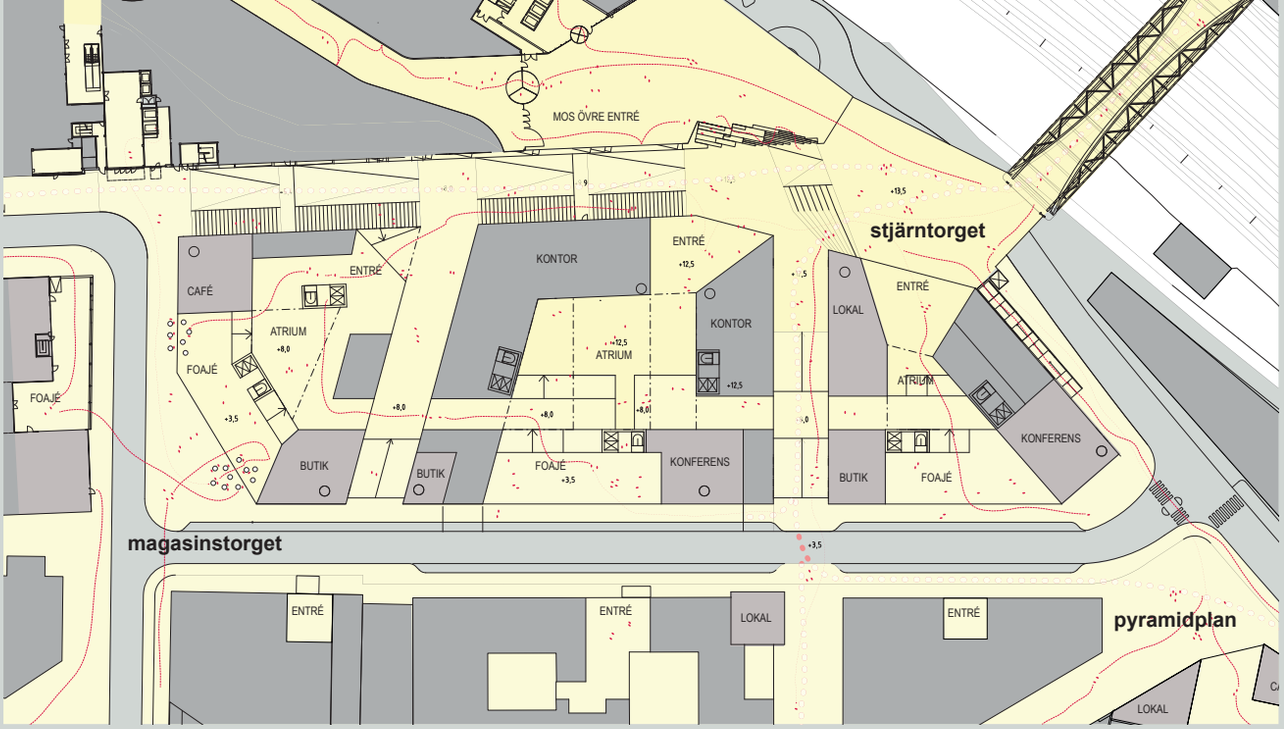

NOLLIPLAN
SKALA 1:1600

hälsotemat hör också den 1 200 platser stora cykelparkeringen i gatuplanet. Intill den ligger en väl tilltagen motionshall där det vid lunchtid är full aktivitet till hög musik. Mötesrum finns i mängder. Samtidigt är, som vanligt i nya kontor, de egna arbetsplatserna minimala med storrum där skrivborden står parvis. Nyckeltalet är 9 kvm per anställd per plan. Fast minimala betyder inte att de inte kan bli ännu mindre. SEB-huset är förberett för aktivitetsbaserat arbetssätt, den dagen banken blir ännu större.

Förslaget till kontorskvarter i Arenastaden för Fabege illustrerade Ripellino med en ”Nolliplan” där gatorna och stora delar av kvarterens bottenvåningar var offentliga rum möjliga att röra sig genom och mellan och det privata en ”mörk massa” av koncentration och tystnad. När SEB kom in som enda hyresgäst med stora säkerhetskrav ändrades det helt. ”Stadslivet” blev inåtvänt. Det var inte vad Arenastaden behövde. »

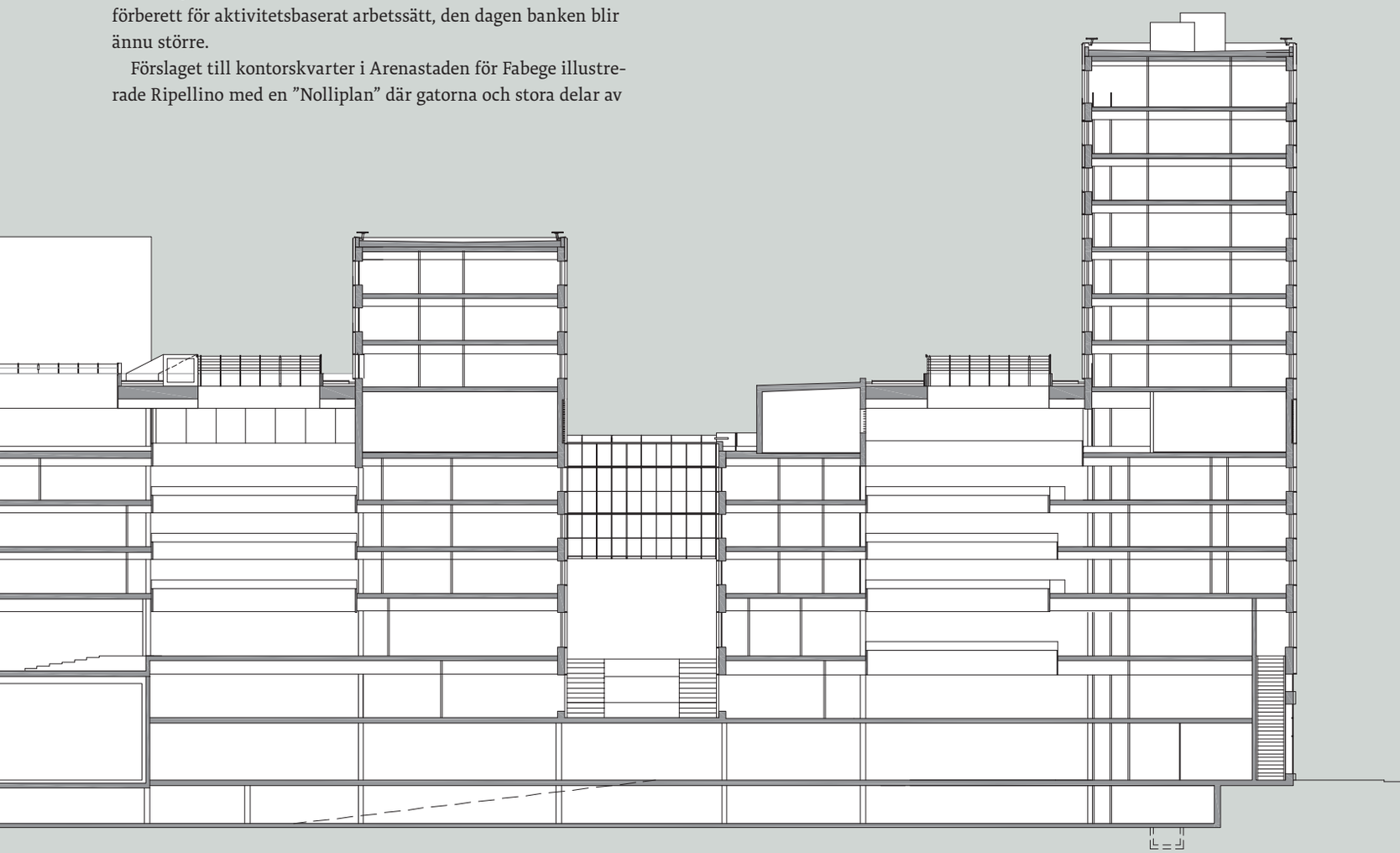

Nedan. Planerna visar överst kontorsvåningar med storrum med parvisa arbetsplatser och under en sammanhängande nedre våning genom tre kvarter.

Längst ned. Foto från Kolonnvägen. Hus 3 och Hus 2.
FOTO JOACHIM LUNDGREN

Höger. I byggnadens andra atrium kan stora delar av personalen samlas samtidigt. Med hjälp av en stor bildskärm kan presentationer i hörsalen intill utvidgas i atriet.
FOTO ANDRÉ PIHL

PLAN 9
1:1200

PLAN 2
1:1200

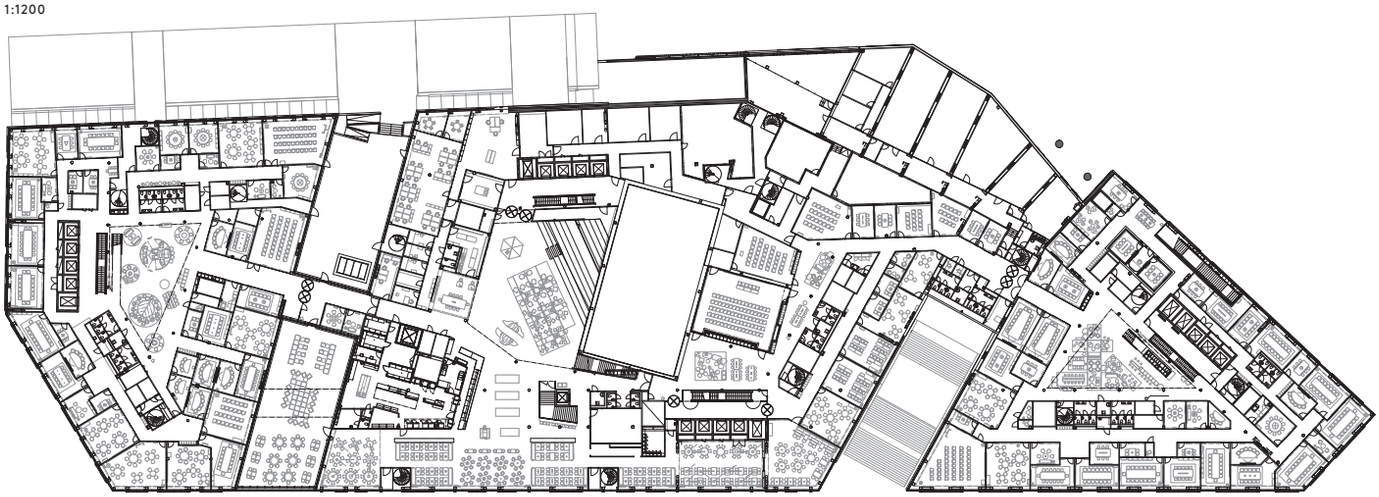

SEB

Nedan. Strax innanför entrén ligger det så kallade Caféatriet. En informella och varierad miljö för spontana samtal.
FOTO ANDRÉ PIHL

SEB:s närmaste granne är gigantiska, och lika inåtvända, Mall of Scandinavia. Arenastaden låter nästan som en synonym till Guy Debords kritiska manifest Skådespelssamhället från 1967. Den polske sociologen Zygmunt Bauman föreslog några decennier senare, med liknande kritiska utgångspunkter, begreppet ”flytande modernitet” för det moderna samhälle där allt är föränderligt och ingen har kontroll, varken stater eller aldrig så stora företag, och där människor erbjuds individuell frihet i stället för kontinuitet, men bara finner tomheten i konsumtionen.

Vi lever i en tid när banker flyttar sitt huvudkontor om de inte får som de vill, när de bedriver spekulativ verksamhet i skydd av att vara *too big to fail* och när kundundersökningar visar på en förtroendekris. Den professionelle arkitektens stolthet är att ha ritat ett hus som ska stå sig längre än hyreskontraktets 20 år och då, med fördel, kanske få ett annat, öppnare innehåll. Enligt Wallenbergs, och SEB:s, motto är det viktigare att vara än att synas vara. Ändå är det frestande att läsa SEB-huset som ett tidens tecken, en bild av flytande modernitet: banker utan kontanter som i entréns digitala version av medeltidens växlingsbänk; ökande centralisering och byråkrati trots digitalisering och rationalisering; privata lösningar på friskvård och ett flödande stadsliv för dem som lever i innanförskap; projekt som långa stafettlopp av fastighetsutveckling, systemhandling, hyresgästanpassning, bygghandling; speglande glasfasader med bilder av fackverk och verkliga snedstag som upplevs stå i vägen; flexibilitet som fastighetsvärde.

Fast siffror är förstås ändå alltid något att hålla sig i när allt fast förflyktigas … 50 000 kvm gipsväggar, 5 mil golvsockel, 2 000 fönster. ○

CLAES CALDENBY

SITUATIONSPLAN
1:8000

SNITT YTTERVÄGG
1:100

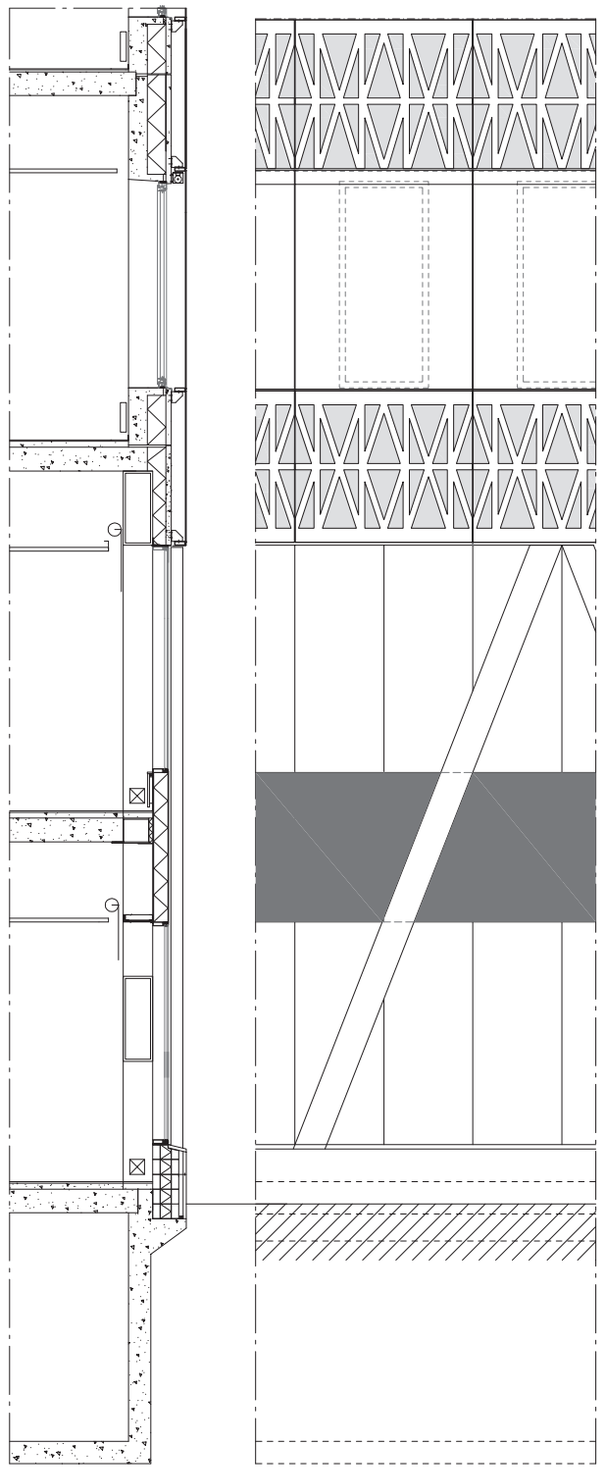

FAKTA

SEB Arenastaden, Stockholm

Projektets namn: SEB Arenastaden **Adress:** Pyramidvägen 4, Solna **Arkitekter:** Alessandro Ripellino – från detaljplan till och med systemhandling 1. Arkitekterna Krook & Tjäder / HMXW – från systemhandling 2 till och med bygghandling. Wingårdhs – interiör gestaltning och planlösning. **Stadsplan:** Ripellino Arkitekter / AJ Landskap **Konstnärlig utsmyckning av bland andra:** Olafur Eliasson, Cajsa von Zeipel, Carsten Höller, Paul Fägerskiöld, Emmanuel Röhss, Jochum Nordström, Karl Norin, Fredrik Værslev, Liselotte Watkins, Fredrik Söderberg, Jeppe Hein, Peter Frie **Ljuskonsult:** ÅF Lighting **Byggherre:** Fabege **Entreprenadform:** Totalentreprenad, samverkan **Byggnadsentreprenör:** Veidekke **Bruttoarea, kvm:** ca 97 000 **Byggnadsår:** 2014–2018.

Arkitekterna beskriver. Resan med SEB:s kontor i Arenastaden började 2009 då Alessandro Ripellinos team på dåvarande Rosenbergs Arkitekter utformade ett kontorshus utan specifik hyresgäst i kvarteret Pyramiden. Under arbetets gång förvärvade Fabege tomterna intill och 2012 utlystes ett parallellt uppdrag, som Ripellino vann. Huvudidén i förslaget gick ut på att dela in den 200 m långa kontorsfastigheten i tre kvartersstora delar, vilka modellerades för att skapa gator och offentliga platser. På så vis kunde man överbrygga de stora nivåskillnaderna, knyta samman olika platser i Arenastaden och skapa en stark koppling för hela Arenastaden direkt till kollektivtrafiken. Kvarteren fick en generell höjd på sex våningar, därovan reste sig högdelar vars storlek anpassades till solförhållanden och stadsrum.

Då SEB i början av 2014 visade intresse för att samla sin verksamhet till Arenastaden skissade Ripellino Arkitekter på hur byggnaderna skulle kunna anpassas till programmet. Volymerna gestaltades som tre kristalliska former klädda i ett yttre hölje av glas. För att mjuka upp volymerna utvecklades en dubbelglasfasad, där de täta delarna fått ett mönster som återklingar bottenplanets och teknikplanets fackverk, vars ljusa, textila och transparenta karaktär återspeglar såväl fastighetsägarens som hyresgästens identitet. Parallellt med detta gjordes en förprojektering av byggnadernas stomme och tekniska installationer, en systemhandling. SEB tecknade nu ett 20-årigt hyresavtal med Fabege.

För att utveckla systemhandlingen till en bygghandling engagerade Fabege Arkitekterna Krook & Tjäder i samverkan med HMXW. Samtidigt kontaktade SEB den mångåriga samarbetspartnern Wingårdhs för att utveckla och anpassa planerna. I detta arbete såg Wingårdhs att de planerade byggnaderna behövde förändras och utökas för att kunna svara mot bankens behov. Utifrån SEB:s rumsprogram arbetade Wingårdhs, med SEB och Fabege som uppdragsgivare, om de ursprungliga planerna. Den modifierade systemhandlingen hade en delvis ny plan och tillförde dessutom 3 500 kvadratmeter. Det nya bygglovet togs omhand av Krook & Tjäder / HMXW. De tre byggnaderna på nästan 100 000 kvadratmeter rymmer mer än 4 500 personer. Uppdelningen i tre hus bryter ned skalan, samtidigt som det gett plats för gränder på marken mellan kvarteren.

Wingårdhs, som tidigare arbetat fram SEB:s inredningskoncept efter varumärkesplattform, har ansvarat för inre gestaltning, ytskikt, färgsättning samt lös och fast inredning. Atrier, trappor och entréer gestaltades tillsammans med Krook & Tjäder / HMXW. Interiören är skapad för att åstadkomma en maximal öppenhet. Större delen av det stora komplexet är en och samma säkerhetszon, vilket betyder att alla som arbetar eller besöker huset har stora möjligheter att röra sig fritt mellan de tre stora byggnaderna som tillsammans bildar ett samlat SEB. Ingen medarbetare kommer att undgå känslan av att arbeta i ett av Sveriges största kontor, samtidigt som varje del har fått sin särskilda karaktär genom en omsorgsfull variation av sten, trä, textil, färger och tapeter. Det har inte bara gett rummen identitet, utan även möjligheter till intressanta rörelser mellan ljus och mörker. I kontrast till kärnans livliga mötesytor, finner man de personliga arbetsplatserna i husens fredade periferi.

Gårdarna bidrar till överblickbarhet och till informella möten medarbetare emellan. En av trapporna är formad som en sittrappa, vilket ger den gården en tydlig funktion som mötesplats. Strax intill ligger också hörsalen. Ovanpå denna samlar sig denna byggnads interna mötesprogram med Orangeriet som kronan på verket. Det är inte minst ett kreativt växthus, med direkta kopplingar till taklandskapet utanför. Huset är framtidssäkrat; det gäller såväl dess fasaduttryck som dess disposition vilket kommer att fungera både för ett arbete vid fasta arbetsplatser och för ett mer flexibelt arbetssätt.

ALESSANDRO RIPELLINO ARKITEKTER
ARKITEKTERNA KROOK & TJÄDER
HMXW ARKITEKTER
WINGÅRDHS

Höger. Arkitekterna José Selgas och Lucía Cano driver arkitektkontoret Selgascano.
ILLUSTRATION KAJSA ELDSTEN

SCEN CARLOS A WANDOSELL

SELGASCANO

Bra arkitektur är respektfull mot människor och natur och låter tiden sätta sina spår, säger José Selgas och Lucía Cano i ett samtal med den spanske arkitekturprofessorn Carlos A Wandosell.

Man kan se det som att den moderna stadens struktur haft sina olika konjunkturer, från kvarter till platser, från lager på lager till boulevarder. Men staden är mer än sin rumsliga struktur. Jaap Bakema diskuterade *architecturbanism* som "totala rum", styrda av brukardeltagande. Var befinner sig den moderna staden nu, enligt er uppfattning?

– Den moderna staden utvecklas i detta ögonblick. London är ett obehagligt exempel på detta, inget är nytt, allt är baserat på spekulation, brutala volymer, upprepning, en förlorad känsla för skalan. Vi känner inte till någon stad som inte går samma väg, som omformar sina stadsrum till någonting bra. Smithsons byggnad Robin Hood Gardens har just rivits, den var ett exempel på ett modernt sätt att bygga stad med en känsla för den mänskliga skalan, den var ny men hade en direkt förbindelse med människor. Men dess mänskliga skala såg liten ut jämfört med det som byggdes runtomkring, produkter av ett ekonomiskt system som inte producerar något annat än största möjliga vinst. Samma sak med bilar, de brukade vara ganska små. Häromdagen såg vi en amerikansk film och blev imponerade av den lilla skalan och kvaliteten på detaljerna i de gamla bilarna. Nu är de mest feta med grova detaljer. Något liknande händer med staden i dag.

Med tanke på att den riktiga moderna arkitekturen är och har varit en social revolution, som gett hopp om en förening av minne (människors liv) och naturen (som stödjer livet), skulle ni säga att arkitektur har en terapeutisk uppgift?

– Nej, arkitektur är inte terapeutisk, den är en nödvändighet.

Är den historiskt förutbestämd?

– Historien förutbestämmer ingenting, det gör ekonomin. »

Nedan och höger. Second Home, ett *co-working space* för start-ups, är en viktig uppdragsgivare. Här deras Londonkontor vid Spitalfields Market. Utöver detta Londonkontor bygger Second Home nu två ytterligare, ett familjevänligt med dagis och ett med fotostudio.
FOTO SELGASCANO

Arkitekturen utvecklas utifrån faktorer som går utöver historiska begrepp. Vi vill insistera på att ekonomiska faktorer är de viktigaste för att förutbestämma arkitekturen.

Är er arkitektur rationellt bestämd?
– Vår arkitektur är utan tvivel helt rationellt bestämd.

Representerar den en historisk tendens till självförbättring?
– Det är vår uppfattning att historien som vi känner den inte bidragit till någon självförbättring. Vi anser rentav att arkitekturen inte utvecklats mycket på sistone, den har bara förändrats. Vi ser det som en scenförändring men med samma aktörer. Cedric Price menade att arkitektur inte kan förändra samhället eftersom den är för långsam. Vi håller med och vill lägga till att arkitekturdisciplinen inte innehåller några uppfinningar, den har förblivit oförändrad genom historien.

Colin Rowe definierar i sin bok *Collage City* arkitekturen som det mänskliga beteendets högtalare, en känslig antenn som tar emot och förmedlar meddelanden från sitt samhälle. Hur arbetar ni i mellanrummet mellan samhälle och arkitektur, från den obestämda plats som arkitekter har?
– Alla våra projekt ses från brukarnas perspektiv. Vi är intresserade av det vanliga och rentav smaklösa, som det som är mest förankrat i samhället och samtidigt långt från akademiska teorier. De mest smaklösa platserna är ofta de intressantaste för oss. Om vi ska välja mellan arkitekturen och samhället väljer vi alla gånger samhället. Vi arbetar med mellanrum, vi är inte arkitektur, vi gör arkitektur och hör hemma i samhället.

Jag tror inte på en typologisk arkitektur. Det vore lika absurt som att tala om religiös matematik eller företagsstyrd vetenskap. Det är bättre att använda intellektuella parametrar än programbaserade, som att tala om rörigt mot prydligt, enkelt mot komplext, privat mot offentligt. Vad anser ni om typologisk arkitektur?
– Inte heller vi tror på typologier, nu för tiden är funktioner inte oföränderliga. En av våra viktigaste uppdragsgivare kallas »

FAKTA

Selgascano

Grundades i Madrid 1998 av José Selgas och Lucía Cano, båda födda 1965. Det är ett litet arkitektkontor och vill fortsätta vara det. Arbetet fokuserar på forskning inom konstruktionsprocessen, som behandlas som en pågående lyssningsprocess. Målet är arkitekturen ska komma i kontakt med naturen igen, att minimera arkitekturens närvaro och reducera dess roll till att skapa möjligheter för nya sorters natur.

Nedan. Second Homes kontor i Lissabon.
FOTO SELGASCANO

Höger. Ungdomscentret Factory i Merida i Spanien, 2011.
FOTO IWAN BAAN

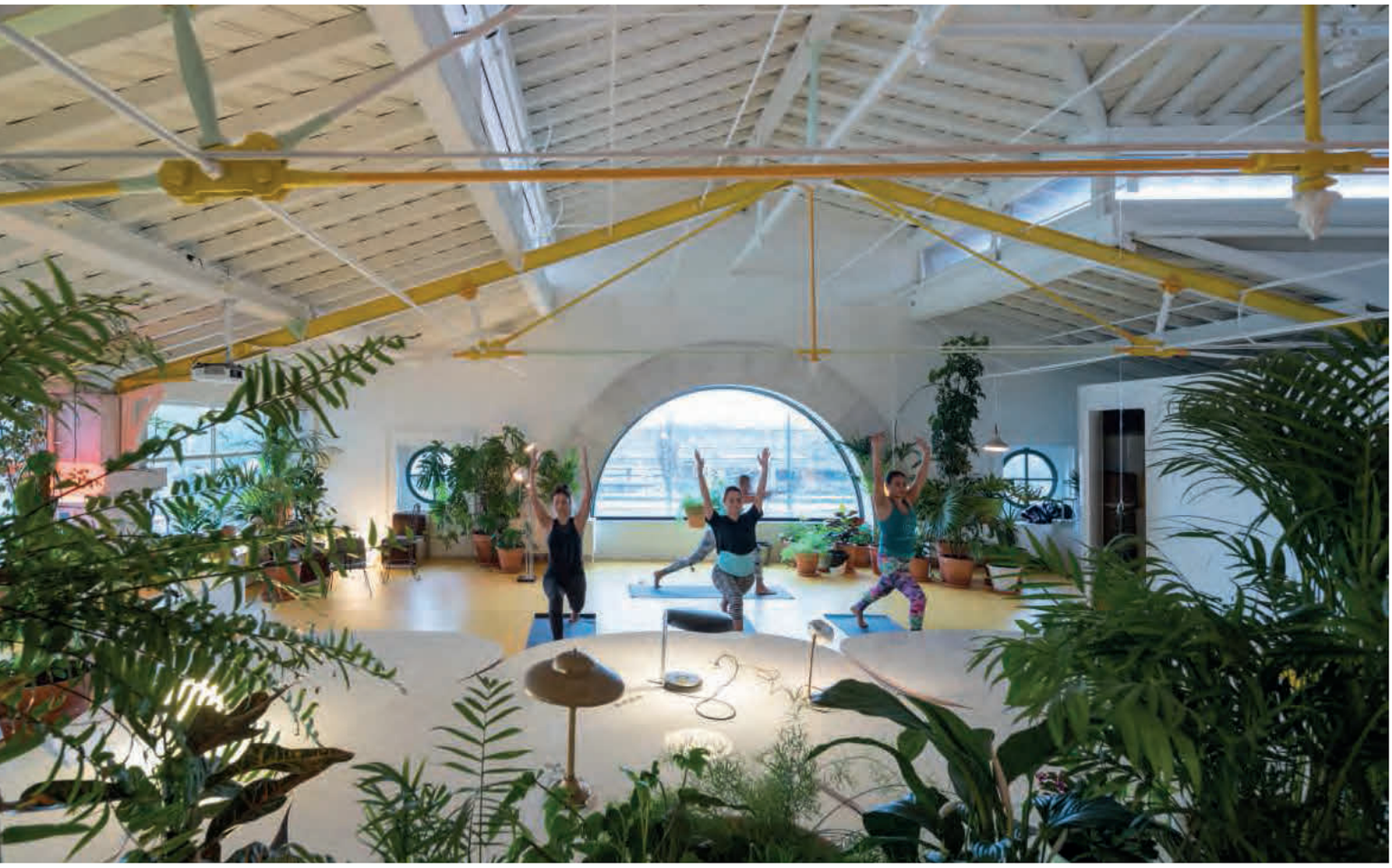

Second Home och bygger mest kontor. När de såg vårt privata hem sa de att de ville ha sina kontor sådana. Det är intressant att tänka på hur detta förändrats. Att arbeta hemifrån har blivit ett mål. Vi tror på väldimensionerade arbetsplatser, med rätt skala, ljus och precis lagom mycket arkitektur.

Det finns ett behov av en positiv social idé – i en tid när det vetenskapliga överskuggar det moraliska – som utifrån en grundläggande förståelse för samhällsvetenskap kan förändra arbetets organisation. Utifrån era erfarenheter, vilken är arkitekturens roll i kontor som Second Homes i London?

– Vi håller inte med om den utgångspunkten. Vi anser att vår tid är den mest moraliska någonsin. Kanske är vi alldeles för optimistiska men vi ser det i vad vi själva producerar. Vi är angelägna om att skapa en arkitektur som är respektfull mot människor och natur. Vi tror inte på massproduktion eftersom den tar bort livets nyanser och individualiteten. Den spanska arkitekturen reagerar med ett hantverkstänkande, ännu lite försiktigt på grund av ekonomiska krav. Vi ser arkitekturen som en möjlighet för människor att engagera sig och söka en rättvisare fördelning av rikedomar. För att ge ett mer specifikt svar på frågan ser vi arkitekturen som en ram för respekt och människors reaktioner på sina nödvändigheter.

Arkitekturen är tidens vilja översatt till rumslig form (Mies van der Rohe); ny arkitektur är den oundvikliga logiska produkten av vår tid (Walter Gropius); arkitektens plikt är att komma överens med sin tid (Le Corbusier). Frågan är hur ni ser på arkitekturen, om den transformerar tidsandan i rumslig form som en logisk process eller om den bara samlar på sig tendenser?

– Vi håller inte med om något av citaten. Arkitekturen transformerar ingenting, den snarare representerar det som händer på sitt sätt. Vi menar att sådana byggnader som Guggenheim i Bilbao kan ha förändrat hur vi tänker eller helt enkelt bara öppnat nya möjligheter. Det är ekonomin som verkligen förändrar tendenser.

I den eviga kampen mellan ornament och rum, säger självaste Le Corbusier att arkitekturen är skulptural. Uppfattar ni arkitekturen som rum eller ornament?

– Arkitekturen är rum och ornament på samma gång, rummet blir arkitektur genom ornamentet. Dekorationen har genom historien återskapat naturens former. Vi har ett intresse av förhållandet till naturen, på ett rättframt eller bildligt sätt. Den japanska arkitekturen intresserar oss särskilt med sina djupsinniga ornament som inte förstås vid första anblicken, den är subtil och intelligent. Dess sofistikerade byggprocess gör den otroligt attraktiv, den är motsatsen till en vägg av vita gipsskivor. I det »

Nedan och höger. Auditorium och kongresscenter i Plasencia i Spanien, 2015.
FOTO SELGASCANO

bibliotek vi byggde i London har spegeltaket en central roll, liksom också speglarna längst bort i rummet. De är rumsliga duplikatorer som hela tiden förändrar hur vi uppfattar rummet. Kompression, vidgande, belysning är viktiga verktyg för arkitekturen. Vi menar att arkitekturskolorna inte tillräckligt betonar vikten av interiören och av dekoration.

Det finns luckor i historien och även i arkitekturhistorien, mörka områden där idéer gömmer sig bakom verkligheten. Inför dessa mörka rum väljer Bernard Tschumi att tala om förhållandet mellan surrealism och arkitektur. Om det är något som kännetecknar surrealismen är det dess skapande vilja. Hur surrealistisk är er arkitektur, eller hur överskrider ni verkligheten genom psykiska eller irrationella impulser?
– Verkligheten tränger sig på från olika utgångspunkter, eller så tycks det åtminstone. Inför den surrealistiska uppgiften att rita en länga hus i staden beslöt vi oss för att svara med en annan verklighet. På sitt sätt är kongresspalatset i Plasencia närmare vad folk vill ha än det ekonomistiska stadsbyggandet. Vi praktiserar en rättfram realism som gör det möjligt för oss att förstå projektets omgivning, utan krav. Men det har hänt – kanske för att vi är spanska – att vi på många håll utanför Spanien får frågan om vår arkitektur är surrealistisk eller har något att göra med det sättet att skapa. När vi ritade vårt eget hus var det ingen som förstod planerna, varken arkitekturskolan eller staden. Än i dag får vi, på grund av vårt sätt att rita, frågor om var vi har bygghandlingarna. Vi säger alltid att det här är bygghandlingarna, här finns allt som behövs. Och det gör det. Allt som vi tänker och ritar är klart att bygga, även om byggandet är en lång och ibland mödosam process.

Ordning och tid är synonymer. De är händelsens huvudkaraktärer, den händelse som är biologisk och medveten, men också arkitekturens händelse. Hur mycket av era arbeten är baserade på ordning och hur mycket på tid? Ni har i olika intervjuer talat om långsam arkitektur. Hur för ni in hastigheten i er arkitektur?
– Tid och ordning är samma sak. I den process som projektet omfattar måste vi bekräfta och återbekräfta allt vi gör. Byggtiden låter oss hålla ett öga på allt och se att det vi hade tänkt verkligen

SELGASCANO

fungerar. Vi tror inte att en långsam arkitektur behöver skilja sig från en snabb, våra arbeten överlappar varandra, vi gestaltar i olika riktningar på samma gång och vi utvecklar ett större projekt. Ibland har vi problem att skilja Badajoz från Cartagena eller Plasencia, vårt arbete handlar om att utveckla dem alla tre.

– Å andra sidan är vi intresserade av tidens spår i materialen, deras långsamma eller alltför snabba åldrande. Vi gillar gula, böjda och fläckiga plasttak. Vår önskan har alltid varit att materialen ska visa tidens gång. Det oföränderliga uppfattar vi som helt artificiellt.

Det är också viktigt för oss att ha en bestående grupp medarbetare, ett tätt team som stannar över tid. »

→ När vi ritade vårt eget hus var det ingen som förstod planerna, varken arkitekturskolan eller staden. Än i dag får vi, på grund av vårt sätt att rita, frågor om var vi har bygghandlingarna.

Nedan. Selgascanos eget kontor *Studio in the Woods*, i Madrid, 2009.
FOTO IWAN BAAN

För att avsluta på ett annat språk så kan begreppet ”entropi” beskrivas som energi som går förlorad i en termodynamisk process, energi som inte kommer till användning, som är oanvändbar och inte till någon nytta i gestaltningen eller bygget. Hur förhåller ni er till det som arkitekter?

– Vi använder all energi, det finns inget som går förlorat. Oftast knyter vi samman tankeprocesser från en plats till en annan, fast vi kanske inte använder lika mycket energi överallt. Vi förstår det som att det inte är ett avgränsat projekt utan många i ett.

– Vi avslutar alltid våra föreläsningar med ett bildsvep över kontorets bibliotek där vi sparar resterna av våra skapande och forskande processer. På frågans språk tror vi att hyllan är en entropisk måttstock för vårt arbete som arkitekter. ○

CARLOS A. WANDOSELL ÄR ARKITEKT MED EGEN PRAKTIK I MADRID, PROFESSOR I TOLEDO OCH FÖRFATTARE TILL EN AVHANDLING OM MAX BILLS DESIGNSKOLA I ULM OCH FLERA BÖCKER OM DEN SPANSKE ARKITEKTEN MIGUEL FISAC.

ÖVERSÄTTNING FRÅN ENGELSKA CLAES CALDENBY

PROJEKT I URVAL

Kontorsbyggnader
Det egna kontoret Studio in the Woods, Madrid, 2006–2009
Second Home London Office, London, 2013–2014
Second Home Plus London Office, London, 2015–2016
This is L.A., Los Angeles, 2015–pågående
Second Home 2, London, 2015–pågående. Kontor och bostäder.
Mercado da Ribeira, Second Homes kontor i Lissabon, 2015–pågående.

Övriga byggnader
Det egna hemmet Silicon House, Madrid, 2002–2006
Serpentine Gallery Pavilion, London, 2015
Tekniska nämndhuset, Stockholm, vunnen tävling 2014. Projektet ej realiserat.
Youth Factory, Mérida, 2006–2011
Cartagena Auditorium och *Cartagena Congress Center*, 2004–2010
Plasencia Auditorium och *Plasencia Congress Center*, 2015
En temporär gemensamhetsbyggnad i Frihamnen i Göteborg, tillsammans med Esencial (Carmen Izquierdo) som en del av Älvstadsprojektet. Pågående.

made in sweden. string.se

string®

UNG SVENSK ARKITEKTUR 2017

Sveriges bästa arkitekter under 40

Vem blir Sveriges bästa arkitekt under 40? Tre nominerade har nu utsetts inför tidskriften Arkitekturs pris Ung Svensk Arkitektur, som delas ut på Arkitekturgalan den 28/11: Skälsö arkitekter för arbetet med Bungenäs på Gotland, YR/JZ för bibliotek Goethe/Cervantes i Stockholm och CREAM Architects för Lilla Fjellsholmen utanför Kungälv. Priset fokuserar på den unga generationen, nya tendenser eller kort och gott framtiden. I vilken riktning driver de unga arkitekterna utvecklingen, hur tolkar och påverkar de tidens anda?

I år var uppgiften att välja ut tre nominerade till priset kanske svårare än någonsin. Högen av inskickade bidrag var full av välgjorda och intressanta projekt, vilket gjort det till en utmaning att jämföra dem sinsemellan. Dessutom syntes en förändring där den tidigare dominerande kategorin av villor och sommarhus, projekt som är ett vanligt första eget uppdrag, inte längre var i majoritet. Visserligen fanns flera riktigt fina privata hus bland bidragen, men mängden stora och komplexa projekt – flerbostadshus, kontor, industri och detaljplaner – som hanteras av unga arkitekter var slående. Det tycks som att den högkonjunktur som rått ett tag faktiskt banat väg för små och nystartade kontor att kliva fram och ta ansvar för avancerade uppdrag redan från start.

Det hade utan problem gått att lyfta fram minst fem projekt som varit värda att nominera, men till slut enades juryn om de

tre bidrag som presenteras här. Av dem behandlar två stycken hela områden, där arkitekterna ansvarat för att gestalta allt från den övergripande skalan ner till byggnadsdetaljer. Det känns väldigt roligt – och viktigt – att kunna visa att unga, svenska kontor ledigt hanterar dessa uppgifter. Bungenäs på Gotland av Skälsö Arkitekter och Lilla Fjellsholmen norr om Göteborg av CREAM Architects är projekt med stora olikheter, men med en gemensam nämnare i intresset för och förmågan att relatera till en befintlig kontext på ett känsligt och kreativt sätt. Detta drag delas även av den tredje nominerade i buketten, bibliotek Goethe/Cervantes av YR/JZ, där en ombyggnad gjorts med små medel men stor träffsäkerhet. Där syns en förmåga att greppa beställarens behov och hitta lösningar som får ett plus ett att bli tre eller ännu mer, något som höjer lägstanivån för vad ett arkitektuppdrag kan och bör innebära.

Under juryns diskussioner kom ofta begreppet ”stadsbyggnadskonst” upp. Det vill säga den aspekt av arkitekturen som inrymmer att gestalta en hel miljö, med tydligt avstamp i platsens karaktär och kontext, där rummen mellan husen är lika viktiga som husen i sig. Stadsbyggnadskonst som något väsensskilt från det i dag betydligt vanligare begreppet ”planering” – ett ord som lätt leder in i en situation där rationalitet och ekonomi har företräde snarare än de sinnliga kvaliteterna på en plats. Stadsbyggnadskonst som något nödvändigt, som en möjlig motkraft mot den slentrianmässiga massproduktion av håglösa miljöer som pågår på många håll i dagens uppskruvade byggtakt.

Ett fenomen att notera är att alla dessa projekt är initierade av privata aktörer. Initiativet i planeringen kommer alltså inte från det offentliga. Ett karaktärsdrag för vår tid. Därmed uppstår en diffus situation kring hur bra offentliga rum och platser ska skapas när nya områden bebyggs. Det finns inte alltid några tydliga direktiv. Men trots bristen på sådana så visar årets nomineringar hur arkitekterna ändå kan finna vägar för att värna det allmänna. I alla årets nomineringar har man på olika sätt, och i olika skalor, visat en stor omsorg om de gemensamma, publika, rummen.

Stort tack till alla som skickat in bidrag, det har varit ett verkligt nöje att få ta del av dem. ○

JURYN

JURY

Björn Ekelund, planerare och arkitekt MSA, Warm in the Winter.
Ylva Frid, arkitekt SAR/MSA, Bach Arkitekter.
Gabriella Gustafson, inredningsarkitekt och möbeldesigner MFA, TAF arkitektkontor.
Katarina Rundgren, ordförande, arkitekt SAR/MSA, Testbedstudio.

1

GOETHE/CERVANTES, STOCKHOLM

YR/JZ ARKITEKTER

1 GOETHE/CERVANTES, STOCKHOLM
YR/JZ ARKITEKTER

Föregående uppslag. Bryggargatan är en bakgata mitt i centrala Stockholm. Innan flytten låg de två biblioteken svårtillgängligt på plan 4 och 5. En stor drivkraft bakom projektet var att skapa ett levande publikt bibliotek i gatuplan.
FOTO MOA KARLBERG

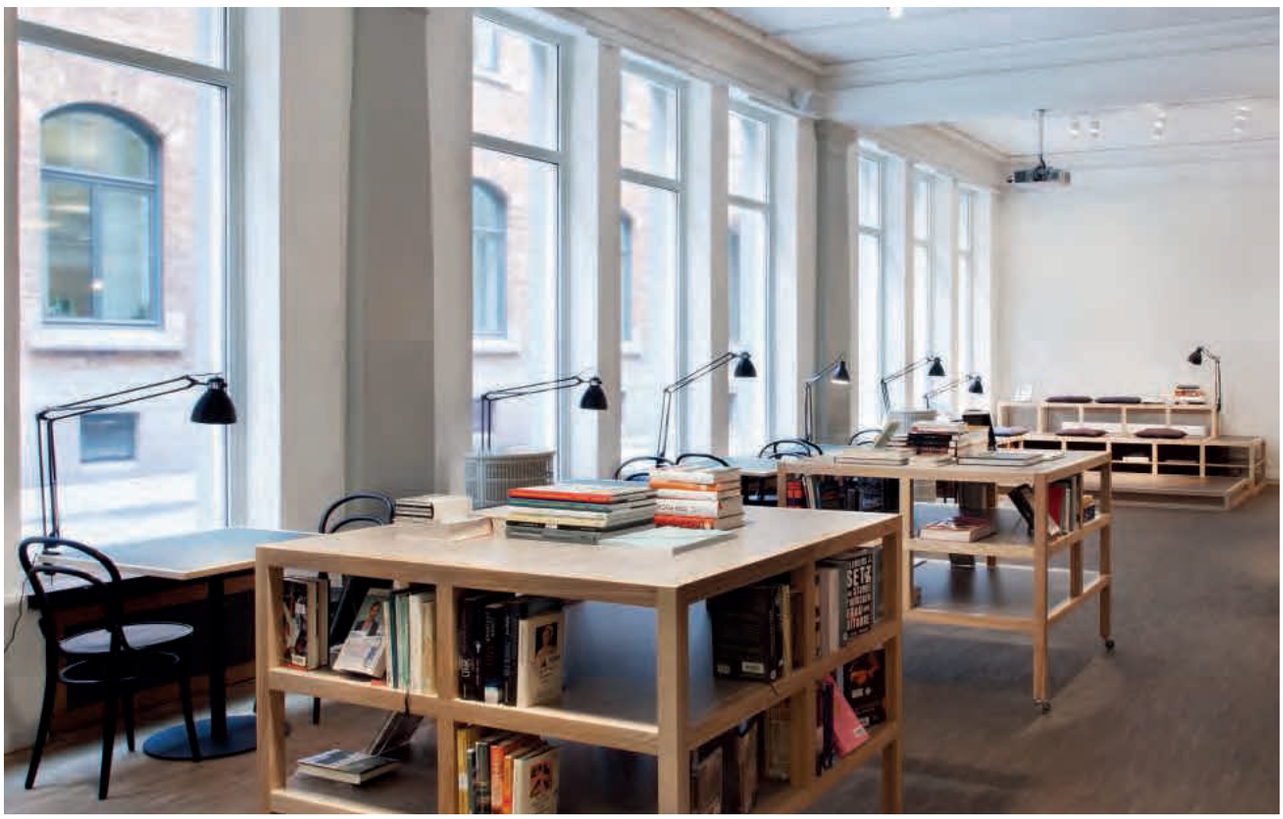

Vänster. Många språkstudenter passerar biblioteket dagligen och använder det som studieplats. Läshörnan i bakgrunden fungerar som scen vid samtal och uppläsningar. Då kan bokborden rullas undan in i biblioteksdelen och skapa mer plats.
FOTO ANDREA JOHNSON

Längst ned. Biblioteksdelen skulle initialt skärmas av med en gallergardin vid annan användning av lokalen, men med tiden insåg beställarna att detta var överflödigt. Till vänster skymtar lite av barnhörnan fram.
FOTO KATARINA ELVÉN

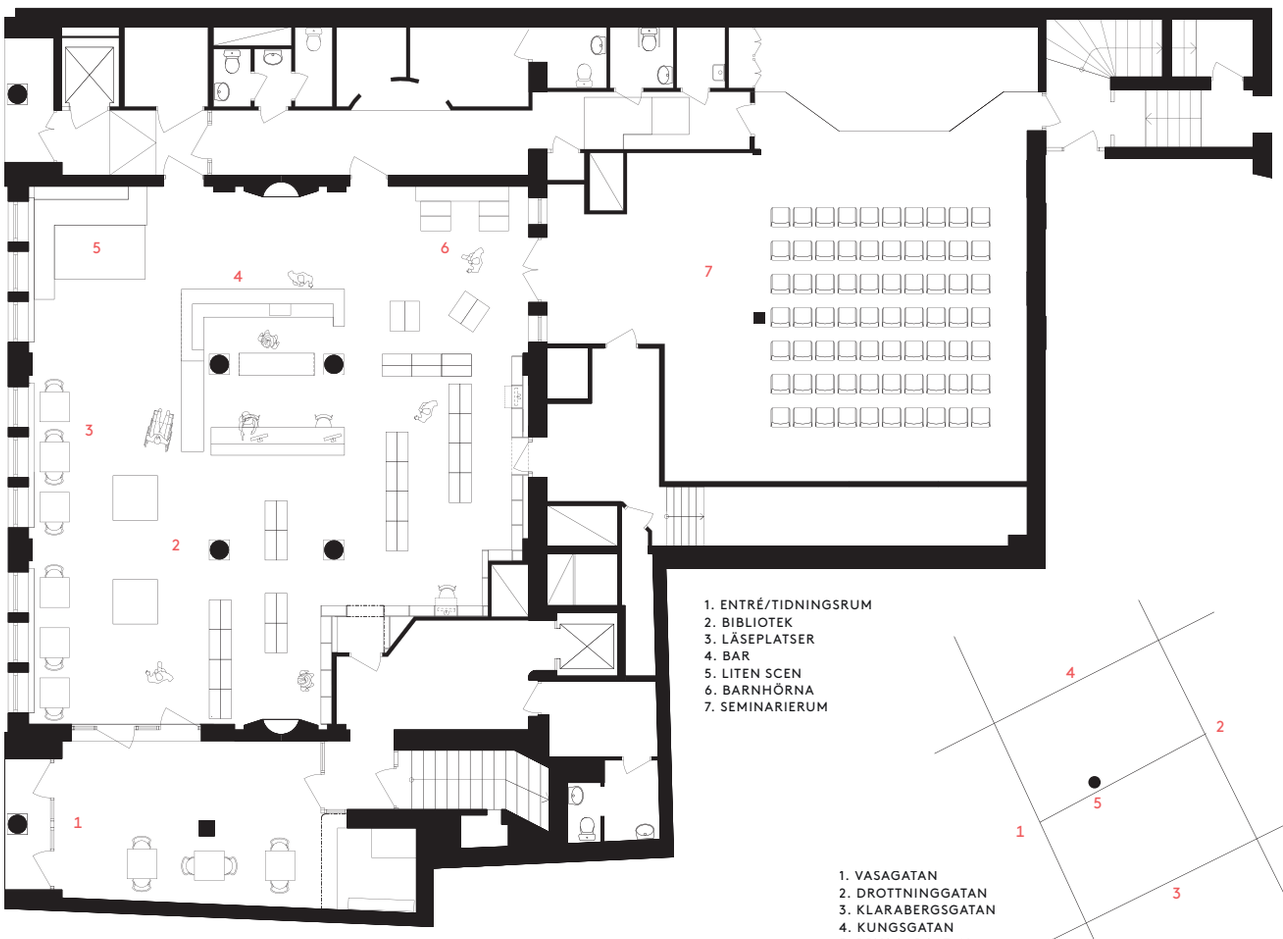

I det som en gång var en legendarisk restaurang i gamla Klara har två europeiska kulturinstitut slagit samman sina bibliotek. Tyska Goethe-Institutet och spanska Instituto Cervantes delade lokaler även tidigare, men biblioteken var separata och låg på en undanskymd och svårtillgänglig plats. Arkitekterna Ylva Rosvall och Joanna Zawieja, som tillsammans driver kontoret YR/JZ vid sidan av andra anställningar, fick uppdraget att utforma det nya biblioteket som också skulle fungera som foajé till ett välbesökt auditorium. För att lösa denna dubbla användning av lokalen, har själva biblioteksdelen koncentrerats till ena delen av rummen. Boksamlingen formar en tät och labyrintisk skog av höga bokhyllor med en specialbyggd stege för att kunna nå upp till dem allra längst upp. De olika höjderna på hyllorna ger ett djup till ytan som egentligen är väldigt liten, och formar ett inbjudande landskap att utforska. Det finns inte heller någon sökdator eller utlåningsmaskin. Däremot finns en mycket kunnig och engagerad bibliotekarie, som gärna guidar besökaren, tipsar om filmer och litteratur, själv registrerar utlånen över disk, och ”inte bara talar om var toaletten finns”. Att lokalen är rensad från datorer, maskiner och larmbågar är befriande, i stället hamnar allt fokus på böckerna och det personliga mötet. Upplevelsen är att kliva in i en trevlig liten bokhandel, bara det att böckerna är gratis.

Kvällstid, i anslutning till föreläsningar och evenemang i hörsalen, växlar lånedisken skepnad till vinbar, och lokalen ger gott om plats för mingel.

YR/JZ har tidigare utformat lokaler för Konsthall C och Fylkingen – projekt med liten eller ingen budget. Det har tränat upp förmågan att göra mycket med små medel, och även haft en viss förkärlek för enkla material som tvåtumtvåreglar och byggskivor. Också i biblioteket är det vardagliga material som använts, men bearbetats till finsnickeri på hög nivå. Linoleum och valchromat har fällts in i bordsskivor och biblioteksdisk på ett sätt som får de vardagliga materialen att framträda i ett helt nytt ljus. Plötsligt syns det hur fin den där ådringen i marmorerad linoleum är, och intill de ursprungliga fönsterbänkarna i röd kalksten blir den nya inredningen en lekfull ny kusin till lokalens praktfulla interiör. Biblioteket är öppet för allmänheten, och trots att detta är mitt i Stockholms city krävs inte ens lägstatariffen av en kopp kaffe för att få uppehålla sig här en stund. Omvandlingen av de två institutionsbiblioteken har därmed också försett staden med ett nytt publikt rum; en liten pärla där litteratur och kultur har företräde framför kommers. ○

FAKTA

Projektnamn: Goethe/Cervantes **Arkitekt:** YR/JZ arkitekter genom Ylva Rosvall och Joanna Zawieja **Adress:** Bryggargatan 12 A, Stockholm **Snickerier:** Wiklund Snickeri AB **Beställare:** Goethe Institut Schweden **Byggprojektledare:** Hans Lindkvist **Byggår:** 2016.

UNG SVENSK ARKITEKTUR 2017

2

BUNGENÄS, GOTLAND

SKÄLSÖ ARKITEKTER

UNG SVENSK ARKITEKTUR 2017

2

BUNGENÄS, GOTLAND
SKÄLSÖ ARKITEKTER

Föregående uppslag. Halvön Bungenäs. Landskapet med det gamla stenbrottet och kalkladan/kalkugnarna i väster.
FOTO BRUNO EHRS

Nedan. Byggnad 18, håltagning i den befintliga bunkern.
FOTO SKÄLSÖ ARKITEKTER

Längst ned. Byggnad 18, tillbyggnad med fasad i cortenstål. Befintlig bunker i bakgrunden.
FOTO ANNA SUNDSTRÖM

Höger. Byggnad 104, ny byggnad i stående, brädformad, platsgjuten betong.
FOTO BRUNO EHRS

Nästa sida. Kök i Byggnad 104.
FOTO BRUNO EHRS

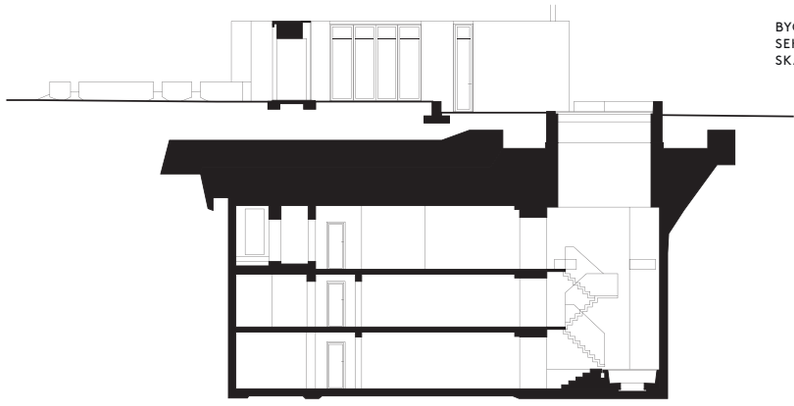

BYGGNAD 104
SEKTION
SKALA 1:300

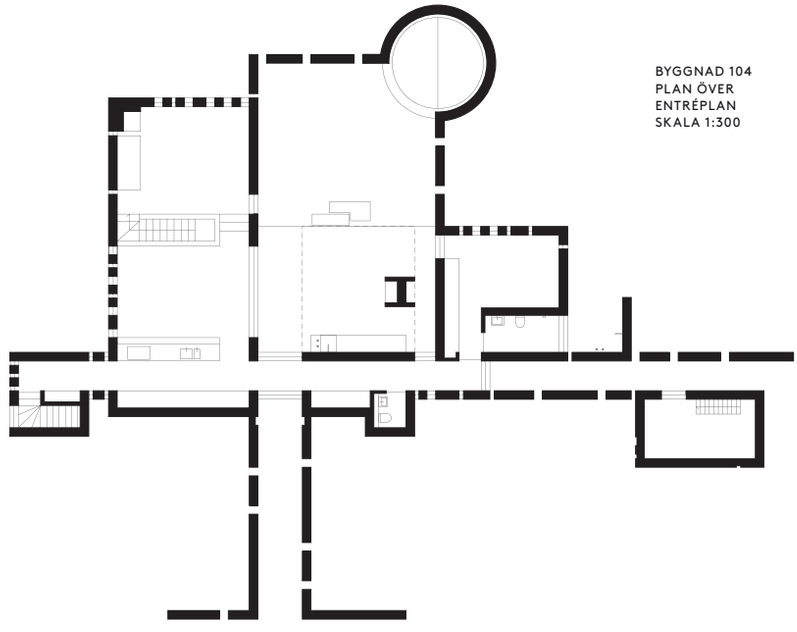

BYGGNAD 104
PLAN ÖVER
ENTRÉPLAN
SKALA 1:300

Det är lätt att inse att Bungenäs hade kunnat bli något helt annat än vad det är nu. Hårt eller okänsligt exploaterat, avstängt och privatiserat eller bara bortglömt och otillgängligt. Det 165 hektar stora området på Gotlands nordöstra spets var militärt övningsområde fram till 2006, och spåren efter den tiden syns överallt i landskapet. När försvarsmakten sålde marken, snappades det upp av ett stort byggbolag som planerade att riva den befintliga bebyggelsen och uppföra nya småhus. Så blev det lyckligtvis inte. En privat entreprenör lyckades köpa loss Bungenäs, skyddade de befintliga byggnaderna och lät sen Skälsö Arkitekter arbeta fram en detaljplan för området som på ett varsamt sätt skulle tillåta ny bebyggelse.

Planen är en noggrant studerad anvisning för hur 130 tomter för fritids- eller permanentbostäder kan bebyggas utan att områdets karaktär drastiskt förändras. Glest placerade, och utan några staket eller andra avgränsningar, så att det fortfarande ska gå att ströva fritt i naturområdet. På vissa av tomterna ingår en bunker, som varsamt kan anpassas för nya ändamål. Andra bunkrar är skyddade som tidsdokument över platsens militära historia. Skälsö har även fått rita ett antal privata byggnader på tomterna i området, däribland Savannen 12 (Byggnad 18) och Byggnad 104 – projekt som båda håller en ovanligt hög arkitektonisk nivå. De realiserade byggnaderna låter oss uppleva hur planens intentioner fungerar i verkligheten.

Hela området präglas av en intressant spänning mellan lyx och folklighet som går igen på många plan. Byggnad 104, som tidigare rymde en av områdets stora luftvärnskanoner, har i Skälsös händer omvandlats till en suggestiv privatbostad i en kategori helt för sig själv. Här finns en nivå av exklusivitet som är ovanlig för svenska förhållanden, samtidigt som detta projekt samexisterar med en plats som är öppen och tillgänglig för vem som helst – även för de fritt betande fåren. Det privata byggandet sker inte på bekostnad av allmänhetens tillgång till området. De bevarade byggnaderna vid områdets gamla kalkindustri har med små medel utvecklats till ett slags offentlig plats. Att alla arbeten i området har gjorts i ett konsekvent samarbete med lokala entreprenörer från Fårösund har starkt bidragit till projektets förankring på platsen och till att stärka den lokala ekonomin.

Arkitekterna har rört sig ledigt mellan såväl stadsbyggnadskonst, landskapsgestaltning och planering som transformation, nybyggnad och inredning. På Bungenäs visar Skälsö Arkitekter upp en imponerande förmåga att hantera både en komplex helhet och finstilta detaljer. ○

FAKTA

Projektets namn: Bungenäs, Gotland **Arkitekt:** Skälsö arkitekter genom Erik Gardell, Joel Persson, Lisa Ekström, Mats Håkansson, Axel Wolgers **Plats:** Bungenäs, Gotland **Beställare detaljplan:** Aktiebolag Bungenäs Kalkbrott **Entreprenör:** Joachim Kuylenstierna **Beställare Savannen 12 och Byggnad 104:** Privat **År:** 2012–2017.

UNG SVENSK ARKITEKTUR 2017

3

LILLA FJELLSHOLMEN, KUNGÄLV

CREAM ARCHITECTS

UNG SVENSK ARKITEKTUR 2017

3

LILLA FJELLSHOLMEN, KUNGÄLV
CREAM ARCHITECTS

Föregående uppslag. Trots den täta bebyggelsen och stora glaspartier är husen utformade och placerade för att ge privata uteplatser och lite insyn.
FOTO EMMY JONSSON

Nedan. Både privata och offentliga trädäck är väl anpassade efter naturen. Formspråket med det skyddande skalet har inspirerats av en stuga från 50-talet som tidigare stod på ön.
FOTO EMMY JONSSON

Höger. Den platsspecifika placeringen av huvudbyggnad och komplementhus gör att varje tomt får sina unika mellanrum och utblickar.
FOTO EMMY JONSSON

PLANER
SKALA 1: 200

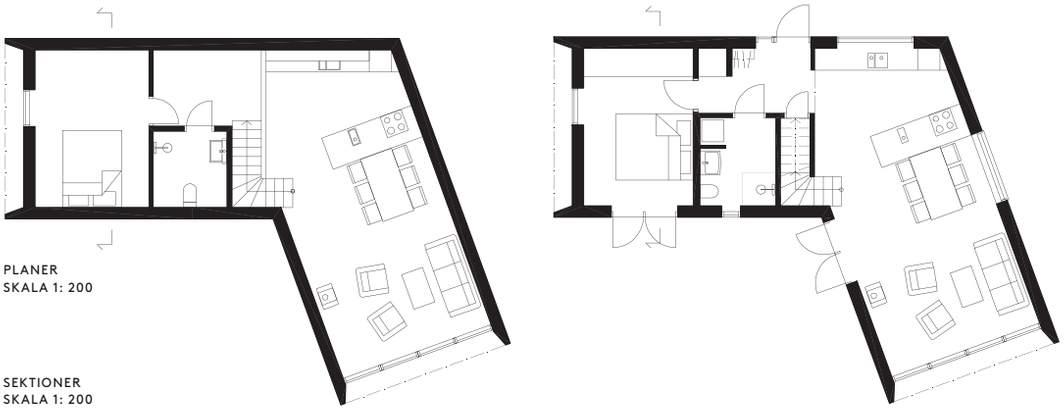

SEKTIONER
SKALA 1: 200

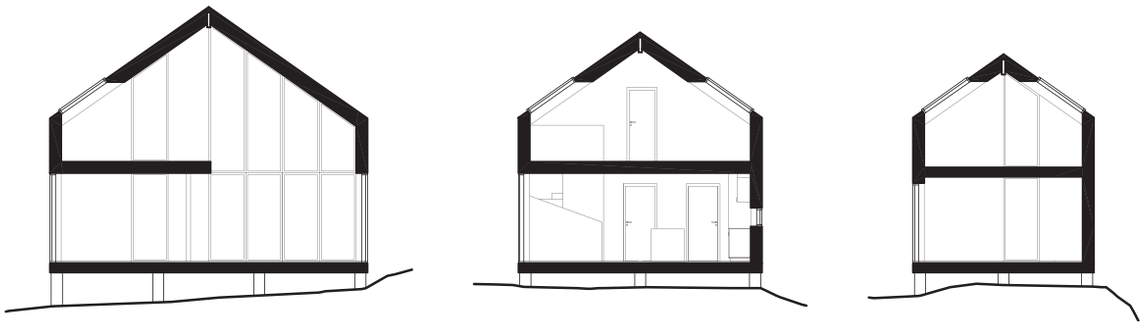

SITUATIONSPLAN
SKALA 1: 800

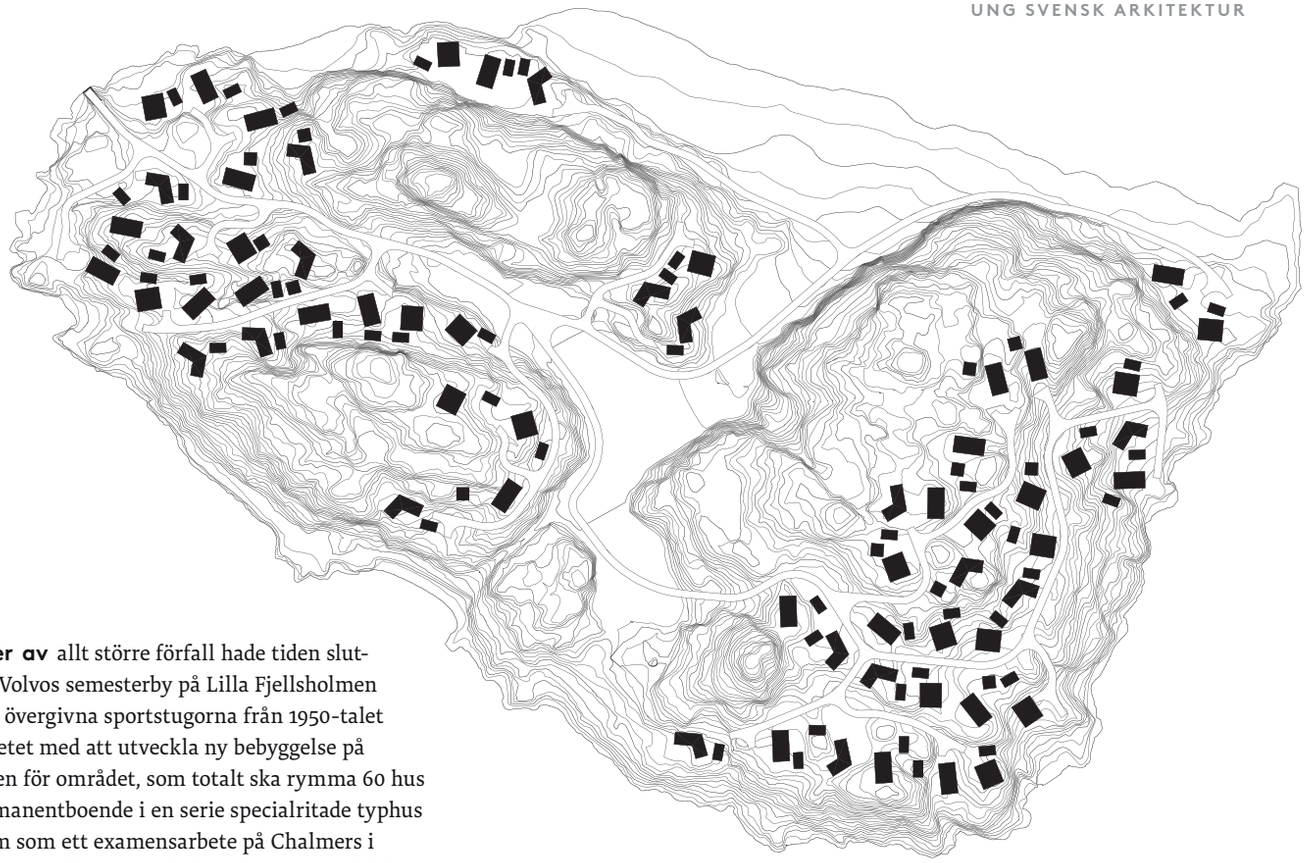

Efter tre decennier av allt större förfall hade tiden slutligen sprungit ifrån Volvos semesterby på Lilla Fjellsholmen utanför Kungälv. De övergivna sportstugorna från 1950-talet skulle rivas, och arbetet med att utveckla ny bebyggelse på platsen pågick. Planen för området, som totalt ska rymma 60 hus för fritids- eller permanentboende i en serie specialritade typhus för platsen, togs fram som ett examensarbete på Chalmers i dialog med fastighetsutvecklaren. Ambitionen var att utgå från det traditionella sättet att bygga på västkusten, där tätt placerade hus som aldrig står på odlingsbar mark och aldrig på bergens topp är några av karaktärsdragen. Med hjälp av digitala modelleringsverktyg kunde husens placeringar prövas för att hitta ett optimalt förhållande mellan parametrar som mycket utsikt, lite insyn, placering i terrängen, sollägen, helhetsintryck och en byggbar slutprodukt. De första trettio husen står nu färdiga, utan att några sprängningar gjorts på plats. Husen står i stället på betongplintar, som bitvis blir höga skulpturala pelare.

De visningshus som ritades helt och hållet av arkitekterna och uppfördes inför försäljningsstarten av området visar allra tydligast hur visionen sett ut. Hus med enkla sadeltaksformer, träspån på både tak och fasad och en idé om en planlösning som kan utvecklas över tid. I Cream Architects arbete med området syns både en djupgående förståelse för platsen, kontexten och det traditionella bebyggelsemönstret samtidigt som resultatet är tydligt samtida och relevant för dagens behov.

Lilla Fjellsholmen är ett fint exempel på ett sätt att bo alldeles utanför storstäderna som gör fritidsboendet överflödigt. Detta är ju inget lågprisalternativ, men det är ett alternativ till att ha lägenhet i stan *och* sommarhus i skärgården. De små tomterna och den täta bebyggelsen blir en ytsnål lösning, som visar att det går att uppnå hög kvalitet i boende samtidigt som mark- och naturresurser används med varsamhet. Svensk landsbygd, oavsett om det är skärgård eller inland, har ofta dilemmat att det saknas en social kontext, hur fin naturen än är. Här formar den nya bebyggelsen också ett tydligt grannskap, där det redan uppstått en spontan och naturlig kontakt mellan de boende. ○

FAKTA

Projektets namn: Lilla Fjellsholmen Arkitekt: CREAM Architects genom Filip Karlén, Gustav Johansson & Marcus Stark Ort: Vedhall, Kungälvs kommun Beställare: Lilla Fjellsholmen AB Byggår: Första etappen om 30 hus färdigställd 2017.

2 SCENER

ARKITEKTURGALAN 2017
28 NOVEMBER
CIRKUS, STOCKHOLM

En fullmatad föreläsningsdag – i år är det fler programpunkter än någonsin på Arkitekturgalan! Delar av dagen har därför parallella program på två scener.

Bland talarna återfinns: Elizabeth Diller (Diller Scofidio + Renfro), Adam Caruso (Caruso St John), ArkDes överintendent Kieran Long, Sadie Morgan (dRMM), James Taylor-Foster redaktör på ArchDaily, miljöminister Karolina Skog (MP), kultur- och demokratiminister Alice Bah Kuhnke (MP), Boverkets nya generaldirektör Anders Sjelvgren och många fler.

På kvällen är det utdelning av årets arkitekturpriser, mingelmiddag och stor fest.

Välkommen!

Se program och köp biljett redan idag på arkitekt.se.

Partners: AI Pension, Boverket, Danske Bank, Grohe, Greencoat, Herrljunga Terrazzo, Informationsteknik, Light Energy Sweden, SBI Stålbyggnadsinstitutet, Tork

Sveriges Arkitekter

Snickarglädje
Fönster & Dörrar

Allmogefönster och dörrar.
Linolje- eller alkydoljemålat.
Kvalite' och hantverk till bra priser!

Ystad, 0143-120 10
Vadstena, Tel: 0143-120 10
Stockholm, 08-556 782 00
Göteborg, Mölndal
031-701 03 90

www.snickargladje.com
info@snickargladje.com

CAPOLINO®
Membranes & Structures

Våra förspända membraner passar till alla publika tak

- Scener
- Entréer
- Läktare
- Hallar
- Isbanor
- Arenor

www.capolinosweden.se • 08-880 333

NY SERIE:

Arkitekturguide. Höga hus Stockholm

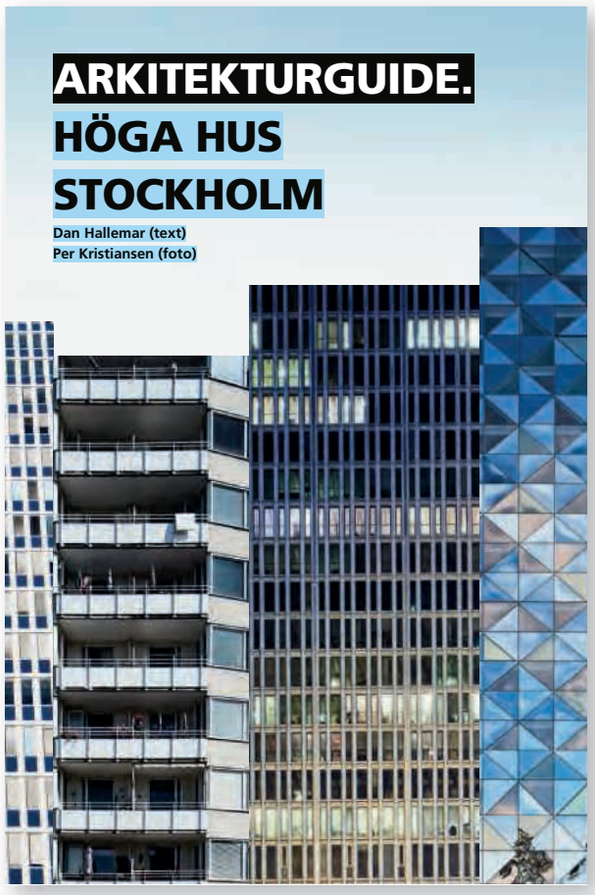

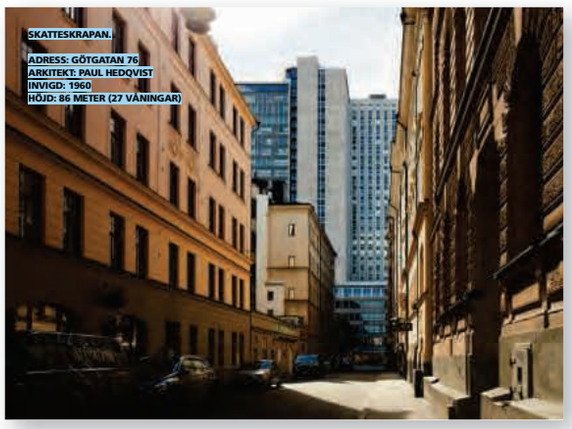

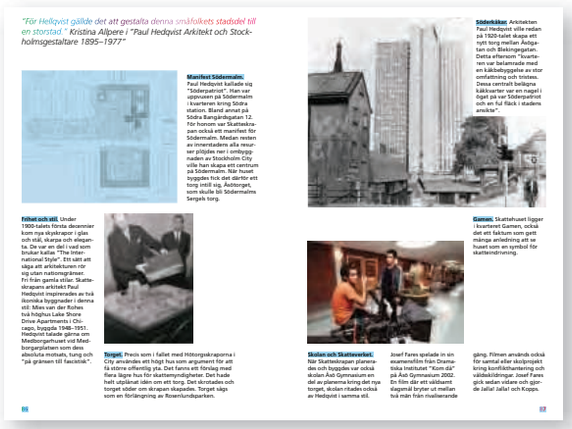

Första delen i serien Arkitekturguide, där du får möta arkitekturen på ett nytt sätt. Med nytagna bilder kommer stadens byggnader att visa sig för dig på ett sätt som de aldrig gjort tidigare. Med en mängd fakta och ny kunskap om husen guidar boken bakom fasaderna på några av stadens mest intressanta hus. I den här guiden har vi valt ut elva höga hus i Stockholm.

Idag planeras fler höga hus än på länge i Stockholm. Här kan du få veta mer om de som finns och som valt att synas – och varför de ser ut som de gör.

FAKTA: Flexband, 104 sidor, 143 x 215 mm, utk vecka 44
TEXT: Dan Hallemar **FOTO:** Per Kristiansen
Tidskriften Arkitekturs prenumeranter 169 kr
Ord pris 199 kr

BESTÄLL BOKEN HÄR:
Webb: arkitektur.se/butik
SNART JUL! Vid större företagsbeställningar ges rabatt, beställ via order@arkitektur.se

ARKITEKTUR
FÖRLAG

KRÖNIKA

Ostron i kubik

”Ät dem inte!” När Gena Wirth från landskapsarkitektur- och stadsplaneringskontoret Scape i New York pratar om ostron handlar det mer om deras vattenrenande egenskaper än om lyxiga skaldjursplatåer. Scape har specialiserat sig på att revitalisera urbana undervattenslandskap och deras projekt med det passande namnet *Oyster-tecture* tillhörde höjdpunkterna på årets Oyster-seminarium, som nu liksom tidigare anordnades i regi av en grupp landskapsarkitekter och stadsplanerare inom Sveriges Arkitekter.

Hur vi bäst ska anpassa oss efter och samtidigt motverka de klimatförändringar som blir allt tydligare har intresserat Scape ända sedan starten för tio år sedan. Att orkanen Sandy häromåret ödelade stora delar av kustlandskapet söder om Manhattan fick kontoret att intensifiera arbetet – ostronrev har förutom sin vattenrenande effekt också visat sig bra på att fördröja vattenmassor. Nu jobbar man vidare på Staten Island, på uppdrag av New York State’s Governor’s Office of Storm Recovery och i samarbete med marinbiologer och kustingenjörer.

Om Scapes arbete koncentreras till landskap under vattenytan visade landskapsarkitekten Günther Vogt i stället flera prov på de schweiziska specialiteterna ”park på parkeringsgarage” och ”trädgård på tak”. Vogt, som även är verksam i London, pekade också på en oroväckande tendens: I storstäder som London blir det allt vanligare med platser som ser ut att vara offentliga men i själva verket ägs av företag och därför är förbehållna de anställda.

Dagens mest abstrakta talare var filosofen Timothy Morton. En lång, vindlande monolog, som ömsom handlade om världen i dag och ömsom om världen för 12 000 år sedan, utmynnade i budskapet: Vi tror att det är vi människor som skapar landskapet. I själva verket är vi en art bland andra och har många medskapare. Är vi smarta så samarbetar vi med dem. För över naturen vinner vi aldrig. ○

Utsnitt från Scapes projekt Oyster-tecture (bilden är beskuren).
BILD: SCAPE LANDSCAPE ARCHITECTURE DPC

ANNICA KVINT ÄR KULTURREDAKTÖR.

Annica Kvint väljer tre:

Utställning. Argency gjorde om Absalons kirke i Köpenhamn till kulturhus, Lenschow & Pihlmann förvandlar en gammal gård till studentbostäder och Fountainhead har renoverat konstnären Richard Winthers hus. De tre nystartade danska kontoren gör varsin utställning på Dreyers Arkitektur Galleri på DAC i Köpenhamn. Till och med 28 februari.

Arkitekturmässa. Från Sou Fujimoto till Charles Renfro, från Oana Bogdan till Helle Juul. Nya *Nordic Architecture Fair* bjuder på 150 olika talare i tre parallella seminariesalar. Svenska Mässan i Göteborg, 7 och 8 november.

Bok. Stig Karels gör guidade visningar i Folksams hus i Stockholm och i boken *Folksamhuset – Arkitekturen, konsten och interiören* ger han läsarna en unik bakgrund både till Yngve Tegnérs och Nils Einar Eriksons byggnad och husets konst och specialbeställda inredning. ○

UTVALT

Per Bornstein väljer tre:

Utställning. Staden, i alla dess mångfacetterade former, fascinerar och inspirerar i *Stadslandskap*, en formmässigt traditionell men utsökt curerad utställning. På Göteborgs Konstmuseum till och med 12 november.

Bil. Volvos senaste lilla suv XC40 har fått en internationell motorpress att resa sig i ett unisont hyllande. Med sina obstinata lådformer och raka linjer tar den hela Volvos bagage rakt in i framtiden.

Låt. De bitterljuva melodiernas mästare Jay-Jay Johansson fångar Vallastadens arkitektur i en enkel textrad i låten *Nightmares are Dreams too*: ”Next time you wish for your dreams to come true, remember, nightmares are dreams too.”

BOK

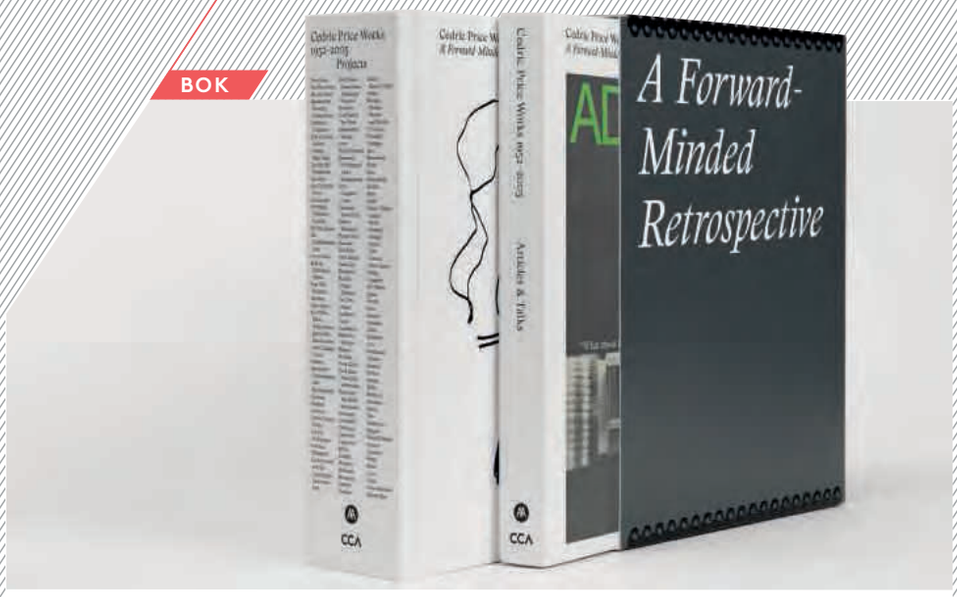

Antiarkitektens storverk

Cedric Price Works 1952–2003: A Forward-Minded Retrospective
Samantha Hardingham
ARCHITECTURAL ASSOCIATION PUBLICATIONS, LONDON, 2017

The City and the Architecture of Change: The Work and Radical Visions of Cedric Price
Tanja Herdt
PARK BOOKS, ZÜRICH, 2017

Cedric Price (1934–2003) beskrivs ofta som en ”antiarkitekt”. Han fick knappt några byggnader uppförda, ändå är intresset för honom större i dag än någonsin tidigare. Price var en välkänd figur i Londons arkitektkretsar under 1960- och 70-talen. Han hade sin lätt igenkännbara *signature style*, med sitt runda ansikte, sitt bakåtstrukna tjocka hår, sin skjorta med rundade kragsnibbar och slips, sin cigarr i munnen. Price var en tongivande lärare på AA i London och drev kontor i relativt blygsam skala. Sedan mitten av 1990-talet har Prices arkiv och ritningar, liksom hans omfattande bibliotek, överförts till Canadian Center for Architecture (CCA) och allt finns i dag tillgängligt för forskare.

→En av de stora förtjänsterna med bokverket är samlingen av alla små perifera projekt som outtröttligt strömmade ur Price.

På kort tid har det kommit två nya böcker om Price. Samantha Hardinghams mastodontmonografi i två delar kommer med all säkerhet vara standardverket. Den väger 6,5 kg och består av två delar. En del med Prices samtliga projekt om närmare 1 000 sidor och en andra del med artiklar och föredrag som är något tunnare. Det måste ligga omänskligt mycket arbete bakom detta imponerande bokprojekt, där vi för första gången har tillgång till Prices samlade verk, och inte bara de mest välkända projekten. En av de stora förtjänsterna med bokverket är samlingen av alla små perifera projekt, utkast och idéer som outtröttligt strömmade ur Price.

Samtidigt med den stora dubbelvolymen kom också en betydligt tunnare, men ändå innehållsrik och initierad, monografi av Tanja Herdt. Här rör det sig om ett urval av projekt.

Cedric Prices speciella roll som arkitekt grundar sig framför allt på det icke realiserade projektet *Fun Palace* som han arbetade med tillsammans med teaterregissören Joan Littlewood under en lång period från 1960-talet och framåt. Prices arkitektur påminner om en stor industriell montagehall där det råder full frihet och flexibilitet. En hall för teater, performance, sociala aktiviteter, dans, allt är möjligt. Arkitekturen och arkitekten håller sig i bakgrunden utan anvisningar eller moraliska implikationer. Projektet har inspirerat till efterföljd, till exempel i Rogers och Pianos Centre Pompidou eller i Peter Celsings Kulturhuset i Stockholm.

Ett av Cedric Prices få projekt som det fortfarande är möjligt att besöka är den jättelika fågelburen på London Zoo som han skapade tillsammans med Earl Snowdon och Frank Newby. Nätet som utgör buren hålls uppe av en sinnrik, delvis hängande, dynamisk konstruktion. Enbart den är värd resan.

MIKAEL BERGQUIST

Höger. Pall i mahogny, ett samarbete mellan HI-gruppens snickarmästare David Sjölinder och inredningsarkitekter Hans Kempe och Lars-Erik Ljunglöf.
FOTO LENNART DUREHED

Hantverk i brytningstid

Hantverk i plaståldern
ArkDes
TILL OCH MED 19 NOVEMBER

HI-gruppen och hantverkets återkomst
Johan Örn
CARLSSON BOKFÖRLAG. 2017.

Vad är detta? Kända internationella möbelikoner? Försök att dra växlar på japanen Shiro Kuramatas revolutionerande *Möbel med oregelbunden form* eller italienaren Joe Colombos massbekanta rullvagn *Boby*, bägge från 1970? Nej, här rör det sig om svenska pionjärer. Även om inga belägg finns för att de nämnda internationella storfräsarna faktiskt hade sett Lars Larssons svängda byrå (1961) eller Stig Lönngrens multifunktionella skåp i vitlackerad plywood (1966) så visar det faktum att tanken alls kan uppstå på vilken unikt hög kvalitet som dessa svenska design- och hantverksmöbler har.

Det handlar alltså om den märkligt bortglömda HI-gruppen, som nu ägnas en extremt sevärd liten utställning på ArkDes. Tät, koncentrerad och samtidigt packad med innehåll har den kraften att gripa rakt in i vår egen tid. För om orsaken till att HI-gruppens ambitiösa möbler inte riktigt nådde den framgång de förtjänade delvis låg i att gruppen verkade i en brytningstid – 1960-talet – så håller tidspendeln nu på att svänga tillbaka. Rekordårens poppiga möbelideal handlade den gången om massproduktion, hantverk sågs som gammaldags och förlegat. När den industriella vågen nu dragits till sin globala spets står hantverkskunnande och närproduktion åter högt i kurs. HI-gruppens medlemmar kliver fram ur historien som förebilder, både vad gäller arbetsformer och kvalitet.

HI stod för Hantverksmästare och Inredningsarkitekter, en samarbetsmodell som den svenska omvärlden på 1960-talet heller inte riktigt förstod finessen med. Med danska Snedkerlauget som förebild var idén att utveckla prototyper för industriell produktion. En samarbetsmodell som banat väg för många av de häftigaste, mest världskända danska designmöblerna, signerade arkitekter som Hans Wegner och Kaare Klint ihop med Danmarks skickligaste snickarmästare, nästan lika berömda de. I Sverige blev det under åren 1960–66 fyra uppskattade HI-utställningar, men ingen fortsatt produktion. Publikens intresse var för svagt. Inga kommersiella aktörer vågade haka på.

Många av HI-gruppens medlemmar – mest kända numera är John Kandell och Åke Axelsson – var flitigt upptagna med en av tidens typiska genrer, stora offentliga inredningar. Både det snabbt snurrande samhällsmaskineriets många institutioner och de kommersiella företagen satsade på väldesignade arbets- och publika miljöer. Prestigefyllda uppdrag för arkitekterna, vars resultat dock nuförtiden i förskräckande grad är ombyggda och demolerade. ArkDes-utställningen, som är ambitiöst researchad och curerad av intendenten Johan Örn, blir därför också en flagrant påminnelse om en lucka i den svenska arkitekturhistorien – inredningsarkitekternas undervärderade del av densamma. ○

INGRID SOMMAR

RADIO

Populistiskt i P1

Stadsinspektionen
Programledare: Mark Isitt
SVERIGES RADIO P1

Sveriges Radio har de senaste åren gjort olika försök att prata arkitektur och stadsplanering, och gör det just nu i P1-serien *Stadsinspektionen* i åtta avsnitt, som finns att lyssna på på sr.se. Det är inte alls självklart hur man i radio ska närma sig komplexa frågor om byggnaders och stadsrums gestaltning, makten över stadsutvecklingen eller historiska spår i dagens stadslandskap som ett avgränsat ämne.

I Stadsinspektionen, som är en uppföljare till en programserie av Isitt i P4 Skaraborg, tar man utgångspunkt i en svensk stad i varje avsnitt och de två första, som är de jag hunnit lyssna på när jag skriver det här, handlar om Falun respektive Helsingborg. Arkitekturskribenten Mark Isitt reser dit med radiomikrofonen i handen och lyssnaren får följa med honom på en utforskande promenad där han pratar med både folk på stan och lokala experter, samt går runt på egen hand. Programformatet är strax under en halvtimme och i varje avsnitt medverkar även arkitekterna Karolina Keyzer och Mattias Lind i ett studiosamtal. De diskuterar frågor som Isitts stadsbesök väckt, såsom segregation, trafikplanering och avvägningar mellan bevarande och förnyelse.

Det hela går fort och det blir naturligtvis en begränsad berättelse målad med rätt stora penseldrag. Men gillar man som jag både stadsvandringar och radio så funkar ändå formatet bra. Programmet har ett instagram-konto som jag hoppas att de under programseriens gång kommer att använda ännu mer än de hittills har gjort. Bildsätt Isitts stadsvandringar med fler bilder på de hus och platser som han besöker, på stadskartor och på de medverkande rösterna, och ge oss lyssnare möjligheten att bilda oss egna uppfattningar om de hus och platser som tas upp.

Jag har dock en fundering kring vem det är programledaren vill ge röst åt. Han förefaller liksom dimpa ner i staden utan särskilt mycket förkunskaper om dess historia och utveckling och han ställer ibland alltför populistiska frågor. I programinformationen står att ”Mark Isitt hissar och dissar”, men det är tyvärr dissarna som hörs mest. Han letar efter något ”fult” i Helsingborg och tycks verkligen vilja att faluborna ska tycka illa om sin stad. Jag hade önskat att han ville förstå och berätta om stadens historia och utveckling i stället för att bedöma den. ○

MOA TUNSTRÖM

UTSTÄLLNING

Höger. Afragola. Tågstation i Neapel ritad av Zaha Hadid.

Zaha Hadids visuella värld

L’Italia di Zaha Hadid
Maxxi, Rom
TILL OCH MED 14 JANUARI 2018

Maxxi i Rom har flera kvaliteter som annars är rätt ovanliga i Zaha Hadids verk. Genom byggnadens form etableras en länk till stadens barockarkitektur. Gestaltningen har öppnat upp ett slutet kvarter, vilket gör att människor under öppettid kan röra sig på ett sätt som tidigare inte var möjligt. Till skillnad från många andra exempel på ikonarkitektur är Maxxi inte bara en sluten form, ett arkitektoniskt verk. Det är också en plats, där människor träffas och som de använder: på helgerna är piazzan framför entrén full av familjer och lekande barn.

I museets utställning *L’Italia di Zaha Hadid*, som handlar om Hadids arbeten i Italien och för italienska producenter, står också själva Maxxi i centrum. Dessutom dokumenteras projekt som hennes färjeterminal i Salerno, en tågstation i Neapel, Generali Tower och bostadskvarter i Milanos CityLife-kvarter, det spektakulära Messner Mountain Museum i Alperna.

Utställningen är förvånansvärt okomplicerad och ger en lättöverskådlig bild av ”Hadids Italien” samt hennes övergripande designfilosofi. Den åtföljs även av en katalog med många läsvärda texter. Axlar som påminner om Maxxi:s horisontella former binder samman utställningen, som innehåller modeller, några av Hadids fascinerande målningar och måleristudier samt flera designobjekt, rivjärn av Alessi, dörrhandtag, Fendiväskor, större sittmöbler. Dessvärre är det enbart en möbel som man får provsitta: en divan som hon ritade för B&B Italia.

Flera fina fotografier av Hélène Binet ingår också i utställningsmaterialet. De avslöjar samtidigt en brist i Zaha Hadids verk. Det är en visuell arkitektur, gjord för att reproduceras i vår digitala och bildcentrerade tidsålder. Men inte så mycket mer. Människans andra sinnen lämnas oberörda. ○

MIKAEL ANDERSSON

BOK

In Praise of Shadows torn *Lokal demokrati* vill ge utsikt åt alla i Sege Park.

Verktygslåda för gemenskap

Commoning Kits

FORM/DESIGN CENTER, MALMÖ
TILL OCH MED 10 OKTOBER
KATALOGEN SOM PDF FINNS PÅ KJELLANDERSJOBERG.SE

Hur ska vi bygga för att undvika framtida socialt segregerade miljöer? Framtida ”utsatta områden”, för att citera polisens famösa lista från hela landet i våras. Det borde vara en huvudfråga i dagens läge med rekordmånga nyanlända svenskar och omfattande bostadsbrist för dem som saknar resurser.

Men hittills har vi knappast sett någon uppsjö av inspirerande svar. Ett upplyftande sådant är dock projektet *Commoning Kits*, skapat av arkitekterna Kjellander Sjöberg ihop med Form/Design Center i Malmö. En verktygslåda för urban gemenskap eller rentav det spirande fröet till en mångfasetterad metod för att odla fram integration i alltmer förtätade städer.

Bakgrunden finns i tävlingen Nordic Built Cities Challenge, vars svenska del Kjellander Sjöberg vann förra året med förslaget *It Takes a Block* – nybygge på före detta sjukhusområdet Sege Park i Malmö. Staden har här höga ambitioner i fråga om integration och hållbarhet. Inte bara via tekniskt goda metoder för byggande och energiförsörjning, utan än mer genom att stimulera till en mer cirkulär livsstil bland de boende. Småskalig närproduktion, många former av samarbete och delande av gemensamma resurser.

Förslaget realiseras nu, en handfull entreprenörer har valts ut. Samtidigt startade diskussionen mellan arkitekterna och Form/Design Center om att föra de kreativa idéerna kring positiv stadsdelsgemenskap vidare via en mer generellt syftande utställning. 13 mötesskapande teman vaskades fram – odling, mat, mobilitet, hantverk, religion med flera – och 13 nordiska arkitektkontor bjöds in för att gestalta dem. De flesta yngre och *coming* snarare än etablerade veteraner.

Jag kan bara hoppas att den färdiga utställningen som visats under hösten på Form/Design Center snart turnerar vidare till fler platser i Sverige. Diskussioner om det lär pågå. Till det mest givande hör den grundläggande analysen, som backats på med seminarier och workshops. Många är också pärlorna bland de medverkande arkitekternas bidrag. Som In Praise of Shadows *Tornet* (tema Lokaldemokrati), vars trappor på utsidan leder till toppen med utsikt, och en mötesfoajé ryms inuti. Krupinski/Krupinskas *Äppellunden* (tema Religion), en vacker paradismetafor med lätt övernaturliga inslag. Eller Marges briljanta *Broar – En bibliotekspark* (tema Utbildning), presenterad som ett spel där besökarna bjuds in att prioritera mellan ljudboks-koner, wifi-stenar och andra bildande attraktioner. Arkitekternas tolkningar bidrar alla till kick-starten för den djupt saknade diskussionen om motverkandet av segregation. ○

→Arkitekternas tolkningar bidrar alla till kick-starten för den djupt saknade diskussionen om motverkandet av segregation.

INGRID SOMMAR

REGISTRERA DIG IDAG

NORDIC ARCHITECTURE FAIR

DEN NORDISKA ARENAN
FÖR ARKITEKTUR OCH STADSPLANERING
7–8 NOVEMBER 2017
SVENSKA MÄSSAN, GÖTEBORG

100 talare. 100 utställare. Nytt nordiskt arkitekturpris. Registrera dig för mässan och köp konferensbiljetter på nordicarchitecture.se

Helle Juul

Sou Fujimoto

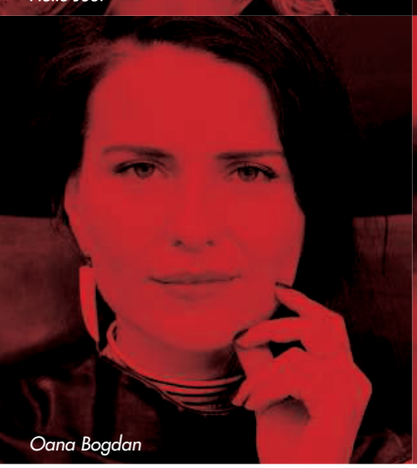
Oana Bogdan

Charles Renfro

SVENSKA MÄSSAN
THE SWEDISH EXHIBITION & CONGRESS CENTRE

ARKITEKTUR FÖRLAG

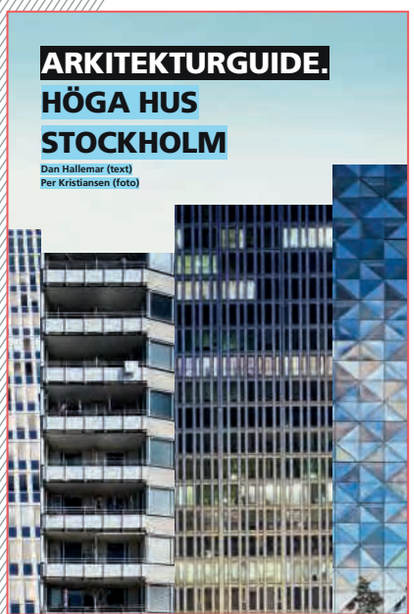

Arkitektur Förlag på Arkitekturgalan

Den 28 november är det dags för årets Arkitekturgala på Cirkus. Arkitektur Förlag är på plats under dagen, bland annat med höstens två nya titlar: *Svenska villor – S M L XL* och *Arkitekturguide: Höga hus Stockholm*. Arkitekturs pris till Ung Svensk Arkitektur delas ut på galan och årets tre nominerade projekt presenteras i detta nummer, vinnaren mer utförligt i nummer 1/2018.

Ny biografi om Carl Bergsten

Carl Bergsten är mest känd som arkitekten bakom Liljevalchs konsthall i Stockholm och Stadsteatern i Göteborg. Nu utkommer den första genomgripande biografin om Bergstens liv och verk. Bengt OH Johansson skriver fram ett livs- och arkitektöde i en svensk brytningstid, 1900-talets tre första decennier. *Med egna vågor – Arkitekten Carl Bergsten 1879–1935* utkommer i slutet av året.

Julbeställningar

Glöm inte att beställa julklappsböcker i god tid! Större beställningar till företag görs på order@arkitektur.se, för enskilda titlar loggar du som vanligt in med prenumerantnummer och postnummer för att få rabatt i vår webbshop: arkitektur.se/butik.

PODCAST STADEN

FOTO DAN HALLEMAR

Stad: Växjö
Plats: Kafé de Luxe
Lyssna: staden.arkitekt.se

"För att förstå Växjö måste du förstå sällskapen", säger Fredrik Bergman. Fredrik har precis övergivit Växjö efter 23 år. I staden drev han de sista tio åren projektet *Macken*. Ett socialt kooperativ för människor i utanförskap. Han var en social entreprenör, utanför kommunen, men med ambitionen att förändra staden. Macken gjorde kooperatörer av människor i långtidsarbetslöshet, genom verkstäder där de kunde reparera saker som folk hade kastat på återvinningscentralen, genom att ge en afghansk fårbonde några får som kunde beta på stadens mark, genom att starta upp Sveriges största stadsodling på den stora slänten mellan Domkyrkan och Biskopsgården.

Sällskapen Fredrik talar om är förvaltningsjuristerna, de på länsstyrelsen, militären, polisen, tingsrätten, inom kyrkan. Genom historien har de umgåtts på Rotary eller andra ordnar, nu ses de på gymmen och segelklubbarna.

Vilhelm Moberg skildrar mötet med Växjö i den självbiografiska *Soldat med brutet gevär*: "Den som bodde i staden men icke var född där kom en grad lägre ner på förtjänstskalan, och den som varken var född inom stadsgränsen eller bosatt inom den betraktades med en instinktiv misstro som en varelse med en nomadiserande och ostadig existens och av något äventyrlig läggning."

Det är därför byarna runt Växjö är så viktiga. Det är därifrån impulserna kommer. Familjen Hector som nu driver Kafé de Luxe, med lokalodlad mat, spelningar i källaren och eget skivbolag, kommer från Uråsa.

Det gjorde också Fredrik Bergman. När kommunen tog över *Macken* och kommunaliserade dess verksamhet flyttade Bergman till Stockholm. Ämbetsmännen hade talat. ○

DAN HALLEMAR

Avancerat, innovativt och beprövat med 100% prefabricerade takljuslösningar

Designade i samarbete med Foster + Partners

Specificera ditt projekt med oss. Ladda ned CAD/BIM objekt nu på **velux.se/takljusmoduler**

unidrain® Vinyl
www.unidrain.se

UNIDRAIN® VINYL

unidrain® Vinyl är ett golvavlopp utvecklat för vårdmiljöer. Ett jämnt fall mot golvrännan ökar tillgängligheten för personer på ostadiga ben och underlättar också hantering av rullstolar och duschsängar. Genom olika längder och anpassad placering av golvrännan får våtrummet en bättre avrinning och därmed en torrare miljö.

ARKITEKTUR

Kom ihåg att meddela

ADRESSÄNDRING!

arkitektur.prenservice.se eller
tel 0770 45 71 27

Veg Tech lanserar ny produkt för gröna tak!

Hydropack® Sedum-ört-gräs

Allt-i-ett modul med klicksystem för enkel
och smart montering med inbyggd vattenreserv.

20-tal arter, Fördröjer dagvatten, Kräver inget rotskydd, Flyttbara moduler, gynnar den biologiska mångfalden mm.

Veg Tech

Tel: 0472-363 00 · vegtech.se · #vegtechab

ARKITEKTUR

NÄSTA NUMMER

SVENSK
ARKITEKTUR
SEDAN 1901

www.arkitektur.se

I nästa nummer besöker Arkitektur två nya **bostadsgårdar**: **Örgryte Torp** av Sydväst samt **Urbios storgårdskvarter** i Norra Djurgårdsstaden. Landskapsarkitekten Anders Kling reder ut frågan: ur ett historiskt perspektiv, hur ter sig **utemiljöerna** i dagens nya bostadsområden? Dessutom presenteras några nya flerbostadshus. I en tid då befolkningen ökar i många städer krävs både förtätning, som Scott Rasmusson Källanders **Brf Ferdinand** i Stockholm, bebyggelse på komplicerade tomter som Wingårdhs **Däckshuset** i Göteborg och hus anpassade för särskilda behov, som Hauschild + Siegels **cykelhus** i Malmö.
Utöver det kommenteras Kasper Salin- och Arkitekturgalans övriga priser. Arkitektur nummer 8 utkommer 8/12 2017.

ARKITEKTURFOTOT

Foto: Felix Gerlach
Plats: Gamleby, Småland

När jag gick på en fotoskola i Småland 2004 fick jag uppgiften att, under tidspress, fotografera något som djupt i hjärtat betydde något för mig. Utan närmare eftertanke tog jag en bild av byns största byggnad. Jag visste inte att bilden som jag tog den kvällen var ett första steg mot den inriktning jag har i mitt fotografiska arbete idag.

Det var inte byggnaden i sig som var viktig för mig. Men i den svindlande känslan av att vara en liten människa framför en stor byggnad, hittade jag en berättelse som handlar om sökandet efter det okända och längtan efter nya världar, människans relation till framtiden och teknologin.

Mycket har hänt sedan dess, jag har till exempel lärt mig ställa kameran rakt. Berättelsen finns dock kvar, och fascinationen för storslagna och monumentala byggnader består. ○

FELIX GERLACH ARBETAR SOM ARKITEKTURFOTOGRAF.

BRANDSKYDD 60 MIN MED SAPA 2086 EI 60

Dörrpartier med modernaste tekniken

Sapas senaste byggsystem 2086 för aluminiumdörrar finns nu i brandmotstånd EI 60 för enkel- och pardörrar med eller utan sido- och överljus. Systemet är även klassat för **rökgastäthet S_a och S_{200}** och tillåter att göra högre och bredare dörrpartier än med tidigare system. Vi har strävat efter att erbjuda samma utseende som standard hög-isolerade dörrar ur 2086-serien för enhetlig design i arkitekturen.

Ett nytt byggsystem utvecklat för dagens och morgondagens marknadskrav i Norden! Kontakta gärna vår kostnadsfria arkitektsupport för rådgivning på 020-74 20 60.

SAPA BUILDING SYSTEMS AB SE-574 81 Vetlanda www.sapabuildingsystem.se

sapa:

GRAND PUBLIC

LAMMHULTS

WE WILL ALWAYS BE MODERN, OUR DESIGN ALWAYS ESSENTIAL

BOSS & MINI BOSS DESIGN TUVA RIVEDAL TJUGEN, 2017

LAMMHULTS.SE
PART OF LAMMHULTS DESIGN GROUP